

ДЕРЖАВНА

СІМЕЙНА ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА:

законодавство, методи та практика

Загальнодержавне науково-практичне видання

Засновник: Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»: законодавство, методика та практика

Видається чотири рази на рік

1 (1)

2022

Рік заснування: 2021

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 25065-15005Р
від 14.12.2021 року

Видавець:
Державна установа «Державний інститут
сімейної та молодіжної політики»

Головний редактор:
Ф. К. Іллюк

Адреса редакції:
01001, Україна, м. Київ, вул.
Еспланадна, 17, 4 поверх
e-mail: mail@dismp.gov.ua
тел.: (050) 280-98-88

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
Науково-практичного журналу «Державна сімейна та молодіжна
Політика: законодавство, методи та практики»
Державної установи
«Державний інститут сімейної та молодіжної політики»

ДРАПУШКО Ростислав Григорович	– виконувач обов'язків директора Державного інституту сімейної та молодіжної політики, заслужений працівник соціальної сфери України, кандидат філософських наук, Голова Редакційної колегії;
БИКОВСЬКА Олена Володимирівна	– завідувач кафедри позашкільної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України, доктор педагогічних наук, професор;
БИРКОВИЧ Олександр Іванович	– доцент кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету, доктор юридичних наук, доцент;
БИРКОВИЧ Тетяна Іванівна	– професор Навчально-наукового інституту Київського національного університету культури і мистецтв, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор;
БОЙЧЕНКО Наталія Михайлівна	– професор кафедри філософії факультету підвищення кваліфікації викладачів Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, доктор філософських наук;
БОЛТІВЕЦЬ Сергій Іванович	– головний науковий співробітник відділу наукового забезпечення соціального становлення молоді Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доктор психологічних наук, професор;
БУТИНСЬКИЙ Володимир Ярославович	– доцент Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, кандидат філософських наук;
ВАЙНОЛА Ренате Хейкїївна	– професор кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук;
ВАКУЛЕНКО Олена Василівна	– доцент кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук;
ВІЦЕН Властіміл	– завідувач кафедри права Університету економіки та управління в Братиславі (Словаччина), JUDr. доцент, доктор філософії, LL.M., почесний професор, почесний доктор;
ГОЛОВАТИЙ Микола Федорович	– проректор Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор політичних наук, професор;

ГОРІНОВ
Павло Валерійович

– перший заступник директора з науково-дослідної роботи Державного інституту сімейної та молодіжної політики, заслужений працівник соціальної сфери України, кандидат юридичних наук, **перший заступник Голови Редакційної колегії;**

ДНІПРОВ
Олексій Сергійович

– заступник керівника Офісу Президента України, доктор юридичних наук, доцент;

ЖУЛЯЄВ
Валерій Миколайович

– науковий співробітник відділу наукового забезпечення соціального становлення молоді Державного інституту сімейної та молодіжної політики, кандидат історичних наук;

ЗАХАРЕНКО
Костянтин
Володимирович

– завідувач відділу науково-інформаційного забезпечення та видавничої діяльності Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доктор політичних наук, доцент кафедри політичної психології та міжнародних відносин Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, **відповідальний секретар Редакційної колегії;**

КАПУСТІН
Сергій Валентинович

– директор Міжнародного дитячого центру «Артек», кандидат філософських наук;

КИВЛЮК
Ольга Петрівна

– завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор

КІЛЬДЕРОВ
Дмитро Едуардович

– декан інженерно-педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

КОЖЕНЬОВСЬКІ
Лешек Фридерик

– професор Педагогічного університету в Кракові (Республіка Польща), доктор економічних наук;

КОЛЯДА
Валентина Север'янівна

– начальник відділу сприяння розвитку молоді та утвердження здорового способу життя Міністерства молоді та спорту України;

КОМАРОВА
Надія Миколаївна

– вчений секретар Державного інституту сімейної та молодіжної політики, кандидат економічних наук, заслужений працівник соціальної сфери України;

КУШЕРЕЦЬ
Дарина Василівна

– ректор Університету штучного інтелекту та цифровізації, доктор юридичних наук, професор;

ЛАМАНАУСКАС
Вінцентас

– головний редактор журналу «Проблеми психології 21-го століття», доктор педагогічних наук, професор Шауляйської академії освіти (Литовська Республіка);

МЕЩАН
Ігор Вікторович

– начальник департаменту соціального захисту населення Київської обласної державної адміністрації, кандидат соціологічних наук, доцент;

НЕСТОР
Віталій Романович

– доцент кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор юридичних наук;

НОВІЦЬКА
Таміла Валентинівна

– доцент кафедри методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, керівник Центру молодіжної політики та соціальних комунікацій Університету, кандидат філософських наук;

ПАВЛИК
Надія Павлівна

– професор кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені І. Франка, доктор педагогічних наук, доцент;

ПЕТРОЧКО
Жанна Василівна

– професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Б. Грінченка, доктор педагогічних наук;

ПОПАТЕНКО
Марина Миколаївна

– заступник міністра молоді та спорту України;

ПОДКОВЕНКО
Тетяна Олександрівна

– доцент кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнського національного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

СІРА
Оксана Володимирівна

– завідувач відділу новітніх технологій, національно-патріотичного виховання та лідерства Державного інституту сімейної та молодіжної політики, кандидат філософських наук;

СІРИЙ
Євген Володимирович

– старший науковий співробітник відділу наукового забезпечення соціального становлення молоді Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доктор соціологічних наук, професор;

СЛЮСАР
Вадим Миколайович

– доцент Житомирського державного університету імені І. Франка, доктор філософських наук;

СТАШУЛАНЕ
Аніта

– директор Інституту гуманітарних і соціальних наук Даугавпільського університету (Латвійська Республіка), доктор філософських наук, професор філософії;

СУЩЕНКО
Людмила Петрівна

– професор кафедри фізичної реабілітації, завідувач кафедри фізичної реабілітації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук;

ТІЛІКІНА
Наталія Валеріївна

– заступниця директора з наукової роботи Державного інституту сімейної та молодіжної політики, кандидат економічних наук, **заступниця Голови Редакційної колегії;**

ТРАЧ

Роман Станіславович

– іноземний член Національної академії педагогічних наук України, повний член Американської психологічної асоціації, Американської асоціації гуманітарної психології, Наукового товариства імені Т. Шевченка в Америці та Української Вільної Академії Наук у США, доктор філософії з психології (США);

ФІЛИК

Наталія Володимирівна

– доцент Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, кандидат юридичних наук;

ЧЕХОВСЬКА

Ірина Василівна

– виконувачка обов'язків завідувача кафедри приватного права Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, старший науковий співробітник відділу дослідження становища сім'ї, дітей та молоді Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доктор юридичних наук, професор;

ЧУПРІЙ

Леонід Васильович

– старший науковий співробітник відділу новітніх технологій, національно-патріотичного виховання та лідерства Державного інституту сімейної та молодіжної політики, кандидат філософських наук, доктор політичних наук;

ШУЕТ

Наталія Борисівна

– професор, професор кафедри філософії, соціології та політології Державного торговельно-економічного університету, доктор соціологічних наук.

ЗМІСТ

ВІТАННЯ ЧИТАЧАМ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЖУРНАЛУ**«ДЕРЖАВНА СІМЕЙНА ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА:****ЗАКОНОДАВСТВО, МЕТОДИ ТА ПРАКТИКИ»12****З ІСТОРІЇ ІНСТИТУТУ**

Надія КОМАРОВА, Олександр ЯРЕМА.

Державний інститут сімейної та молодіжної політики –

30 років з молоддю та для молоді.....18

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ

Ростислав ДРАПУШКО, Павло ГОРІНОВ, Наталія ФІЛИК.

Молодіжна політика України через призму демографічних процесів:**стан та тенденції31**

Наталія ТІЛКІНА.

Професійна орієнтація сучасної української молоді: соціологічний вимір.....39

МОЛОДЬ В УМОВАХ ФОРСМАЖОРУ

Ілона РАШКОВСЬКА, Наталія ЛУК'ЯНЧУК.

Теоретичні аспекти впливу епідемії Covid-19 на соціально-економічний

та морально-психологічний стан молоді.....56

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Оксана СІРА.

Формування системи національно-патріотичного виховання молоді

на новітньому етапі державотворення

*(Анотаційні матеріали за ДБ науковою темою)70***МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО**

Євген СІРИЙ.

Проблематика молодіжного підприємництва в науково-дослідній роботі

державного інституту сімейної та молодіжної політики

*(Анотаційні матеріали за ДБ науковою темою «Ефективні механізми формування**ринку праці: молодіжний аспект» (2019–2021 рр.)79*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА МОЛОДІ

Сергій БОЛТІВЕЦЬ, Олена ГАЛУШКО, Валерій ЖУЛЯЄВ. Формування правової культури сучасної української молоді (Презентаційні матеріали)	90
---	----

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В ОТГ

Наталія ДЗЮБА, Леся МУКОСЕЄВА, Єгор МІНЕНКО. Ресурси і механізми формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах	123
--	-----

Тетяна АНДРІУЧЕНКО, Тетяна ЯБЛОНСЬКА, Ольга ГАНЕНКО. Сучасна політика формування здорового способу життя молоді: український та міжнародний досвід	147
--	-----

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ

Стратегія розвитку державної установи «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» на період до 2025 року	165
--	-----

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС НАУКОВИХ РОБІТ

ПОЛОЖЕННЯ про Всеукраїнський конкурс наукових робіт імені Олександра Яременка «Актуальні проблеми молодіжної та сімейної політики»	180
--	-----

Шановні читачі і творці оновленого журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики»!

Сучасний розвиток державної сімейної та молодіжної політики потребує системної діяльності держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій та виконавчій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гармоній для життєвого самовизначення інтелектуального, морального й фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Висвітлення цих процесів і є основним призначенням створюваного вашою працею і натхненням оновленого науково-практичного видання.

Наше майбутнє буде таким, яким ми зможемо його обґрунтовано створювати засобами всіх наукових спеціальностей, що розвиваються в Україні. Сподіваюсь, що заради творення цього найкращого майбутнього шпальти журналу широко представлятимуть незнані досі ідеї, нові сучасні розробки та способи практичного їх втілення як авторства досвідчених учених, так і перші наукові дослідження молоді, підтримуючи ці паростки майбутнього розквіту нашого українського суспільства й Української держави.

Користуючись нагодою, звертаюся до кожного майбутнього читача й автора, редактора і розповсюджувача журналу з побажаннями натхнення, невичерпної наснаги й незмінного усвідомлення важливості висвітлення нових наукових ідей і способів обґрунтованого поліпшення сімейної та молодіжної політики України.

Нехай усім вам щастить на шляху наукового забезпечення державницької місії у створенні найкращих умов для кожної української родини й усієї нашої української молоді.

**З повагою,
Міністр молоді та спорту України Вадим ГУТЦАЙТ**

Шановні читачі науково-практичного журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика»!

Загально визнано, що наука в сучасному суспільстві відіграє ключову роль у багатьох сферах життя людей, у забезпеченні суспільного прогресу. Безперечно, що рівень її розвиненості слугує одним з основних показників розвитку суспільства в цілому.

Відтак нагальна потреба у висвітленні нових технологій, концепцій та наукових досягнень у багатьох напрямках науки, розв'язання широкого кола наукових проблем і викликів сьогодення, зумовлених трансформаційними змінами в державі, є визначальною передумовою заснування наукового журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика».

Переконана, що це наукове видання буде сповнене своєчасних наукових розробок, стане важливим теоретичним підґрунтям як для науковців, так і широкого кола практиків. Адже його спрямування – популяризація новітніх розробок й обмін передовим досвідом у сфері публічної політики та права, висвітлення актуальних питань практичного застосування законодавства України, інноваційних теоретичних і прикладних ідей філософської, педагогічної, юридичної та психологічної наук.

Безсумнівно, наукова дискусія на сторінках цього журналу сприятиме не лише розвитку вітчизняної науки, а й пошуку шляхів вирішення завдань наукового забезпечення діяльності органів влади усіх управлінських рівнів, стане незамінним помічником для фахівців соціальної сфери в їх практичній діяльності.

Упевнена, що зусилля редакційної колегії будуть спрямовані на формування відкритого інформаційного простору, забезпечення взаємодії визнаних науковців і молодих вчених різних галузей знань, впровадження стратегії міждисциплінарності, активізацію спільної науково-дослідної роботи фахівців у галузі політичних, юридичних, філософських, педагогічних і психологічних наук.

Отже, вітаю всіх з цією важливою науковою подією, виходом першого випуску журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика».

Бажаю успіхів і натхнення в проведенні актуальних досліджень, славних звершень та інноваційних відкриттів, невичерпної енергії для втілення наукових проривів! Зичу впевнено крокувати дорогою науки та прогресу задля примноження суспільного добробуту, зміцнення і процвітання нашої країни!

*З повагою,
Міністр соціальної політики України Марина ЛАЗЕБНА*

**Колективу редакції, Редакційній колегії,
авторам і читачам журналу «Державна, сімейна та молодіжна
політика: законодавство, методи та практики»**

Шановні колеги, вітаю вас із започаткуванням і виходом першого номеру журналу «Державна, сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики»! Актуальність тематичної спрямованості цього видання, на нашу думку, підкріплена, з одного боку, соціальними запитами на світоглядно-теоретичні засади інституту сім'ї, з іншого – суспільно значущими орієнтирами особистісного утвердження молоді, розкриття її духовно-моральних цінностей, талантів, професійних здобутків. У цьому складному переплетінні прагнень і можливостей саме держава має задавати загальний ідейний вектор. І журнал, безсумнівно, сприятиме цьому. В умовах сьогодення, коли євроінтеграційні, глобалізаційні та трансформаційні процеси є особливо відчутними, досить важливо зберігати неупереджений, професійний погляд і тримати у фокусі ціннісні орієнтири та пріоритети в контексті підтримки зростаючого покоління, впровадження інновацій і кращих світових практик.

Упевнений, що ваше видання сприятиме розвитку й укріпленню науково-технічного потенціалу нашої країни, актуалізуватиме важливі питання методології та практики державної молодіжної і сімейної політики за допомогою їх критичного й аналітичного осмислення, висвітлюватиме важливі події та нові проекти, окреслюватиме вектори розвитку галузі й державотворчих процесів і, зрештою, сприятиме реалізації державної молодіжної та сімейної політики з урахуванням міжнародних запитів і стандартів.

Національна академія педагогічних наук України підтримує й вітає створення видання, на шпальтах якого український науковий простір відкриватиме нові професійні горизонти у співпраці з провідними науковцями й організаціями сфери молодіжної та сімейної політики України. Завдяки журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» наукова спільнота України отримає сучасний, відкритий майданчик для впровадження творчих та інтелектуальних здобутків на користь долучення молоді до прийняття рішень та участі в житті суспільства й держави. Віримо, що сторінки журналу відкриють нові можливості для пошуку європейських орієнтирів, наукових відкриттів і, як результат, реалізації інноваційних підходів у зрощенні якісно

нової генерації духовної й інтелектуальної еліти нації, зміцнення законності, розбудови демократичного суспільства.

Тож бажаю вам, шановні колеги, творчого натхнення й нових звершень! Сподіваюся, що найближчими роками журнал «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» зможе заявити про себе як про острівець академічної досконалості, академічної доброчесності не лише національного, а й європейського масштабу!

*Президент Національної академії педагогічних наук України,
академік НАН і НАПН України,
доктор філософських наук, професор
Василь КРЕМЕНЬ*

Шановні друзі!

Щиро вітаю колектив Державної установи «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» з виходом першого номеру журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики». Досвід формування та впровадження державної молодіжної та сімейної політики переконливо доводить, що суспільний розвиток демонструють держави, які акумулюють інтелектуальні ресурси і впроваджують сучасну та ефективну систему управління.

Розвиток України як демократичної держави з інститутами громадянського суспільства ефективний лише тоді, коли до процесів перетворення суспільно-політичних процесів активно долучається молодь. Нині дороговказом на найближче десятиліття є затверджена Президентом України Національна молодіжна стратегія на 2021 – 2030 роки. Верховною Радою України ухвалено Закон «Про основні засади молодіжної політики», кабінетом Міністрів затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021 – 2025 роки – і це тільки частина змін з метою налагодження партнерських взаємовідносин між молоддю та владою, а також створення сучасного підґрунтя для розбудови сильної та активної молодіжної спільноти.

Крім того, Президентом України Володимиром Зеленським утворено Раду з молодіжних питань, до якої увійшли державні службовці, народні депутати України, фахівці та представники молодіжного середовища. Цей консультативно-дорадчий орган при Президентові України покликаний налагодити ефективну взаємодію зі всіма суб'єктами молодіжної роботи в нашій країні та втілити в життя найактуальніші очікування кожної молодої людини.

У цьому контексті науковий потенціал наших вчених має спрямовуватися на вироблення системи цінностей українського народу, зокрема збереження сімейного благополуччя, розвиток молодіжного потенціалу, формування способу життя усіх громадян, що є надважливим у згуртуванні суспільства в єдину націю.

Переконаний, що на сторінках нового видання читачі знайдуть відповіді на актуальні проблемні питання, розширять свої знання та зможуть їх реалізувати на практиці.

Бажаю всім вам успіхів, невичерпної творчості і наснаги.

*Заступник керівника Офісу Президента України
Олександр ДНІПРОВ*

Шановні колеги, Редакційна радо, читачі першого числа науково-практичного журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика»

Перш за все вітаю всіх нас із цією непересічною подією, а саме виходом нового журналу. Ми живемо в часи, які, скоріше, характеризуються закриттям друкованих видань, а не їх появою. Саме тому започаткування нового журналу є дуже позитивним явищем. Державна молодіжна та сімейна політика України вже давно потребували фахового видання, на шпальтах якого могла б точитися професійна і змістовна дискусія щодо шляхів їх розвитку.

Варто зазначити, що протягом кількох останніх років зроблено дуже багато в царині молодіжної політики. Так, зокрема, Указом Президента України затверджено Національну молодіжну стратегію до 2030 року, Верховна Рада України прийняла Закон «Про основні засади молодіжної політики», Кабінетом Міністрів затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021–2025 роки. На часі об'єднання зусиль теоретиків і практиків молодіжної політики задля досягнення тих цілей та результатів, які закладені в цих важливих документах.

Іншим важливим аспектом, який, на мою думку, може знайти відображення на сторінках нового видання, є проведення порівняльного аналізу кращих практик молодіжної і сімейної політики з різних країн Європи та світу, надання рекомендацій щодо їх застосування в Україні, а також публікація кращих українських практик з метою їх поширення як в Україні, так і поза її межами. Тим паче, що нам є чим пишатися в цих сферах.

Бажаю довгих, цікавих та змістовних років життя виданню, плідних та глибоких дискусій і, звісно, процвітання.

*З повагою,
Державний секретар Кабінету Міністрів України
Олександр ЯРЕМА*

ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ СІМЕЙНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ – 30 РОКІВ З МОЛОДДЮ І ДЛЯ МОЛОДІ

УДК 316.356

Надія КОМАРОВА,

вчений секретар Державного
Інституту сімейної
і молодіжної політики

Олександр ЯРЕМА,

державний секретар Кабінету
Міністрів України

Наш інститут є ровесником незалежної України і за цей період пройшов непростий шлях свого становлення та розвитку. Змінювалися його назва, підпорядкування, керівництво і співробітники, проте незмінною залишалася ідея, мета – ефективне наукове забезпечення формування та реалізації державної політики у молодіжній сфері на національному та місцевому рівнях. Тому доречним буде акцентувати увагу на засновниках ДІСМП та напрямках діяльності і досягненнях.

Державний інститут сімейної та молодіжної політики (далі – Інститут) було створено 26 квітня 1991 р. рішенням Кабінету Міністрів Української РСР, проте цьому передували деякі події. Справа в тому, що за часів СРСР до 1991 року в колишніх союзних республіках велася підготовча робота з розробки молодіжного законодавства (Закон «Про загальні засади державної молодіжної політики в СР-СР» (квітень 1991 р.). Союзні республіки мали подбати про створення молодіжного законодавства на місцях. Головними державними структурами, які опікувалися розробкою перших нормативно-правових актів стали Комісія у справах молоді Верховної Ради УРСР XII скликання і Міністерство у справах сім'ї та спорту УРСР.

Саме в цей період (1989 рік) був створений Науково-дослідний центр із проблем молоді ЦК ЛКСМУ, який очолив О. О. Яременко. Центр займав одну

кімнату в приміщенні на пров. Рильський, 1 і складався з 8 штатних співробітників. Тоді на базі НДЦ був сформований Тимчасовий молодіжний творчий колектив, який долучився до розробки концептуальних засад і перших проєктів молодіжного законодавства.

Згодом, у 1990 – 1991 рр. в Україні почалося створення системи структурних підрозділів органів державної влади, на які покладалася координація діяльності щодо вирішення проблем молоді. Ними стали Комітет з питань молоді і спорту Верховної Ради України (Анатолій Матвієнко, Анатолій Толстоухов), Міністерство України у справах молоді і спорту (Валерій Борзов, Володимир Барабаш) й Український науково-дослідний інститут проблем молоді (колишній НДЦ ПМ) на чолі з Олександром Яременком та його заступником Миколою Головатим.

Метою створення Інституту було здійснення об'єктивного аналізу стану справ у молодіжному середовищі та прогнозування певних процесів. Задля досягнення вказаної мети його колектив мав робити наступне:

- проводити фундаментальні та пошукові дослідження проблем молоді;
- вивчати, аналізувати і прогнозувати стан справ у молодіжному середовищі;
- постійно спілкуватися з молоддю, брати участь у становленні молодіжного руху в Україні;
- вчитися самим і вчити всіх, хто працює з молоддю і для неї;
- узагальнювати й поширювати кращий досвід роботи з молоддю;
- встановлювати й налагоджувати зв'язки з усіма, хто в Україні та за її межами працює з молоддю та заради неї.

У перші роки свого існування робота Інституту була зосереджена на тому аби допомогти всім, хто цікавиться й безпосередньо працює над вирішенням молодіжних проблем, зрозуміти якою є молодь, чим вона відрізняється від інших соціальних груп населення, чого бажає, на що сподівається? Саме в 1991 році було започатковано серію публікацій, яка розпочалася статистичним збірником «Молодь України», далі це був «Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України»; «Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія та генезис»; збірник методичних матеріалів і рекомендацій «Особенности формирования и реализации молодежной политики на региональном уровне» тощо.

Після проголошення незалежності України Інститут став головним науковим центром розробки законопроектів, які декларували загальні засади державної молодіжної політики. Його фахівці були одними з авторів проєкту Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (Закон України від 15 грудня 1992 р.) – першого документу, що започаткував нову державну молодіжну політику в Україні. Метою його розроблення було:

а) проголосити державну молодіжну політику в Україні пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави;

б) визначити саме поняття державна молодіжна політика і ввести його в правовий та науковий обіг;

в) окреслити основні завдання державної молодіжної політики, головні її напрями, механізм формування та реалізації.

Фахівці Інституту також були авторами проєктів законів «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» і ще низки інших законодавчих та нормативних актів, державних програм тощо. В 1992 році було проведено першу міжнародну науково-практичну конференцію «Молодіжна політика: досвід, проблеми, перспективи».

Важливим здобутком Інституту разом з іншими розробниками молодіжного законодавства України стало введення такої правової норми, як «проведення у Верховній Раді України щорічних слухань про становище молоді» (парламентські слухання) та підготовку доповіді з цього питання Президентові, Верховній Раді та Кабінету Міністрів України. Перші парламентські слухання «Про становище молоді в Україні» відбулися в 1995 році. Загалом же Інститутом підготовлено понад 20 щорічних доповідей – про становище дітей, молоді (в тому числі сільських дітей та молоді), молодих сімей та багатодітних сімей тощо.

Звісно, що розширення тематики, напрямків діяльності вимагало створення й відповідних структурних підрозділів та кадрів. Таким чином були створені Центр соціологічних досліджень на чолі з О. М. Балакіревою, кандидатом соціологічних наук, який проводив репрезентативні дослідження різного спрямування (електоральні, громадської думки, експертні оцінки тощо). Була й своя потужна мережа інтерв'юєрів, які мали координаторів в усіх обласних центрах (Львів, Одеса, Харків, Дніпропетровськ, Луганськ тощо). Фахівці Центру періодично проводили їх навчання, розробляли науково-методичні матеріали та рекомендації щодо методології проведення соціологічних досліджень у молодіжній сфері.

Також були створені Центр сім'ї та дитинства, спеціалісти якого брали участь у розробці ряду проєктів нормативно-законодавчих актів щодо прийомних сімей та ДБСТ: Положення про прийомну сім'ю (постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565), Положення про дитячий будинок сімейного типу (постанова Кабінету Міністрів від 26.04.2002 р. № 565), Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 24.10. 2002 р. № 2333), Концепції реформування системи закладів усіх форм власності для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (2005 р.); Державних

стандарти забезпечення якості функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (2008 р.), постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення опіки та піклування над дітьми, захисту їх прав та законних інтересів» (2008 р.) тощо.

Протягом (1998 – 2001 рр.) фахівцями Інституту були організовані і проведені тренінги для прийомних батьків перших прийомних сімей України

Трохи пізніше, в 2005 – 2008 роках, розроблено методичні, навчальні матеріали та проведено навчання команди національних тренерів з підготовки прийомних батьків та фахівців по роботі з прийомними сім'ями. Всього тренерською командою було підготовлено 104 національних тренерів зі всіх регіонів країни, які в подальшому проводили навчання кандидатів у прийомні батьки та спеціалістів, котрі здійснювали соціальний супровід прийомних сімей.

Загалом же, починаючи з 2000-х років, діяльність Інституту здебільшого стосувалася соціальної спрямованості. Були реалізовані проекти щодо профілактики таких негативних явищ у молодіжному та підлітковому середовищі, як секс-бізнес в Україні, торгівля людьми, ВІЛ/СНІД, діти сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (соціальні сироти), сім'ї у СЖО, ВПО, учасники АТО та члени їхніх сімей тощо. В цьому плані окремої уваги заслуговує українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я» (1998–2005 рр.) Також у структурі Інституту було створено постійно діючі курси підвищення кваліфікації молодіжних та соціальних працівників галузі (наказ Міністерства України у справах молоді та спорту «Про утворення курсів підвищення кваліфікації Українського науково-дослідного інституту проблем молоді» від 26 січня 1996 р. № 265).

Та попри те, що Інститут не раз змінював назви та підпорядкування, він і сьогодні залишається флагманом наукового та методичного супроводу реалізації молодіжної політики в Україні. Досягнення Інституту за 30 років діяльності:

- понад 400 реалізованих проектів;
- понад 15 кандидатів наук у різних галузях (економіка, педагогіка, історія, соціологія, політологія тощо), доктор наук;
- Інститут також є співзасновником вітчизняного науково-популярного та навчального журналу «Неформальна освіта: кращі практики і проекти» (Свідectvo про державну реєстрацію КВ № 23548-13388Р);
- із 1997 року здійснює освітню діяльність у співпраці з органами виконавчої влади, міжнародними, благодійними та молодіжними організаціями з метою підвищення кваліфікації державних службовців, керівників та працівників державних підприємств, установ й організацій, керівників, лідерів громадських об'єднань, які реалізують державну молодіжну політику. Загальна кількість – близько 50 тисяч осіб.

Партнерами Інституту станом на лютий 2022 року є низка вітчизняних і наукових установ, зокрема:

- Варшавський університет (Республіка Польща);
- Університет Едж-Хілл (Великобританія);
- Європейська програма «Горизонт Європа»;
- Ukrainian Centre for independent Political Research;
- Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Клайпедський університет (Литовська Республіка);
- НГО «Центр демократії та верховенства права» (Україна);
- Міжнародна асоціація дитячої та підліткової психіатрії і суміжних професій.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Державний інститут сімейної та молодіжної політики засновано 26 квітня 1991 р. У тому ж році створено Український науково-дослідний інститут проблем молоді, що підпорядкувався Державному комітету УРСР у справах молоді, фізичної культури та спорту (постанова Кабінету Міністрів Української РСР «Про створення Українського науково-дослідного інституту проблем молоді» від 26 квітня 1991 р. № 3) та затверджено Статут Українського науково-дослідного інституту проблем молоді (постанова Колегії Держкомітету УРСР у справах молоді, фізичної культури і спорту від 28 травня 1991 р. № 28). Засновником і першим директором Інституту став кандидат економічних наук Олександр Олексійович ЯРЕМЕНКО.

1996 рік – у структурі Інституту створено постійно діючі курси підвищення кваліфікації молодіжних та соціальних працівників галузі (наказ Міністерства України у справах молоді та спорту «Про утворення курсів підвищення кваліфікації Українського науково-дослідного інституту проблем молоді» від 26 січня 1996 р. № 265).

1997 рік – змінено назву установи (Український інститут соціальних досліджень (постанова Кабінету Міністрів України «Про перейменування Українського науково-дослідного інституту проблем молоді» від 28 жовтня 1997 р. № 1189; наказ Міністерства України у справах сім'ї та молоді «Про перейменування Українського науково-дослідного інституту проблем молоді» в «Український інститут соціальних досліджень» від 25 листопада 1997 р. № 427/7).

2001 рік – в Інституті нова назва – Державний інститут проблем сім'ї та молоді (постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного комітету у справах сім'ї та молоді» від 13 грудня 2001 р. № 1684 Інститут перейменовано у Державний інститут проблем сім'ї та молоді).

2002 рік – затверджено Положення про Державний інститут проблем сім'ї та молоді Державного комітету України у справах сім'ї та молоді (наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді від 11 лютого 2002 р. № 28).

2003 рік – Державний комітет статистики України вніс Інститут до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України як державну організацію, що виконує такі економічні види діяльності (за КВЕД):

- *73.20.1 Дослідження і розробка в галузі гуманітарних наук;
- *73.20.2 Дослідження і розробка в галузі суспільних наук;
- *80.42.0 Освіта дорослих та інші види освіти;
- *22.11.0 Видання книг;
- *22.15.0 Інші види видавничої діяльності.

Затверджено нову редакцію Положення про Державний інститут проблем сім'ї та молоді (наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді від 25 квітня 2003 р. № 399).

2004 рік – у зв'язку з реорганізацією шляхом перетворення Державного комітету України у справах сім'ї та молоді в Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді Інститут віднесено до сфери управління цього Міністерства (укази Президента України «Про Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді» від 6 лютого 2004 р. № 166/2004, від 25 квітня 2003 р. № 399).

Дев'ятого серпня 2004 р. укладено контракт між Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді та ЯРЕМЕНКОМ Олександром Олексійовичем про призначення його директором Державного інституту проблем сім'ї та молоді терміном з 09.08.2004 по 08.08.2009 рр.

2005 рік – Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді та Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту реорганізовано в Міністерство України у справах молоді та спорту. Інститут віднесено до сфери управління Міністерства України у справах молоді та спорту (Указ Президента України «Про Міністерство України у справах молоді та спорту» від 26 лютого 2005 року № 381/2005).

Директором Інституту призначено ЛЕОНТЬЄВУ Лідію Євстахіївну. Контракт між Міністерством України у справах молоді та спорту й Леонтьєвою Л. Є. укладено 16 травня 2005 р. (наказ Міністерства України у справах молоді та спорту «Про призначення Леонтьєвої Л.Є.» від 16.04.2005 р. № 149-к).

У зв'язку з перейменуванням міністерства, Інститут віднесено до сфери управління Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. (Указ Президента України «Про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту» від 18 серпня 2005 року № 1176).

2006 рік – чергова зміна назви Інституту – Державний інститут розвитку сім'ї та молоді (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про перейменування Державного інституту проблем сім'ї та молоді» від 19 липня 2006 р. № 410-р., наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про перейменування Державного інституту проблем сім'ї та молоді» від 14 листопада 2006 р. № 3878).

Затверджено Статут Державного інституту розвитку сім'ї та молоді (наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 14.11.2006 р. № 3878. Інститут отримав Ліцензію щодо надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації фахівців Міністерства освіти і науки України (Серія АБ № 298853).

2008 рік – виконуючим обов'язки директора Інституту призначено Андрія Олександровича МІШИНА, кандидата політичних наук (наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 15 травня 2008 р. № 257-к).

Андрія Олександровича МІШИНА призначено директором Інституту. Контракт між Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту та Мішиним А. О. укладено 16 липня 2008 р. (наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 16 липня 2008 р. № 358-к). Інститут внесено до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави: свідоцтво Міністерства освіти і науки України, серія НД № 01112 від 20 жовтня 2008 р.

2009 рік – Інститут внесено до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції (вид діяльності: видавнича діяльність): свідоцтво Державного комітету телебачення та радіомовлення України, серія ДК № 3589 від 24.09.2009 р. Державний інститут разом з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту України став співзасновником журналу «Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України» (свідоцтво Міністерства юстиції, серія КВ № 16104-4586Р від 31.12.2009 р.).

2010 рік – видано Свідоцтво Міністерства освіти і науки України (серія НД № 01300 від 16 березня 2010 р.) про внесення Інституту до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави. В зв'язку з реорганізацією шляхом припинення діяльності Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту Інститут віднесено до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про віднесення державних вищих навчальних закладів та установ до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту» від 29.12.2010 р. № 2357-р.).

2011 рік – Державний інститут розвитку сім'ї та молоді знову реорганізовано (перетворено) в Державний інститут сімейної та молодіжної політики (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про реорганізацію науково-дослідних інститутів, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту» від 05.01.2011 р. № 4-р, що набуло чинності відповідно до Указу Президента України від 10.03.2011 р. № 277/2011; наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту «Про реорганізацію Державного інституту розвитку сім'ї та молоді»). Затверджено Положення про Державний інститут сімейної та молодіжної політики (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту «Про затвердження Положення про Державний інститут сімейної та молодіжної політики» від 11 квітня 2011 р. № 324).

Інститут отримав ліцензію на освітні послуги з підвищення кваліфікації (серія АГ №582029), видану Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на надання освітніх послуг навчальним закладам, пов'язаним з одержанням освіти на рівні кваліфікаційних вимог до підвищення кваліфікації (спеціальності, професії) – наказ МОНмолодьспорт України від 01.07.2011 р. №2487-Л. Директором Державного інституту сімейної та молодіжної політики призначено кандидата політичних наук МІШИНА Андрія Олександровича (контракт від 26 травня 2011 р. між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Мішиним А. О. про призначення його на посаду директора Інституту укладено строком на п'ять років до 26.11.2016 р.).

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26 травня 2011 р.

Інститут передано до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про віднесення підприємств, установ та організацій до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту і Державної служби молоді та спорту» від 28.11.2011 р.).

2013 р. – Інститут передано до сфери управління Міністерства молоді та спорту України (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про віднесення підприємств, установ та організацій до сфери управління Міністерства молоді та спорту» від 23.10.2013 р. № 902-р. (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про прийняття до сфери управління Міністерства молоді та спорту підприємств, установ та організацій» від 25.11.2013 р. № 1101). Виконуючим обов'язки директора Інституту призначено НАДТОКУ Геннадія Михайловича, доктора історичних наук (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про звільнення Мішина А. О. та призначення Надтоки Г. М. виконуючим обов'язки директора Державного інституту сімейної та молодіжної політики» від 26.11.2013 р. № 287-к/тр). Контракт підписано 17 лютого 2014 р. (наказ Міністерства молоді та спорту України від 17.02.2014 р. № 38-к/тр).

2015 рік – виконувачкою обов'язків директора Інституту призначено ПЕШУ Ірину Василівну, кандидата педагогічних наук (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про виконуючого обов'язки директора державної установи «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» від 16.03.2015 р. №125-к/тр). Затверджено також нову редакцію Положення про державну установу «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Положення про Державну установу «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» від 29.10.2015 р. № 3988).

2016 рік – затверджено нову редакцію Положення про державну установу «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Положення про Державну установу «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» у новій редакції» від 07.07.2016 р. №2714).

2017 рік – Пешу Ірину Василівну призначено на посаду директора Інституту, як переможця конкурсу. Контракт між Міністерством молоді та спорту України та Пешою І. В. укладено 10 жовтня 2017 р. строком на п'ять років (наказ Міністерства молоді та спорту України «Про призначення директора Державної установи «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» у новій редакції» від 07.07.2016 р. № 2714). Також укладено Колективний договір між адміністрацією і трудовим колективом державної установи «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» та дирекцією (реєстраційний номер № 245 від 22.05.2017 р. управління праці та соціального захисту населення Шевченківської РДА м. Києва).

2019 рік – спільно з Житомирським державним університетом імені Івана Франка Інститут виступає співзасновником вітчизняного науково-популярного та навчального журналу «Неформальна освіта: кращі практики і проекти» (Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 23548-13388Р).

У зв'язку з ліквідацією Міністерства молоді та спорту України, Інститут передано до сфери управління Міністерства культури, молоді та спорту України (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 2 вересня 2019 р. № 829).

2020 рік – отримано свідоцтва Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства про реєстрацію авторського права на твір наукового характеру:

- «Науково-методичне обґрунтування інструментів національно-патріотичного виховання молоді та оцінка їх ефективності», Свідоцтво № 955289 від 13.01.2020 р.;
- «Реалізація молодіжної політики в умовах децентралізації», Свідоцтво № 955290 від 13.01.2020 р.

У зв'язку з відміною рішення про ліквідацію Міністерства молоді та спорту України, Інститут повернуто до сфери управління цього міністерства (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства молоді та спорту» від 11 березня 2020 р. № 216).

2021 рік – на посаду виконувача обов'язки директора Інституту призначено ДРАПУШКА Ростислава Григоровича, кандидата філософських наук (наказ Міністерства молоді і спорту від 30.09.2021р. № 409-к\тр).

Засновники інституту

Директор –
ЯРЕМЕНКО
Олександр Олексійович

Заступник директора –
ГОЛОВАТИЙ
Микола Федорович

Структура та кадровий потенціал

ДІСМП – сьогодні

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

УДК 314:340(045)

Ростислав ДРАПУШКО,

кандидат філософських наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3089-5349>

Павло ГОРІНОВ,

кандидат юридичних наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8294-2784>

Наталія ФІЛИК,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3838-73>

Мета: комплексне дослідження сучасного стану молодіжної політики в умовах демографічних викликів. **Методи дослідження:** порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний, системний, метод аналізу та об'єктивної істини та ін. **Результати:** проведено аналіз молодіжної політики та узагальнені підходи до розуміння особливостей демографічної політики, виокремлені основні напрямки вдосконалення молодіжної політики. **Обговорення:** авторами було узагальнено тенденції міграційних процесів у контексті безпекових викликів, узагальнені основні напрямки вдосконалення молодіжної політики, запропоновані шляхи вдосконалення системи освіти молоді.

Ключові слова: молодіжна політика, міграція; міграційні виклики; демографічна криза; соціальні мережі; молодіжна політика; молодь; підприємці; громадянське суспільство; людський капітал України.

Постановка проблеми та її актуальність. Майбутнє кожної держави залежить від молодого покоління, адже молоді люди забезпечують економічний розвиток країни, відтворення популяції нації, рівень науки, культури, освіти та моралі суспільства. Відповідно, основні програми економічного та політичного розвитку кожної держави мають бути спрямовані на стимулювання молодіжної політики щодо залучення молоді до участі в їх реалізації. Актуальність теми обумовлюється усвідомленням критичної ситуації в демографічній сфері України як потенційної загрози для національної безпеки держави, адже згідно з останніми даними «населення нашої країни скорочується одним із найшвидших у світі темпів, та, як прогнозують, до 2050 року зменшиться до 35 мільйонів. Низький коефіцієнт народжуваності, високий рівень смертності та постійний ріст рівня зовнішньої міграції руйнують людський капітал України» [1]. Так, дослідники прогнозують, що скорочення кількості українців триватиме й надалі. «Відповідно, ряд аналітиків пропонують вирішувати демографічні питання за допомогою мігрантів. Україна цікавитиме мігрантів з азійських країн, Кавказу, колишніх республік Радянського Союзу. І за рахунок цього, можливо, вдасться стабілізувати чисельність населення. Поки що немає передумов, аби зробити це за рахунок природного чинника» [2]. Подібні процеси мають своє пояснення. Так, на думку Н. Гетьманцевої, «міграційний процес дійсно нездоланий, оскільки в його основі лежить глобалізація світової економіки. Міждержавні кордони поступово втрачають своє значення. Ідеологія вільної торгівлі, вільного обміну інформацією та бізнесу без кордонів неминуче веде до активізації міграційних процесів. Закономірність цього руху є очевидною» [3, с. 41].

Отже, **метою** даної статті є здійснення порівняльно-правового аналізу молодіжної політики та вплив на неї демографічних процесів, тому вважаємо, що держава повинна якісно поміняти підходи до змісту молодіжної політики, в основу якої покласти стратегію покращення демографічної ситуації в країні через відповідну роботу з молоддю.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Сучасна фахова думка представлена дослідженнями таких інституцій як Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні — «Міграція в Україні: факти і цифри», якою було суттєво оновлено добірку міграційної статистики та огляд розвитку основних міграційних процесів [4], аналітичною довідкою ООН «Демографічні процеси» [1] науковими напрацюваннями Н. Гетьманцевої [3], М. Шумила [5], Єжи Пеньковські [6], У. Я. Садової, І. Ільго [7] та низки інших фахівців дотичних

галузей дослідження. Проте питання формування молодіжної політики в контексті міграційних викликів має в сучасних умовах наукове і практичне значення, адже міграційні процеси тісно взаємопов'язані з процесом трудової міграції та, відповідно, здійснюють безпосередній вплив на економіку держави, її стабільність і ріст. Часте використання терміну «міграція», «міграційна політика», «міграційні виклики» в монографіях, посібниках, наукових журналах, у засобах масової інформації вважаємо не є показником вичерпності вивчення даної теми. Співавтори даною публікацією доповнюють та поглиблюють вивчення та дослідження цієї актуальної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна переживає один із критичних періодів свого часу з моменту проголошення незалежності. Війна та пов'язана з нею економічна криза, загроза безробіття, інформаційні атаки через ЗМІ, які разом з економічними викликами спричиняють масовий відтік українців за кордон. Так, «в уряді підрахували, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. Починаючи з 2010 року з України виїхало та не повернулося близько 4 мільйонів українців, що складає майже 10% населення» [8] (мова про мирний період). Російська агресія значно збільшила ці цифри. Вказані тенденції свідчать про те, що дані процеси не мають підстав для зменшення відтоку молодих людей, хоча й більша частина міграційних процесів включно до останніх двох років і носила сезонний характер, проте в останні два передвоєнні роки міграційні процеси набули масового характеру.

Міграція населення загалом та міграція працівників є характерною рисою сучасного світу та проявами глобалізаційних процесів. Трудова міграція здійснює суттєвий вплив на економіку країни. Загалом держави можна поділити на три групи: 1) країни-донори трудових мігрантів (країни, з яких виїжджають громадяни для працевлаштування за кордоном (Індія, Пакистан, Молдова, Киргизстан, Узбекистан, Україна, Грузія тощо); 2) країни-реципієнти трудових мігрантів (країни, куди приїжджають працівники для працевлаштування (Норвегія, Данія, Швеція, Німеччина тощо); 3) країни, які одночасно є і країнами-донорами, і країнами-реципієнтами (Польща, Словаччина, Угорщина, Литва, Португалія тощо). Ці статуси країн змінюються і є доволі динамічними та напряму залежать від міграційного законодавства (його гнучкості) й економічної успішності держави [5, с. 51].

Ежи Пеньковські у своєму дослідженні «Вплив трудової міграції на українську економіку» констатує та подає графіку, яка свідчить, що «середній приплив грошових переказів в Україну з 2011р. був більш ніж удвічі вищим за приплив прямих іноземних інвестицій, більш ніж у чотири рази – за приплив портфельного капіталу та більш ніж у вісім разів вищий за приплив офіційної фінансо-

вої допомоги на розвиток. Більше того, хоча приплив прямих та портфельних іноземних інвестицій був дуже мінливим і різко зменшився в 2014—2015 рр. та нещодавно, в 2020 році після корона-кризи грошові перекази мігрантів залишалися надзвичайно стабільними [6].

Проте в останні роки в силу економічної нестабільності міграція почала міняти свій вектор із тимчасової на постійний виїзд громадян України за кордон, що є вже загрозливою тенденцією, яка потребує реакції держави на подібні виклики. Так, «пандемія COVID-19 війна та обмеження транскордонної мобільності суттєво загострили ці ризики. Посилилася тенденція перетворення частини тимчасової трудової міграції на постійну, зросли еміграційні настрої українців, водночас привабливість України для іммігрантів залишилася невисокою» [4].

До міграційних процесів особливо активно долучаються молоді люди, тому слід зосередити особливу увагу на розвитку творчого потенціалу молоді України. Молодіжну політику слід розпочинати з дітей, формуючи відповідні ціннісні орієнтири та компетенції, які дадуть їм можливість бути реалізованими в межах України, формувати в молодого покоління підприємницькі навички по створенню власного бізнес-проекту, розвиток фінансової та інформаційної грамотності тощо. Українці в світі вважаються одними з найвідповідальніших працівників, але в силу історичного досвіду придушення індивідуальності, ініціативності, підприємливості, знецінення ставлення особи до землі дуже мало людей сьогодні здатні організувати власну справу і тим самим забезпечити своє власне робоче місце та робоче місце ще для кількох осіб [9]. Слід врахувати, що міграційні процеси мають свої причини, а тому якісна робота з передумовами міграції серед молоді дасть можливість мінімізувати дані процеси та попередити відтік робочої сили за кордон. Загалом на думку дослідників, «процеси вимушеної еміграції відбуваються як реакція на певні політичні, соціальні, релігійні, воєнні потрясіння в країні чи регіоні, а їх масштаби та напрямки певною мірою свідчать про стабільність чи, навпаки, нестабільність в країні чи регіоні» [7, с. 21].

Інший аспект даної проблеми – це питання реалізації здібностей і талантів у межах України шляхом підвищення технічних та мовних навичок і ролі технічної й ІТ освіти в суспільстві. Для цього необхідне якісне підвищення якості професійної ІТ- та технічної освіти й навчання професійним навичкам, які дадуть можливість працювати в Україні через доступ до мережі інтернет або в представництві відповідних міжнародних компаній на території нашої країни. Відповідно, ініціатива Президента України по створенню Президентського університету, де готуватимуть спеціалістів у сферах інформаційних

технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту, нанотехнологій, аерокосмічних, енергетичних технологій, біотехнології є гарною ініціативою держави в цьому напрямку. Позитивним є й досвід щодо формування законодавства про «Дія City» — спеціального правового режиму для галузі розробки програмного забезпечення...

Загальновідомо, що українська галузь розробки програмного забезпечення переважно орієнтована за кордон – за підрахунками офісу BRDO, експорт комп'ютерних послуг у 2020 перевищив 5 мільярдів доларів. При цьому більшість працівників компаній-розробників найняті всупереч трудовому законодавству – найчастіше за контрактами з фізичними особами-підприємцями (ФОП). Це забезпечує значно менше податкове навантаження на фонд оплати праці бізнесу, а також дозволяє легко наймати і звільняти працівників під конкретні проекти. За підрахунками галузевого порталу dou.ua на кінець 2021 року в Україні працювало 252 тисячі ФОПів-програмістів. Новий закон пропонує працевлаштовувати їх офіційно за трудовими контрактам, зберігаючи при цьому низьку ставку податку [10]. Відповідно вважаємо, що маючи вільний доступ до мережі інтернет та якісну освіту в цій сфері, в українців є можливість для широкого навчання мов, комунікації в соціальних мережах розширюють межі спілкування та працевлаштування без міграції з України. Разом із тим можемо констатувати, що не всі молоді люди мають відповідні професійні навички, які дали б їм можливість працювати. Формування якісно нових професійно орієнтованих та витребуваних на ринку праці навичок є одним зі шляхів попередження міграції та реалізації для молоді в межах нашої країни. Отже, на прикладі вказаного вважаємо, що зусилля держави мають бути спрямовані на молодь та набуття нею якісних професійних навичок, які відповідають вимогам часу та є конкурентоспроможними на ринку праці

Вважаємо, що міграційні процеси слід розглядати і в контексті демографічних процесів та високої смертності працездатного населення. Так, на думку І. Курило, можна «впевнено говорити про стійку тенденцію депопуляції, тобто перевищення числа смертей над числом народжень. Українці нині в сумних лідерах у світі за рівнем природного зменшення населення. Конкуренти нам – хіба що Росія, Болгарія та Білорусь. В Україні на тлі низької народжуваності, що не є чимось екстраординарним для багатьох країн, сильно підвищений рівень смертності, збільшений в останні місяці ще й агресією росії. Плюс до цього в нас дуже мала тривалість життя.

Тож усупереч усталеним стереотипам не низька народжуваність є головною нашою проблемою, а саме негативні тенденції щодо високої смертності» [11]. Негативні тенденції, на думку дослідниці, виникли «через доволі несприятливі

соціально-економічні умови, тобто зовнішні стосовно конкретної людини причини, а з іншого – через негативні особливості способу життя більшості українців. Просто безпрецедентно поширені смерті, причини яких полягають у надмірному споживанні алкоголю та інших шкідливих для здоров'я звичках. Насамперед це стосується чоловіків, серед яких частка алкогольнозалежних смертей особливо велика, як і взагалі передчасних – до 65 років.

Дуже великою демографічною проблемою України є й незадовільні умови праці. Зокрема, в нас найвищий у Європі рівень шахтарської смертності тощо» [11]. Відповідно, вважаємо, що програма Президента Володимира Зеленського «Здорова Україна», яка реалізується через проєкт «Активні парки – локації здорової України», є вчасною ініціативою, яка сприятиме покращенню якості життя українців. Дана програма має на меті створення належних умов для фізичної активності громадян та популяризації здорового способу життя серед українців через залучення до програми знаних спортсменів й інших активістів здорового способу життя. Зокрема, проєкт передбачає створення в українських містах локацій «активний парк» і «спортивний майданчик». У 2021 році близько 100 «активних парків» було уже відкрито в різних куточках України лише в першому півріччі, а до кінця року мало з'явитися ще близько 600 активних локацій [14].

Висновки. Отже, розглянувши тему, можемо констатувати, що в нашій країні необхідна продумана й чітка стратегія повернення робочої сили, де головним стимулом повернення повинні виступати програми економічного, соціального, культурного характеру для стимулювання залишення та повернення молодих людей до України. Окреме питання – якісні зміни в освіті, які розпочинаються зі школи, тому вважаємо, що професійно-орієнтована освіта має бути з початкових класів у доступній для розуміння мові та забезпечувати формування практичних навичок критичного мислення в сфері підприємницької та фінансової грамотності. Вважаємо, що формування законодавчої бази, яка була би результатом компромісу між державою та підприємцями, є шляхом до підвищення рівня довіри до держави та демонстрації економічної привабливості державних програм для молодих людей. Гарним прикладом у цьому напрямку є формування законодавчої бази щодо діяльності IT-галузі як шлях до легалізації їх діяльності й попередження економічних зловживань та порушень щодо них. Держава має формувати чітку і прозору та взаємовигідну політику стимулювання розвитку та сприяння підприємству в Україні, бути відкритою до діалогу з представниками малого та середнього бізнесу, спільно формувати програми розвитку підприємництва та культури відносин між сторонами [9].

Крім того, варто відзначити здобутки держави в контексті реалізації програми «Здорова Україна» через проєкт «Активні парки – локації здорової України».

Вважаємо, що ці зусилля слід посилити в пропаганді здорового способу життя як напрямку, який стимулюватиме покращення фізичного стану трудових ресурсів держави.

Базовим стимулом повернення українців є й відповідні економічні передумови, реформи, які дадуть можливість реалізовувати набуті знання та досвід за час перебування в інших державах.. Із цією метою мають бути розроблені відповідні програми для самореалізації та економічної зайнятості молоді шляхом розвитку підприємницьких навичок та навчання підприємницької і фінансової грамотності, молодіжне кредитування, якісна освіта, яка відповідає сучасним викликам тощо.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка ООН. Демографічні процеси. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf.
2. Населення України скоротиться до 22 млн, кажуть у НАН. Порятунком – у мігрантах. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59523301>.
3. Гетьманцева Н. Проблеми міграції як соціального явища. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.
4. 2021 рік. Міграція в Україні. Цифри та факти: URL: https://www.migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (iom.int).
5. Шумило М. Трудова міграція: поняття та правове регулювання. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.
6. Єжи Пеньковські. Вплив трудової міграції на українську економіку. Ринок праці. URL: <https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/>.
7. Ільтьо І. Україна в контексті світових міграційних процесів / за ред. Ярослава Пилинського. Міграція і толерантність в Україні: зб. ст. Київ: Стилос, 2007. 191 с.
8. Майже 10% населення: в уряді підраховали, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. URL: <https://hromadske.ua/posts/majzhe-10-naselennya-v-uryadi-pidrahuvai-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-vid-pochatku-desyatilittya>.

9. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. Київ, 2022. № 1. С. 27—34.

10. Рада зменшила податки для ІТ-галузі. URL: <https://www.dw.com/uk/rada-zmenshyla-podatky-dlia-it-haluzi-a-60118290/a-60118290>.

11. Недужа країна: головна демографічна проблема України – висока смертність. URL: <https://tyzhden.ua/Society/39409>.

12. У межах програми Президента «Здорова Україна» розпочинається встановлення спортивних майданчиків, які будуть фактично в кожному дворі. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-mezhah-programi-prezidenta-zdorova-ukrayina-rozprochinayets-70833>.

13. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. Аналітично-порівняльне право. 2021. № 4. С. 9—16.

Rostyslav DRAPUSHKO, Pavlo GORINOV, Nataliia FILYK. Youth policy of Ukraine through the prism of demographic processes: status and trends

Objective: a comprehensive study of the current state of youth policy in the face of demographic challenges. ***Research methods:*** comparative law, sociological, statistical, systemic, method of analysis and objective truth, etc. ***Results:*** the analysis of youth policy and the generalized approaches to understanding of features of demographic policy are carried out, the basic directions of improvement of youth policy are allocated. ***Discussion:*** the authors summarized the trends of migration processes in the context of security challenges, summarized the main directions of improving youth policy, proposed ways to improve the youth education system.

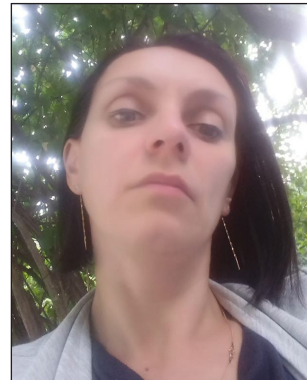
Key words: youth policy, migration; migration challenges; demographic crisis; social networks; youth policy; young; entrepreneurs; civil society; human capital of Ukraine. ***Key words:*** migration policy; migration; migration challenges; demographic crisis; social networks; youth policy; youth; entrepreneurs; civil society; human capital of Ukraine.

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

УДК 316.356.2

Наталія ТІЛІКІНА,

кандидат економічних наук, заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Державний інститут сімейної
та молодіжної політики»
ORCID 0000-0002-5755-5301

У статті розглянуто питання професійної орієнтації молоді в Україні. Наведено результати соціологічних досліджень молоді віком 14–34 роки, проведених на замовлення Міністерства молоді та спорту України в 2018–2021 роках. На основі цих результатів оцінено професійні орієнтації молоді; вивчено найпопулярніші та найпривабливіші серед молоді професії; досліджено чинники вибору ними спеціальності; визначено рівень залученості до заходів з професійної орієнтації та вибору й побудови кар'єри, участі в неформальній освіті. Крім того, в статті визначено критерії вибору молоддю місця роботи та рівень потенційної трудової мобільності. Розглянуто гендерні й вікові відмінності у відповідях респондентів. Автором підведено підсумки і визначено основні труднощі для сучасної молоді при виборі й побудові власної кар'єри, запропоновані шляхи оптимізації професійної підготовки та кар'єрного консультування в Україні.

Ключові слова: профорієнтація, вибір кар'єри, професійне самовизначення молоді, молодь.

Вступ. Побудова кар'єри є послідовним і довготривалим процесом, що проходить декілька етапів і передбачає послідовність професійного самовизначення й саморозвитку особистості. Професійне самовизначення включає певні етапи становлення особистості: вибір професії, професійне становлення в процесі оволодіння конкретним фахом у закладі освіти, вибір трудового напрямку в рамках

професії. Проте молоде покоління (дорослі також) не завжди при працевлаштуванні або виборі майбутньої кар'єри проходять хоча б частину з цих етапів.

Більшість молодих людей обирають професії або спеціальності за порадою батьків або родичів та ті, що найпопулярніші, влаштовуються на роботу також через родичів і знайомих, а згодом обмірковують питання зміни своєї професійної діяльності або перебувають у невизначеності чи в довготривалому пошуку роботи. Тому на ринку праці України виникає невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили. Така невідповідність обумовлена низькою якістю профорієнтаційної роботи, неврахованістю потреб і запитів роботодавців до кандидатів, орієнтацією закладів освіти на потреби населення в освітніх послугах, а не потреби роботодавців, а також стереотипами і професійними уподобаннями молоді. Хоча останнім часом і розвиваються активні послуги кар'єрного консультування, професійної орієнтації, коучингу та інших послуг у сфері кар'єри, але недостатньо вивченими залишаються питання чинників та стимулів, які є орієнтирами в професійному і кар'єрному становленні молоді в сучасних економічних умовах.

Метою статті є дослідження сучасних аспектів професійних орієнтацій молоді в Україні.

Наукова новизна публікації полягає в тому, що в роботі проаналізовано результати соціологічних досліджень останніх років з врахуванням вікових відмінностей у професійній визначеності молодого покоління в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питаннями підготовки молоді до професійного самовизначення та побудови кар'єри працювало та працює багато закордонних і вітчизняних вчених. Соціально-психологічним і соціально-економічним особливостям підготовки молоді до вибору й побудови кар'єри присвячені праці К. Бондарчук [1], Є. Белінської [2], О. Вітківської [3], І. Вільш [4], Л. Гуцан [5], Г. Клімов [6], Ю. Маршавін [10] та інші. Дослідженнями відповідності професійної орієнтації молоді структурі потреб ринку праці, необхідність раціонального перерозподілу професійних кадрів вивчали І. Марченко [8], М. Найдъонов, Л. Грироговська [9] та інші. Питання соціально-професійного становлення молоді, її ціннісні та професійні орієнтації аналізували О. Балакірева [10], Д. Казатнов [11] та інші [12]. Але недостатньо досліджені проблеми професійної орієнтації молоді, особливо процеси її професійного самовизначення в сучасних умовах соціально-економічних трансформацій українського суспільства. Це і вплинуло на вибір мети, об'єкта та предмета цього дослідження.

Результати дослідження. Вибір майбутньої професії закладає фундамент у подальшу успішність власної кар'єри. Тому правильно обрати професію

означає визначити свій життєвий шлях, вибрати напрям навчання й майбутнього працевлаштування. Цей вибір для кожної молодої людини буває не завжди легким, що іноді не дозволяє реалізувати себе не тільки як особистість, але і як професіонала.

Результати соціологічних досліджень свідчать, що кар'єра для молоді знаходиться серед трійки основних пріоритетів в їхньому житті і стоїть на третьому місці (у 2021 р. – 42,7%; у 2018 р. – 36,6%, у 2017 р. – 39,3%), поступаючись сімейному щастю (відповідно, 63,4%, 59,9% і 63,6%) і здоров'ю (відповідно, 53,4%, 53,0% і 53,6%). Найбільше прагнуть побудувати гарну кар'єру чоловіки, ніж жінки (2021 р., відповідно, 48,4% і 36,6%; 2018 р., відповідно, 41,4% і 31,6%) [1, 14, 15].

Побудова кар'єри починається з вибору професій, яка подобається молодій людині або приваблює її. Найпривабливішими професійними видами діяльності для молоді, за результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», були «бізнесмен/бізнесвумен, підприємець/-иця» (45,2 %), «юрист/-ка» (36,1 %) і «спеціаліст/-ка програмного забезпечення та комп'ютерної техніки» (31,2%). Рейтинг професій, які забезпечують успіх, на думку молоді, майже повністю співпадає з рейтингом найпривабливіших видів діяльності для молоді (*діаграма 1*).

Крім того, наявна гендерна відмінність між уподобаннями привабливих видів професійної діяльності за статтю. Так, чоловіки частіше орієнтовані на опанування таких професій, як «бізнесмен, підприємець» (відповідно, 51 і 39,1%), «спеціаліст з програмного забезпечення та комп'ютерної техніки» (38,5 і 23,6%), «фермер, фахівець у галузі сільського господарства» (10,8 і 5,9%), а жінки – «юристики» (39,1% жінок проти 33,2% чоловіків), «лікарки» (відповідно 36,4% проти 23,6%), «банківської працівниці» (18,6% проти 13,0%), «учительки, викладачки» (17,3% проти 8,5%), «бухгалтерки, економістки» (13,5% проти 6,7%) [1].

У 2021 році дещо змінився рейтинг найпривабливіших професій для молоді: підвищився рейтинг «спеціаліст/-ка програмного забезпечення та комп'ютерної техніки» (з третього місця на друге) серед молоді та значно знизив свій рейтинг «юрист» (з другого місця на шосте). А от, за результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2021» на першому місці є «спеціаліст/-ка програмного забезпечення та комп'ютерної техніки» (31,5%), «менеджер, фахівець комерційної організації» (22,6%) і «банківський працівник» (20,5%). Рейтинг професій, які забезпечують успіх, на думку молоді, очолюють «спеціаліст/ка програмного

¹ Соціологічне дослідження «Молодь України – 2017».

Діаграма 1

ТОП-10 найбільш привабливих для молодих людей професій і професій, які, на їх думку молоді, забезпечують успіх у житті, %, 2017 р.

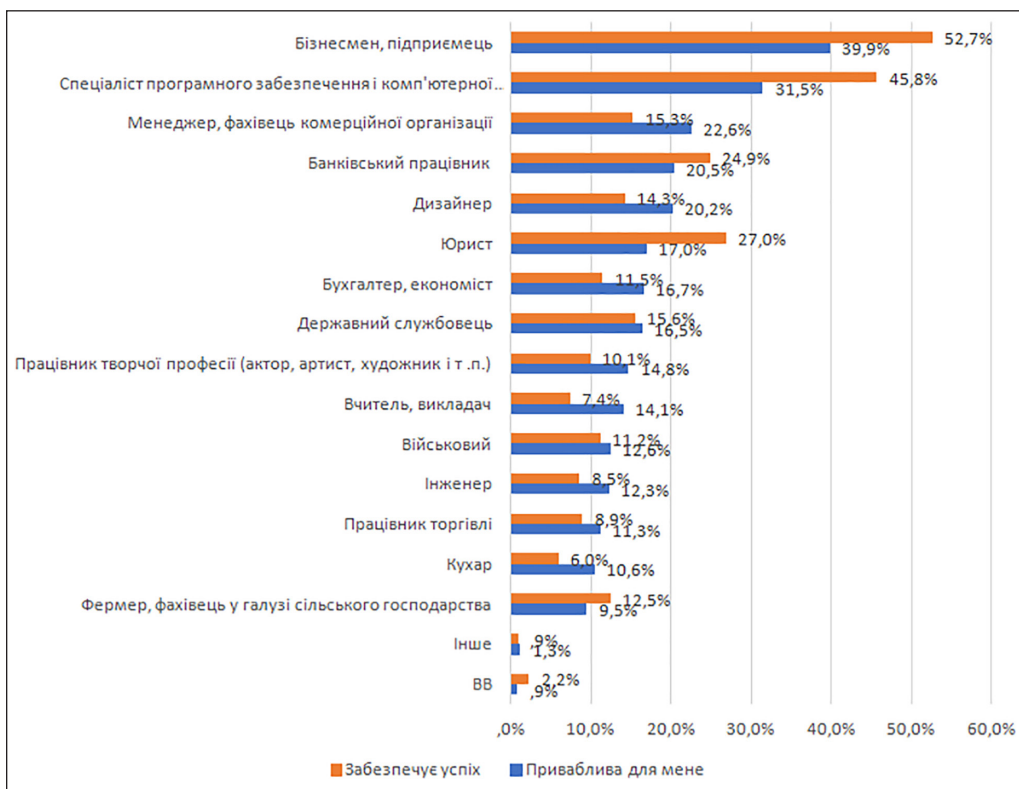

Примітка: сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти/-ки могли обрати не більше трьох відповідей.

забезпечення та комп'ютерної техніки» (45,8%), «юрист» (27,0%) і «банківський працівник» (24,9%) (див. діаграма 2).

У 2021 році також спостерігається гендерна відмінність між уподобаннями привабливих видів професійної діяльності й тими, що забезпечують успіх. Молоді чоловіки та молоді жінки мають подібні вибори професій, що забезпечують успіх у житті, але різні професії, які приваблюють молодих жінок (бухгалтер або економіст, вчитель або викладач, дизайнер, кухар, працівники творчої професії акторка, артистка, художниця тощо) і чоловіків (бізнесмен або підприємець, спеціаліст програмного забезпечення і комп'ютерної техніки, менеджер, фахівець комерційної організації, військовий) (див. табл. 1).

Діаграма 2
ТОП-10 найбільш привабливих для молодих людей професій і професій, які, на їх думку, забезпечують успіх у житті, %, 2021 рік

Примітка: сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти/-ки могли обрати не більше трьох відповідей.

Багато досліджень свідчить, що молодь обирає переважно професії, які є популярними й гарантують стабільний та високий заробіток. Також вибір майбутніх професій або спеціальностей відбувається досить часто за порадою батьків, родичів, знайомих тощо.

За результатами соціологічних досліджень «Молодь України» [13, 14, 15], кожна третя молода людина обрала або планує обрати свою спеціальність чи нинішню професію, бо вона гарантує заробіток, гідну матеріальну винагороду; кожна п'ята – за порадою батьків, родичів, інших людей; майже кожна шоста – бо вона є престижною (*див. діаграму 3*).

У 2021-му порівняно з 2018 і 2017 роками зменшилася частка молодих людей, які орієнтувалися при виборі спеціальності виходячи з того, що вона відповідає

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Відмітьте, будь ласка, три професії, які є найбільш привабливі для Вас. А тепер скажіть, на Вашу думку, які три професії дозволяють сьогодні досягнути успіху в житті?», за статтю, % (серед усіх респондентів/-ок, N=2000), 2021 рік

Професія	Приваблива для мене			Забезпечує успіх		
	Серед усіх	За статтю		Серед усіх	За статтю	
		чоловіки	жінки		чоловіки	жінки
Банківський працівник	20,5	20,1	21,0	24,9	23,9	26,0
Бізнесмен, підприємець	39,9	45,1	34,4	52,7	52,7	52,7
Бухгалтер, економіст	16,7	10,8	22,9	11,5	10,3	12,8
Військовий	12,6	17,1	7,8	11,2	14,0	8,3
Вчитель, викладач	14,1	8,9	19,5	7,4	6,3	8,6
Державний службовець	16,5	16,6	16,4	15,6	15,7	15,5
Дизайнер	20,2	12,7	28,0	14,3	12,0	16,6
Інженер	12,3	15,3	9,2	8,5	9,9	7,1
Кухар	10,6	7,8	13,4	6,0	5,7	6,2
Менеджер, фахівець комерційної організації	22,6	25,3	19,6	15,3	15,3	15,3
Працівник творчої професії (актор, артист, художник і т.п.)	14,8	9,5	20,2	10,1	7,1	13,1
Працівник торгівлі	11,3	9,2	13,4	8,9	8,1	9,7
Спеціаліст програмного забезпечення і комп'ютерної техніки	31,5	39,1	23,5	45,8	48,4	42,9
Фермер, фахівець у галузі сільського господарства	9,5	12,0	6,7	12,5	12,4	12,6
Юрист	17,0	18,1	15,8	27,0	26,6	27,3
Інше	1,3	1,4	1,1	0,9	1,1	0,7
Важко відповісти	0,9	1,3	0,4	2,2	2,4	1,9

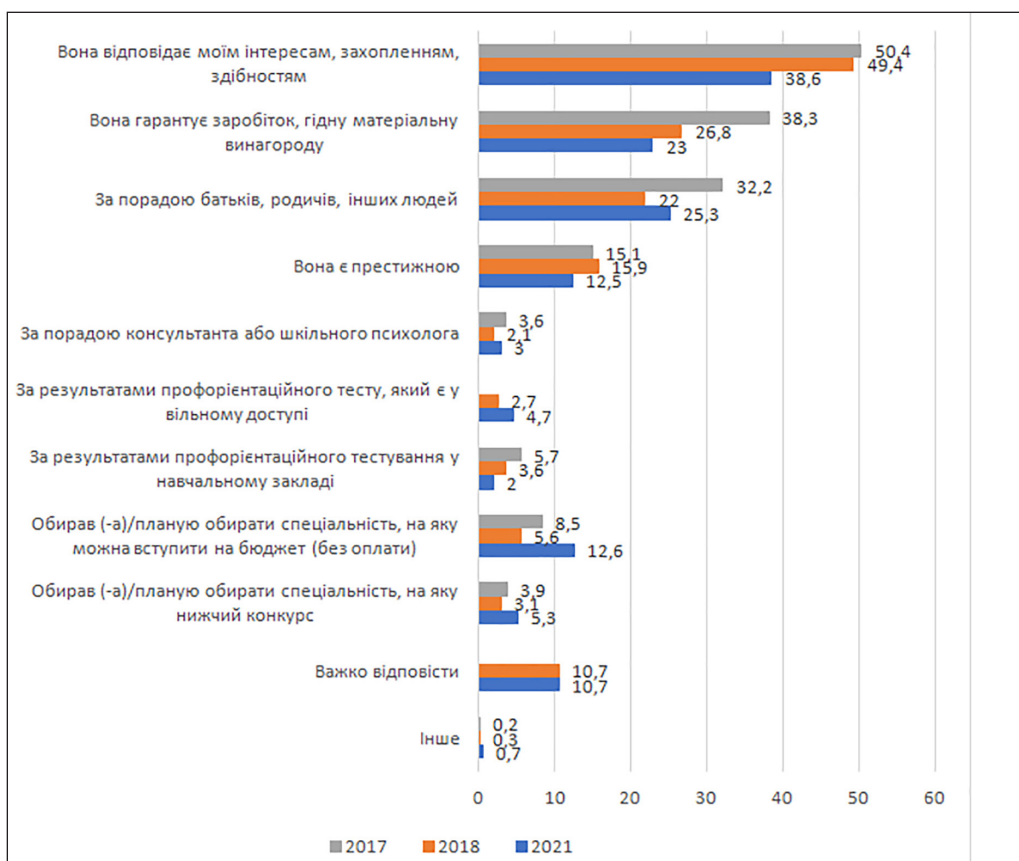
Примітка: сума відповідей не дорівнює 100%, тому що респонденти/-ки могли обрати не більше трьох відповідей.

інтересам, захопленням, здібностям (38,6%, 47,8% і 50,4% відповідно) та забезпечує гідний зарібок (*діаграма 3*).

Це також підтверджують результати дослідження Інституту професійно-технічної освіти НАПН України [16], які свідчать, що з дев'яти чинників вибору майбутньої професії найбільш впливові (власне бажання; поради батьків, друзів та родичів) не пов'язані з діяльністю державних освітніх установ, а останнє місце посідає профорієнтаційна робота органів служби зайнятості, хоча для державного бюджету вона є найбільш затратною.

Діаграма 3

**Розподіл відповідей на запитання «Чому Ви обрали/плануєте обрати свою останню спеціальність/ нинішню професію?»,
(серед усіх респондентів/-ок), %**

Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки респонденти/-ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

Побудувати кар'єру й правильно вибрати майбутню професію чи спеціальність допомагають індивідуальні або групові кар'єрні консультації, профорієнтаційні тести, участь у різних профорієнтаційних заходах. Натомість молодь досить рідко користується порадами консультантів (2,1–3,6%) та результатами профорієнтаційних тестів (2,0–5,7%) при виборі закладу освіти та майбутньої професії. Зокрема, 44,2% молоді віком 14–34 роки ніколи не відвідували жодного профорієнтаційного заходу. Найчастіше молоді люди відвідували упродовж життя факультативні курси, лекції, семінари з вибору майбутньої професії під час навчання (25,6%), екскурсії на виробництво, майстер-класи, «Дні відкритих дверей» на підприємствах (17,1%) та «Ярмарки вакансій» (11,7%). Найрідше молодь відвідувала індивідуальні або групові консультації з профорієнтації, проходила профорієнтаційні тести, програмно-апаратний комплекс «Профорієнтаційний термінал», брала участь у державних тематичних заходах та програмах із профорієнтації (*див. діаграму 4*).

Діаграма 4

**Розподіл відповідей на запитання «Які профорієнтаційні заходи Ви проходили або відвідували упродовж свого життя?», %
(серед усіх респондентів/-ок, 2021 – N=2000)**

Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки респонденти/-ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

До речі, значних відмінностей у відповідях респондентів за статтю не виявлено, окрім того, що зі збільшенням віку опитаних зростає й частка тих, хто відвідував «Ярмарки вакансій» (див. таблицю 2).

Таблиця 2

**Розподіл відповідей на запитання «Які профорієнтаційні заходи Ви проходили або відвідували упродовж свого життя?», %
(серед усіх респондентів/-ок, 2021 – N=2000)**

	14–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки
Факультативні курси, лекції, семінари з вибору майбутньої професії під час навчання	23,7	27,6	23,3	27,5
Екскурсії на виробництво, майстер-класи, «Дні відкритих дверей» на підприємствах	14,9	18,3	15,3	17,2
Самостійна профорієнтаційна освіта за допомогою інтернету, телебачення, книг тощо	14,1	18,1	16,8	18,5
Індивідуальні або групові консультації з профорієнтації	8,0	5,9	5,6	6,5
Відвідування «Ярмарки вакансій»	6,8	14,0	11,0	13,8
Профорієнтаційні тести, програмно-апаратний комплекс «Профорієнтаційний термінал»	6,1	3,3	6,0	5,7
На заходах, організованих державними центрами зайнятості	5,6	6,7	7,8	9,0
Участь у державних тематичних заходах та програмах з профорієнтації	2,9	3,6	3,0	2,7
Жодного не проходив	47,3	40,9	45,6	43,0
Інше	0,0	0,2	0,2	0,6
Важко відповісти/не зачитувати/	7,1	5,5	5,8	6,2

Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки респонденти/-ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

Діаграма 5

**Розподіл відповідей на запитання
«Які найважливіші критерії, на Вашу думку, для вибору роботодавця?»
(серед усіх респондентів, N=2001), %, 2018 рік**

Основним критерієм вибору місця роботи для молоді є розмір заробітної плати. За результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2018», найважливішими критеріями при виборі місця роботи або роботодавця для опитаної молоді є заробітна плата (65,7%). Значно менше значення мають умови праці (13,1%), навчання і розвиток на робочому місці (7,5%), імідж компанії (6,8%) тощо (*див. діаграму 5*) [15].

Це також підтверджують результати соціологічного дослідження «Українське покоління – Z: цінності та орієнтири». Так, ключовими факторами для пошуку роботи, на думку молоді, є спеціальні знання та досвід (83%), знайомства і зв'язки (79%), а також рівень освіти (76%) та вдачі (72%). Менш важливими для пошуку роботи є освіта й досвід роботи за кордоном (36%), місце народження (32%) тощо [17].

Результати соціологічного дослідження «Молодь України – 2021» свідчать, що сьогодні найважливішими характеристиками роботи для молоді є хороша оплата праці (82,3%), можливість кар'єрного зростання (30,8%) та зручний графік роботи (28,3%). Більшою мірою на хорошу оплату праці (89,7%) та можливість кар'єрного зростання (41,4%), зручний графік роботи (31,3%), а також на гарантовану роботу (24,5%), не дуже напружену роботу (21%) та можливість офіційного працевлаштування (21,0%) зорієнтована молодь центрального регіону, порівняно з молоддю інших макрорегіонів (*див. таблиця 3*).

Таблиця 3

**Розподіл відповідей на запитання «Подивіться на цей список і скажіть, будь ласка, що з нижче наведеного є найважливішим у роботі особисто для Вас?», за макрорегіонами, %
(серед усіх респондентів/-ок, N=2000)**

Варіанти відповіді	Серед усіх	За регіонами				
		центр	північ	схід	пів-день	захід
Хороша оплата праці	82,3	89,7	81,5	84,1	86,4	75,0
Можливість кар'єрного зростання	30,8	41,4	32,5	26,4	28,0	28,6
Зручний графік роботи	28,3	31,3	23,3	29,0	39,8	24,6
Цікава робота, робота, що відповідає здібностям	21,8	16,9	28,8	22,3	18,6	20,1
Робота, яка викликає повагу	21,0	23,2	16,6	19,9	17,8	25,4
Робота, де Ви відчуваєте, що можете чогось досягти	19,1	18,8	18,8	18,1	12,7	23,3
Гарантована робота, відсутність ризику скорочення	18,7	24,5	13,2	21,7	18,6	16,7
Можливість навчання та розвитку на робочому місці	15,7	14,7	18,5	13,5	15,3	16,4
Можливість офіційного працевлаштування	15,4	20,4	13,7	17,7	14,0	12,0
Не дуже напружена робота	14,5	21,0	14,7	11,5	6,8	16,5
Тривалість відпустки, достатня кількість неробочих днів	8,2	10,0	4,8	6,8	8,1	10,9
Можливість проявити ініціативу	6,8	6,0	8,4	5,4	8,9	6,4
Інше	0,1	0,6	0	0	0	0
Важко відповісти	2,1	1,9	1,7	1,4	2,1	3,2

Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки респонденти/-ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

Зі збільшенням віку молоді зростає частка тих, хто вважає найважливішим у роботі хорошу оплату праці (з 79,8% до 83,2%), значущість зручного графіку (з 23,7% до 31,5%), можливість офіційного працевлаштування (з 11,7% до 18,4%) та важливість гарантованої роботи й відсутність ризику скорочення (з 12,4% до 20,1%). Натомість наймолодша група молоді більше віддає перевагу можливості кар'єрного зростання (37,8% проти 24,8% молоді віком 30–34 роки) та важливості відчуття, що на роботі або завдяки роботі можна чогось досягти (20,5% проти

16,6% молоді віком 30–34 роки). Це є природним, бо на певному етапі розвитку кар'єри людина задовольняє різні власні потреби (фізіологічні, матеріальні і моральні) й керується різними мотивами. Так, якщо це молодь, яка ще навчається й не має досвіду роботи, то це початок самоствердження, а для молоді, яка має роботу, сім'ю, дітей – здоров'я близьких, високий рівень оплати праці та стабільність (*див. таблиця 4*).

Таблиця 4

**Розподіл відповідей на запитання «Подивіться на цей список і скажіть, буд ласка, що з нижче наведеного є найважливішим у роботі особисто для Вас?», за віковими групами та статтю, %
(серед усіх респондентів/-ок, N=2000)**

Варіанти відповіді	За віком				За статтю	
	14–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки	чоловіки	жінки
Хороша оплата праці	79,8	81,5	83,8	83,2	84,7	79,8
Не дуже напружена робота	13,9	17,3	11,7	15,2	13,3	15,6
Гарантована робота, відсутність ризику скорочення	12,4	18,3	22,2	20,1	19,6	17,8
Робота, яка викликає повагу	20,5	20,7	20,9	21,5	19,8	22,2
Можливість кар'єрного зростання	37,8	32,3	31,3	24,8	30,6	31,0
Зручний графік роботи	23,7	27,1	29,1	31,5	25,8	30,9
Можливість проявити ініціативу	5,4	6,9	7,3	7,3	6,8	6,7
Можливість навчання та розвитку на робочому місці	19,5	15,7	14,3	14,4	15,8	15,6
Тривалість відпустки, достатня кількість неробочих днів	4,9	7,4	10,2	9,0	8,2	8,1
Робота, де Ви відчуваєте, що можете чогось досягти	20,5	18,3	21,6	16,6	19,4	18,8
Можливість офіційного працевлаштування	11,7	13,1	16,4	18,4	15,8	14,9
Цікава робота, робота, що відповідає здібностям	22,0	25,2	19,6	21,4	21,5	22,1
Інше (<i>вказіть що саме</i>)	0,5	0	0	0	0	0,2
Важко відповісти	3,4	1,7	2,0	1,6	1,8	2,5

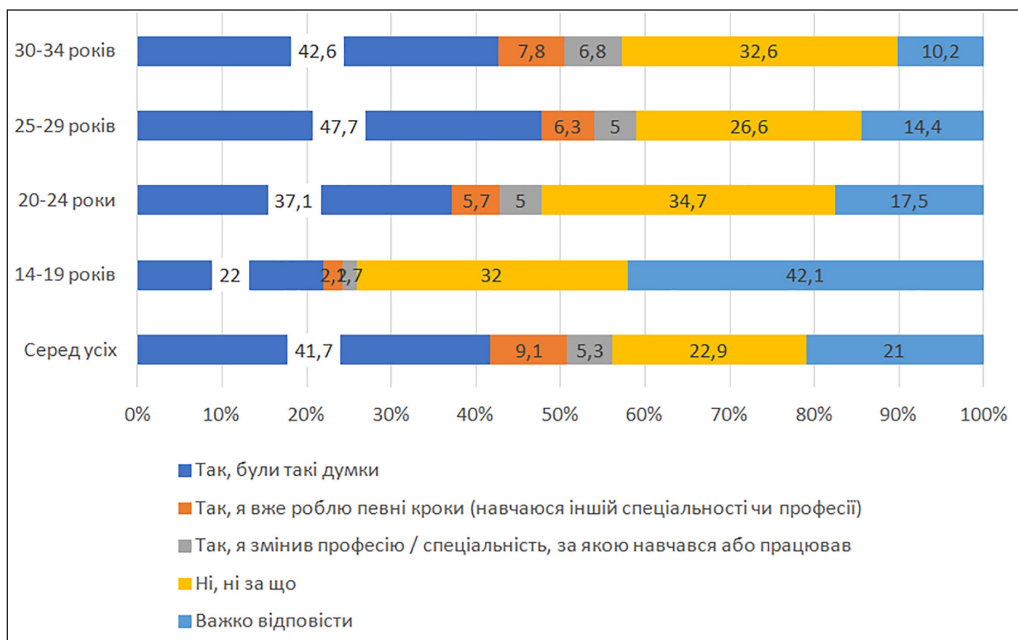
Примітка: сума не дорівнює 100 %, оскільки респонденти/-ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

Це також підтверджують результати соціологічного дослідження «Українське покоління – Z: цінності та орієнтири». Так, при виборі роботи молодь віком 14–29 років перш за все звертає увагу на дохід (82%), надійність і стабільність роботи (76%), прагнення досягти певних цілей (55%) і кар’єрні можливості (53%), в останню чергу – на можливість зробити щось цінне для суспільства (38%) та роботу з людьми (42%). Цікавим є факт, що кар’єрні можливості мають найбільше значення для молоді м. Києва (71%), тоді як в інших регіонах цей показник коливався від 41% до 62% [17].

Результати соціологічного дослідження «Молодь України – 2021» свідчать, що половина опитаної молоді замислювалася про те, щоб змінити свою професію чи спеціальність (50,8%). Чим старша молодь, тим частіше вона замислювалася про зміну своєї професії чи спеціальності (14–19 років – 22,0%; 20–24 роки – 37,1%; 25–29 років – 47,7%) (див. *діаграму 6*). Молодь віком 14–19 років частіше за інші вікові групи опитаних вагалася з відповіддю на це запитання. За статтю відмінностей у відповідях респондентів не виявлено [13].

Діаграма 6

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли Ви змінити свою професію / спеціальність, за якою навчаєтеся або навчалися в професійно-технічному або вищому навчальному закладі?», за віковими групами, % (серед усіх респондентів/-ок, 2021 – N=2000)

Серед молоді, яка має постійну роботу, таких 47,7% (41,7% – були такі думки, 6,0% – робили певні кроки), тоді як серед тих, хто має тимчасову роботу, – 62,5% (52,0% – були такі думки, 10,5% – робили певні кроки); серед тих, хто навчається, – 24,4% (21,8% – були такі думки, 2,6% – робили певні кроки); серед тих, хто тимчасово не працює або шукає роботу – 50,3% (44,1% – були такі думки, 6,2% – робили певні кроки). Тобто учні і студенти рідше замислювалися про зміну професії або спеціальності, а респонденти, які мають тимчасову роботу, – частіше.

Висновки. Побудова кар'єри для сучасної молоді це складний і довготривалий процес, який залежить від багатьох чинників як особистісного, так і зовнішнього характеру. Серед основних труднощів для сучасної молоді при виборі й побудові власної кар'єри залишаються недостатня поінформованість про професії; невміння оцінити індивідуальні особливості і ступінь відповідності чи невідповідності інтересів та здібностей обраній професії; невпевненість при прийнятті рішення про вибір професії або місця роботи, сімейні цінності й рішення, пов'язані з вибором професії тощо. Ці труднощі призводять до довготривалого або помилкового вибору кар'єри й місця роботи. Серед основних чинників варто виділити орієнтацію молоді на престижні професії; слідування думці батьків щодо вибору певної професії, спеціальності; вибір популярних і престижних спеціальностей і професій; не володіння інформацією про свої здібності, навички й невміння співставляти їх з обраною професією або напрямом діяльності. Це призводить до того, що молодь довготривалий час після закінчення навчання знаходиться в постійному пошуку себе і свого місця в суспільному житті та кар'єрній діяльності. Одним із важливих шляхів вирішення даної проблеми є розвиток послуг кар'єрного консультування молоді із залученням мережі молодіжних центрів та молодіжних працівників.

Список використаних джерел

1. Бондарчук К. Профорієнтація як складова відтворення людського потенціалу в Україні // Україна: аспекти праці. 2007. № 7. С. 26–34.
2. Белинская Е. П. Социальная психология личности: учебное пособие для вузов / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. М.: Аспект Пресс, 2001. 301 с.
3. Вітковська О. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації: Монографія / О. Вітковська. К.: Наук. світ, 2001. 191 с.
4. Вільш І. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного консультування в Польщі // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / І. Вільш. К., 2000. 143 с.
5. Гуцан Л. А. Ефективна профорієнтаційна робота – крок до вибору майбутньої професії / Л. А. Гуцан, М. А. Міропольська, Л. М. Капченко та ін. // Акту-

альні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання: зб. наук. пр. III Всеукраїнської наук.-прак. конф. К.: ІПК ДСЗУ, 2008. С. 77–85.

6. Клімов Г. І. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи / Г. І. Клімов. К., 1998. 223 с.

7. Маршавін Ю. Профорієнтація незайнятого населення та молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції на ринку праці / Україна: аспекти праці. 2008. № 2. С.20–24.

8. Марченко І. Б. Психологічні механізми підвищення престижу робітничих професій / Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення: зб. наук. праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упорядники: Міропольська М. А., Капченко Л. М., Алексєєва А. В., Савченко Н. В. К.: ІПК ДСЗУ, 2008. 456 с.

9. Найдьонов М. І., Грироговська Л. В. Престижність як аргумент вибору майбутньої професії та її динаміка протягом 2008–2010 років / Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2011 р., м. Київ) : у 2 ч. Ч.1. / уклад.: Л. М. Купченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. К.: ІНК ДСЗУ, 2011. 324 с.

10. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві // Український соціум. 2002. № 1. С. 21–32.

11. Закатнов Д. Професійна орієнтація молоді на робітничі професії: проблеми і перспективи. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 1. К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2011. С. 15–21.

12. Молодь на ринку праці: навички XXI століття та побудова кар'єри. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ, 2019. 107 с.

13. Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2021». Мінмолодьспорт, ТОВ ФОРСЕРВІС ЮА СЕЙЛЗ. 2021. 80 с.

14. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. 72 с.

15. Молодь України – 2018 / Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с.

16. Дослідження кар'єрних планів учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі: ЗП(ПТ)О), проведеного Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України в 2016–2018 рр., до якого було залучено 1680 рес-

пондентів із закладів освіти, розташованих у містах та сільській місцевості.

17. Українське покоління – Z: цінності та орієнтири. Результати соціологічного дослідження Центру «Нова Європа». Київ, 2017. URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriyentyry/>

Reference

1. Analytical report on the results of the sociological survey «Youth of Ukraine – 2021». Ministry of Youth and Sports, LLC FORSERVICE YUA SALES. 2021. 80 p.

2. Balakireva O. M. Transformation of value orientations in Ukrainian society // Ukrainian Society 2002. № 1. P. 21–32.

3. Belinskaya E. P. Social psychology of personality: a textbook for universities. M.: Aspekt Press, 2001. 301 p.

4. Bondarchuk K. Career guidance as a component of reproduction of human potential in Ukraine // Ukraine: aspects of labor. 2007. № 7. P. 26–34.

5. Wilsz I. Actual problems of professional orientation and professional counseling in Poland // Continuing professional education: problems, searches, prospects: Monograph / I. Wilsz. K., 2000. 143 p.

6. Vitkovska O. Professional self-determination of personality and practical aspects of professional consultation: Monograph / O. Vitkovska. K.: Nauk. world, 2001. 191 p.

7. Gutsan L. A. Effective career guidance work – a step towards choosing a future profession / L. A. Gutsan, M. A. Miropolska, L. M. Kapchenko and others. // Actual problems of professional orientation and professional training: Zb.nauk. pr. III of the All-Ukrainian scientific-practical. conf. K.: IPK DSZU, 2008. P. 77–85.

8. Research of career plans of students of vocational (technical) education institutions (hereinafter: PA), conducted by the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine in 2016–2018, which involved 1680 respondents from educational institutions located in urban and rural areas.

9. Zakatnov D. Professional orientation of young people in working professions: problems and prospects. Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy: coll. Science. works: Issue. 1. Kyiv: IPTO Publishing House of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2011. P. 15–21.

10. Klimov G. I. Professional orientation and methods of career guidance work / G. I. Klimov. K., 1998. 223 p.

11. Marchenko I. B. Psychological mechanisms of raising the prestige of working professions / Actual problems of professional orientation and professional training of the population: Coll. Science. Proceedings of the III All-Ukrainian scientific-

practical conference / Compilers: Miropolska M. A., Kapchenko L. M., Alekseeva A. V., Savchenko N. V. K. : IPK DSZU, 2008. 456 p.

12. Marshavin Y. Career guidance of the unemployed and youth as a factor in achieving professional compliance of supply and demand in the labor market / Ukraine: aspects of labor. 2008. № 2. P.20–24.

13. Youth in the labor market: 21st century skills and career building. Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine / Gos. Institute of Family and Youth Policy. Kyiv, 2019. 107 p.

14. Youth of Ukraine – 2017 / Results of sociological research. Ternopil: LLC Terno-Graf, 2017. 72 p.

15. Youth of Ukraine – 2018 / Results of a representative sociological study. Kyiv: State Enterprise Official Gazette of the President of Ukraine, 2018. 72 p.

16. Naidenov M. I., Grirogovskaya L. V. Prestige as an argument for choosing a future profession and its dynamics during 2008–2010 / Current issues of vocational guidance and vocational training: materials of the V International scientific-practical conference (November 24, 2011, Kyiv): at 2 p.m. Ch. 1. / compiled by: L. M. Купченко, C. O. Tarasyuk, L. G. Avdeev et al. K. : INC DSSU, 2011. 324 p.

17. Ukrainian generation – Z: values and guidelines. The results of sociological research. Center for New Europe. Kyiv, 2017. URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriyentyry/>

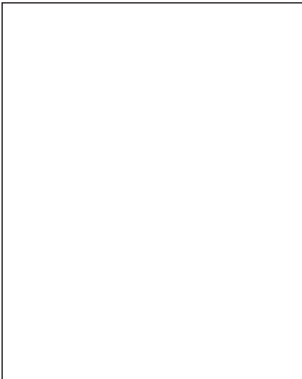
Natalia TILIKINA. Professional orientation of modern ukrainian youth: sociological dimension.

The article considers the issue of vocational guidance of young people in Ukraine. The results of sociological surveys of young people aged 14–34, commissioned by the Ministry of Youth and Sports of Ukraine in 2018–2021, are presented. Based on these results, the professional orientations of young people were assessed; the most popular and attractive professions among young people were studied; the factors of young people's choice of specialty are investigated; the level of involvement in career guidance activities and career choice and construction, participation in non-formal education is determined. In addition, the article identifies the criteria for young people to choose a job and the level of potential job mobility. Gender and age differences in respondents' responses are considered. The author summarizes and identifies the main difficulties for modern youth in choosing and building their own careers, suggested ways to optimize training and career counseling in Ukraine.

Key words: career guidance, career choice, professional self-determination of young people, youth.

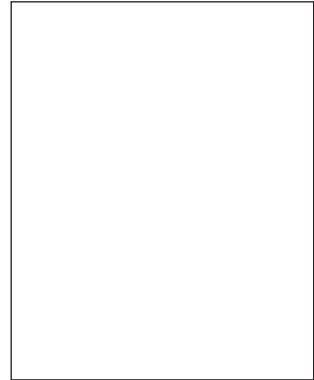
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЕПІДЕМІЇ COVID-19 НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ ТА МОРАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН МОЛОДІ

УДК 316.4/6+159.9

Ілона РАШКОВСЬКА,
кандидат психологічних наук,
доцент

Наталія ЛУК'ЯНЧУК,
кандидат психологічних наук

Автори розглядають вплив епідеміологічної кризи, викликаної пандемією COVID-19, на життя населення країни в цілому та на молодь зокрема. В статті висвітлена думка вчених різних галузей: психологів, соціологів, педагогів на соціально-економічний та морально-психологічний стан молоді на сучасному етапі пандемії. Як вказується, певна частина молоді досі спирається не на науково доведену інформацію, а на неперевірені джерела, що приводить до неправильного розуміння дійсності, почуття тривоги, та виникненню паніки.

Ключові слова: пандемія COVID-19, молодь, соціально-економічне становище, морально-психологічний стан молоді.

Також у статті наводиться фактичний матеріал досліджень з приводу фінансового стану молоді, зайнятості на роботі, морально-психологічного клімату в сім'ї, відношення з оточуючими, з батьками, дітьми. Відмічено, що спостерігається різний вплив епідемії та карантинних умов на соціально-економічного становища молоді під час епідемії. Деякі представники молодого покоління лишилися роботи, мають сімейні проблеми, деякі змогли адаптуватися до умов дистанційної роботи та відчувати себе захищеним, знаходячись більш частину часу вдома. Але всі вчені зазначають, що в будь-якому разі епідемія

COVID-19 приводить до змін морально-психологічного характеру. Враховуючи вищесказане, теоретики та практики наполягають на психологічному супроводі особистості, особливо, під час пандемії. В цей час особливо поширені стресові стани, панічні стани, почуття тривоги, страху тощо. Тому в статті наводяться певні рекомендації щодо боротьби з тривожністю та іншими, негативними станами. Оскільки тема впливу епідемії COVID-19 на морально-психологічний та соціально-економічний стан молоді знаходиться в стані дослідження, то вона вимагає подальших теоретичних та практичних розробок. Автори окреслили подальші напрями дослідження впливу COVID-19 на соціально-економічний та морально-психологічний стан сучасної молоді.

Події останніх трьох років принесли багато змін у звичайне життя не лише українців, а й населення всього світу. Головна причина цього криється в тих обмеженнях, що спричинені світовою пандемією COVID-19.

Феномен пандемії – як своєрідна епідеміологічна криза – це поширення нового захворювання в світових масштабах. За даними ВООЗ, пандемію оголошують, коли нова хвороба, від якої в людини немає імунітету, непередбачувано шириться усім світом. Сьогодні ми маємо справу з коронавірусом COVID-19. ЗМІ нагнітають масове психічне напруження щодо карантину та його наслідків для населення. Люди, заражені страхом перед хворобою, вороже ставляться до хворих та до інших людей у цілому (як потенційних носіїв вірусу). Відтак, коронавірус став своєрідним моральним тестом на людяність та на любов до ближніх.

Обмеження під час пандемії торкнулися не тільки тих людей, що перехворіли та на певний час були позбавлені можливості спілкуватися, виконуючи всі норми карантину, але й молоді особи, які були вимушені перейти на дистанційну форму роботи й освіти, адже «окремі компанії перевели своїх працівників на режим роботи «на дому», інші ж змушені відправляти людей у відпустку. При цьому є випадки зловживань і порушень деякими роботодавцями умов трудового договору, які вимагають від працівників писати заяви на звільнення за власним бажанням або ж брати відпустку за свій рахунок» [1, ст. 21]. У результаті таких дій особливо страждають молоді люди, оскільки змінюється життя та негативно відображається на фінансовому становищі родин, яким необхідно організувати кілька робочих місць для дистанційного навчання школярів, студентів та переведених на віддалену роботу працівників.

Уповільнення економічного розвитку в країнах світу, в тому числі в Україні, були спричинені спеціальними заходами й діями для усунення пандемії COVID-19. Запровадження надзвичайного стану, санітарно-епідеміологічних

заходів, обмеження трудової діяльності; введення нових дистанційних форм праці та освіти. Також у світі та в Україні упродовж періоду карантину спостерігалось зростання безробіття [1, ст. 22]. Під час пандемії багато підприємств скоротили кількість своїх працівників, що відбилося на соціально-економічному становищі молоді. Відповідно, ці зміни мали вплив і на морально-психологічний стан молодих сімей та молоді в цілому.

Вищеназваною проблематикою нині займається велика плеяда зарубіжних та українських вчених, серед них психологи, педагоги, медики, соціологи, економісти. Дослідження та рекомендації демонструються в роботах таких відомих психологів і педагогів, як С. Д. Максименко, В. В. Рибалко, О. В. Радзимовська, З. Л. Становських, О. М. Ігнатович, О. В. Іванова, Е. О. Помиткін, Є. В. Сірий, Н. М. Сиско та ін.

Якщо говорити про соціально-економічне становище молоді, то цікавим видається дослідження Є. В. Сірого, присвячене основним проблемам працюючої молоді під час епідемії COVID-19. Серед труднощів, які виникли у веденні бізнесу через карантинні обмеження у зв'язку з коронавірусом, молодь, яку опитували, переважно зазначила зниження активності тих сфер, від яких залежав їхній успіх, затримку «платівок», закриття постачальних точок, обмеження спілкування із замовниками, що породило непевність у подальших замовленнях (27, %) та відсутність контактів, суспільної активності, обмеженість відвідування клієнтів (24,2 %). Крім того, респонденти до труднощів, пов'язаних із введенням карантину через епідемію коронавіруса, відносять: відсутність попиту та замовлень (15,3 %); неможливість повним обсягом реалізовувати товар, зниження купівельної спроможності громадян (12,1 %); закриття торговельних точок, що негативно відображається на продажах, та карантинні обмеження (12,1 %); додаткові витрати на засоби захисту (3 %); пасивність влади при карантині, що загалом негативно відображалось на діяльності підприємців (3 %). І тільки 3 % респондентів жодних труднощів не відчували, оскільки змушені були призупинити свою діяльність через карантинні обмеження («просто перестали працювати, так як у країні оголошено карантин і всіх попросили знаходитися вдома на самоізоляції»). Серед перешкод, які заважають розвитку бізнесу під час карантину через епідемію коронавірусу респонденти найчастіше вказували на різні карантинні обмеження для населення (62,2 %), на відсутність попиту (44,8 %), закриття тих сфер, від яких залежить їхній бізнес (37,9 %), та неможливість працювати дистанційно (34,5 %) [3]. Тобто, ми спостерігаємо погіршення соціально-економічного становища молоді під час епідемії, що, безумовно, призводить до змін морально-психологічного характеру.

На думку В. В. Рибалка: «... за таких умов очевидно є недостатність традиційних підходів і постає гостра потреба формування нового наукового розуміння напрямів трансформації поведінки людини під час коронавірусної пандемії як глобального явища». Йдеться про нові підходи в пізнанні філософського ставлення людей у певних умовах життя до світу, до себе та оточуючих. Сьогодні, за словами вченого, «...відбувається пошук нових теоретико-методологічних засад наукового розуміння світу і це стосується, передусім діалектики, системного аналізу, особистісного підходу, законів і принципів природничих, технічних та гуманітарних наук, зокрема психології і педагогіки, причетних до розв'язання цієї проблеми» [4, ст. 45].

Під час пандемічних обмежень для всіх верств населення, наголошує В. Г. Панок, особливо «важливе значення мають практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності саморегуляції особистості та регуляцію соціальної взаємодії в умовах високого ризику виникнення внутрішніх та міжособистісних конфліктів» [5, ст. 75]. Вчений наводить приклади переживання людей під час інших загрозливих подій, а саме Чорнобильської катастрофи, зазначають, що «інформаційний вплив на поведінку людей подекуди є більш значущим, ніж самі фізичні наслідки». Серед таких наслідків вчені називають соціально-економічні та морально-психологічні прояви надзвичайних ситуацій. Усе це стосується непродуктивних форм поведінки в такій ситуації, які, власне, тільки посилюють усі негативні процеси.

У цьому сенсі дуже актуальною є думка С. Д. Максименка про діяльність психологів та психологічних служб: «Для психологів України важливим напрямом роботи є психологічний супровід освітніх процесів на всіх рівнях [6, ст. 90]. Особлива увага при цьому зосереджена на проблемах розвитку особистості». І звісно, що за умов навчання в стані карантину супровід молодої людини стає особливо актуальним.

На переконання Ю. С. Гречухи та О. В. Красільнікової COVID-19 змінив наше ставлення до звичних речей. У цьому ряду відношення до інших, налагодження комунікацій один з одним тощо. Так, автори відмічають використання більш емпатійного тону, бажання зрозуміти іншого. Хочеться сподіватися, що це надбання залишатиметься і після пандемії [7].

Ще однією тенденцією, що спостерігається під час епідемії, є використання соціальних медіа. Результати досліджень, проведених авторами, свідчать про те, що користування медіапростором зросло в липні 2020 року на 10,5 % у порівнянні з липнем 2019 року, що свідчить про більшу залученість людей до «екранного світу». Шанс «втекти» та сховатися від незрозумілої та тривожної реальності виявився дуже привабливим для великої кількості людей. Також автори виділяють ряд

особливостей сучасного світу в умовах епідемії COVID-19. Серед них особливо відзначаються: швидкість – робота, на яку раніше потрібен був, скажімо, тиждень, тепер виконується за день, а рішення ухвалюються майже миттєво; гнучкість – надавати більше, ніж очікує клієнт, та виходити за межі зони комфорту безпеки; ефективність – 2020 рік став переломним для сфери комунікацій.

Пандемія помітно змінила звичний устрій життя, тож найближчим часом головними напрямками комунікацій стануть максимально актуальні та болючі проблеми сьогодення, а саме безпека та здоров'я. Говорячи про безпеку, ми насамперед, маємо на увазі безпеку особистого простору. А здоров'я розглядаємо в тому сенсі, що люди будуть більш свідомо споживати та прискіпливіше ставитися до самопочуття і фізичного та психологічного стану здоров'я взагалі. Велике значення під час пандемії набуває взаємодопомога, відбувається це тому, що в непрості часи саме такі дії (добрі слова, посмішки, добрі справи) стають важливими та необхідними. Також можна відмітити розвиток такої тенденції, як локальність, тобто перехід на локальні продукти, локальні події тощо.

Більшість фахівців відзначають вплив пандемії на морально-психологічний та емоційний стан особистості. Багато людей, особливо на початку епідемії та й досі, відчувають страх, занепокоєння, нерозуміння та повну розгубленість. Нове глобальне опитування від Kelly Beaver, Sarah Knibbs з групи Ipsos продемонструвало, що пандемія COVID-19 вплинула на психічний добробут, підтримку громади та самотність у всьому світі. Відмічається той факт, що багато людей під час епідемії стали відчувати себе самотніми. Це явище притаманне всьому світові. Так, кожен п'ятий чоловік відзначає, що став самотнішим за останні шість місяців. Серед країн, де набагато збільшилася кількість людей, що відчувають самотність, дослідники відмічають Туреччину (54 %), Бразилію (52 %), Бельгію (51 %), Канаду (50 %) та Великобританію (49 %) [8].

Епідемія COVID-19 досить радикально змінила й внутрішній світ людини, зауважує дослідниця Т. В. Крамар. При тому вона зазначає, що пандемія «звернула увагу людини на внутрішнє, як на зовнішнє». Насамперед багато соціальних норм, ролей, патернів поведінки стали неактуальними, в той же час з'явилися нові. Тобто, за словами дослідниці, «ситуація протиставила молоду людину самій собі. Їй довелося зустрітися із собою справжньою і реакція від такої зустрічі була різною – від жорсткого заперечення дійсності й вимоги повернути «все, як було», що супроводжується тотальним страхом перед невідомим, до досягнення своєї істинної суті – «хто Я?» [9, ст. 27].

За результатами досліджень багатьох вчених криза, пов'язана з епідемією COVID-19, внесла значні корективи в наше життя. Видозмінилися норми, правила, потреби особистості. Змінилась сама особистість, яка звикла жити в

тих умовах, які диктує суспільство вже третій рік. Саме тому пандемія, будучи кризою, стала для людства поштовхом, можливістю для осмислення нової реальності й нових нас, що покликало за собою і зміну в нашій свідомості, в усвідомленні потреби змін. Як раніше, так уже не буде, оскільки старі форми не діють у новому вимірі.

Головне, про що є сенс замислитися зараз, це, безумовно, питання про те, ким кожен себе почуває, тобто про власну самоідентифікацію особистості в нових обставинах. Епідемія викликала дуже багато думок, потрібної та непотрібної, під час безглуздої, інформації. А це, в свою чергу, дало можливість людині «зосередитись на змісті, а не на формі, адже «успішний успіх», гонитва за досягненнями (що робить людину соціальнозначущою) породжує ще більший стрес і тиск, які ведуть до психологічної напруги та втрати орієнтирів і зв'язку із самим собою» [10, ст. 27].

Наступною проблемою, що вплинула на морально-психологічний стан населення, зокрема на молодь, є проблема постійного перебування у віртуальному просторі. З нею зіткнулися всі категорії суспільства, бо віртуальний простір став на певний час єдиною можливістю передання інформації, спілкування, духовного й іноді фізичного розвитку.

Безумовно, сучасні інтернет-технології, з одного боку, значно прискорюють та поглиблюють пізнавальні можливості людини, але, разом із тим, обмежуючи безпосередні контакти людей з реальним світом, роблять пізнавальний процес занадто формалізованим та вибіркоким, до того ж, опосередкованим різноманітними технічними засобами, технологічними інструкціями, правилами, схемами, паролями і, в кінці-кінців, спеціальною мовою, без знання якої віртуальне спілкування стає практично неможливим [11, ст. 29].

Перетинання реального й віртуального світів стало занадто переплетеним та залежним один від одного. Так, за словами Ю. І. Кулагіна, наш реальний світ перетворюється в штучно створений інформаційний хаос, в якому переплетені істина й омана, без попередньої верифікації та свідомого відбору інформації. Це вже віртуальна реальність несе в собі свої специфічні ознаки віртуального буття. На думку вченого, такі поняття, «як віртуальний простір та віртуальний час», утворюють свої закони їх існування і взаємодії.

Автор відмічає, що одним з негативних наслідків процесу віртуалізації суспільства є «поява та всезростаюча кількість різноманітних опосередкованих віртуальних форм комунікації між людьми». Також дослідником відзначається той факт, що етика віртуального спілкування (різноманітні графіки, значки, скорочення певних фраз тощо) в принципі невілює сам процес спілкування [12]. На жаль, учнівська молодь,

підлітки, студенти дуже швидко звикають до такого спілкування, не рефлексуючи й не розуміючи своїх власних емоцій та емоцій інших.

Але, з іншого боку, як відзначає психологиня О. М. Ігнатович, для молоді та дітей, які відчувають велику тривогу через неможливість спілкуватися з друзями, віртуальне спілкування є спасінням. Автор зазначає, що «діти відчувають дискомфорт, тривогу, навіть страх тоді, коли закриваються школи й не можна зустрічатися з друзями. Наше завдання – допомогти їм висловити свої емоції. Кожна дитина потребує індивідуального підходу, при тому фахівці згодні з тим, що багатьом допомагають ігри, малювання та інші види творчих занять. Діти відчувають велике полегшення, коли в них є можливість поділитися своїми побоюваннями в атмосфері доброзичливості. Проводьте з дітьми більше часу. А якщо батьки й близькі люди змушені, в силу обставин, передоручити турботу про дітей іншим, то необхідно забезпечити регулярне спілкування з рідними не менше двох разів на день, по можливості з використанням каналів звукового або ще краще – відеозв'язку» [13, ст. 50–53].

Останні дослідження вчених соціологів, психологів, педагогів: М. П. Кухти, Є. М. Калюжної, С. О. Лукомської, О. В. Мельник, Д. С. Мещерякова та ін. свідчать про те, що на морально-психологічний стан людини під час епідемії, в тому числі й молоді, впливають наступні фактори [14, ст. 48–49]:

- тривалість карантину – вчені зазначають, що існування особистості в умовах обмеженості понад десять днів негативно відбивається на її психічному та моральному стані;
- страх інфекції – багато людей різних вікових категорій під час карантину відчувають дуже високий ступінь тривоги з приводу можливості захворіти. При тому частина з них живе просто ігноруючи проблему, а частина навіть боїться розмовляти на цю тему. При тому деякі люди так бояться зараження, що сприймають захворілих дуже негативно, не розуміючи, що люди не винні в тому, що хворі;
- неадекватність (нестача) базових запасів (наприклад, їжі, води, одягу чи житла, вільної своєї території) під час карантину також є причиною фрустрації та має наслідки у вигляді тривоги, гніву тощо через 4–6 місяців після зняття карантину. Багато молодих сімей зазнали складностей морального плану, перебуваючи весь час в обмеженому просторі з дітьми, які займалися он-лайн.
- неадекватна інформація – як правило там, де немає достовірної виваженої інформації починаються домислювання та плітки, тому нестача такої інформації стала причиною стресового стану в багатьох людей;
- стигматизація – окрім прямої небезпеки здоров'ю внаслідок насилля (сумнозвісний випадок з початком обсервації в Нових Санжарах тощо), інші люди

поводять з інфікованими (або потенційно інфікованими) по-різному: уникають зустрічей, припиняють контакти, ставляться до них зі страхом і підозрою та роблять критичні коментарі. Це стосується й окремих професій, що перебувають в зоні ризику – зокрема медиків;

- фінансові втрати – багато людей лишилися без роботи, не могли годувати свої родини, й відчували з цього приводу коливання самооцінки та тривогу;
- фрустрація та нудьга – багато людей відчули самотність, неможливість спілкуватися з близькими, неможливість вести те життя, до якого звикли [15].

Враховуючи погляди вчених та результати наведених досліджень зробимо висновки та спробуємо відповісти на питання як допомогти молоді, що відчуває наслідки епідемії та пандемії у своєму житті. В арсеналі сучасних вчених, за період існування пандемії/епідемії, накопичилось багато рекомендацій, вправ, методичного матеріалу як можна допомогти людям справлятися з впливом та різноманітними наслідками цього явища. Зокрема, З. Л. Стояновських пропонує наступні рекомендації, щодо боротьби з тривожністю та з іншими негативними станами [16, ст. 62–64]:

Рекомендація 1. «Відбирайте інформацію, яку ви читаєте, прослуховуєте кожного дня. Для психологічного і фізичного самозбереження дуже важливо вчитися інформацію швидко оцінювати та відбирати, інакше вона сама по собі стає чинником, що народжує й підтримує стрес».

Рекомендація 2. «Розробіть власний алгоритм безпеки». Автор рекомендує розробити власні заходи безпеки – носіть маски, дезінфікуйте руки, не ходіть туди, де багато людей, тобто не робіть того, що може мати для вас негативні наслідки.

Рекомендація 3. «Структуруйте час». Під час епідемії багато організацій перейшли (деякі досить давно так працюють) на дистанційну систему роботи, тобто роботи в домашніх умовах. Знаходячись вдома, деяким молодим людям здається, що можна не поспішати, не одягатися, не виконувати звичних режимних дій. У результаті цього не тільки зовнішній вигляд, а й внутрішній світ їх змінюється. І, як наслідок, швидка стомлюваність, накопичення роботи, яку не встигнули виконати.

Рекомендація 4. «Використовуйте час для особистісно-професійного розвитку». Будь-яка пандемія закінчується, й перебуваючи в умовах обмеження, потрібно підтримувати свій зовнішній вигляд, зростати в професійному плані, не забувати приділяти увагу собі і близьким людям.

Рекомендація 6. «Знайдіть місце для гумору та позитиву в ситуації, що склалася». Незважаючи на тривожність та неспокійний стан, почали з'являтися пісні про коронавірус, анекдоти тощо. Тому потрібно пробувати концентрувати свою увагу на позитивних моментах життя [17, ст. 62–64].

Для нормалізації морально-психологічного стану особистості будь-якого віку, за позицією Т. Б. Гнідої, дуже важливо мобілізувати внутрішні ресурси, а саме організацію простору (порядок у домі, на робочому столі, впорядкування шаф, корисне використання часу); фізичні ресурси (корисне харчування, добра фізична форма, прогулянки на свіжому повітрі); ментальні ресурси (переосмислення старих позицій, проходження он-лайн курсів; навчання новому виду діяльності, спілкування з психологом за потреби); професійні ресурси (підвищення професійних навичок, нові погляди на професію тощо); естетичні ресурси (вміння отримувати задоволення від мистецтва, простого спілкування, всього того, що оточує); ресурс комунікації (налагодження комунікації з рідними та близькими, друзями, незнайомими людьми через онлайн платформи та сайти для спілкування; духовні ресурси («система смислів і смисложиттєвих орієнтацій, духовно-моральних цінностей, життєвих позицій і моральних настанов особистості в системі загальнолюдських моральних норм») [18, ст. 182].

Звичайно, кожна особистість знаходить власні рецепти виходу зі стану тривоги та стресу, але спеціалісти наголошують на важливості активізації внутрішніх ресурсів, рекомендують правильно організувати свій час, навчатися позитивному мисленню тощо. Таким чином, у статті проаналізовано теоретичні положення різних спеціалістів: психологів, педагогів, соціологів, економістів. Серед тем, що порушуються вченими сьогодні, – різноманітні впливи ситуації на фінансове, економічне, соціальне і, як наслідок, й морально-психологічне становище населення та особливо молоді. Найгострішими питаннями сьогодні залишаються наступні: неможливість знайти потрібну/високооплачувану роботу та заробити достатньо грошей, страх перед непрогнозованою, небезпечною хворобою, майбутнім та загальний стресовий стан українського суспільства. Але теоретики різних напрямків разом з практиками намагаються знайти шляхи полегшення становища та розробити дієві рекомендації, виконання яких позитивно вплине на соціально-економічний та морально-психологічний стан особистості. Головний шлях вбачається науковцями в активізації внутрішніх ресурсів індивіда. Безумовно, молода людина не завжди може самостійно виконувати рекомендації та займатися самоактуалізацією, тому важливість психологічного супроводу молоді, що зазнала проблем у зв'язку з пандемією COVID-19, є актуальним напрямом роботи психологів, соціологів, спеціалістів сфери зайнятості, лікарів та інших професіоналів.

Безумовно, тема, якій присвячена ця стаття, вимагає подальшого вивчення та доповнення як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Список використаних джерел

1. Долбнева Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. Д. В. Долбнева. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 20–26 URL, <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>
2. Долбнева Д. В. Там само. С. 22.
3. Сірий Є. В. Результати опитування молоді – представників малого бізнесу під час пандемії (COVID-19). <https://dismp.gov.ua/rezultaty-opytuvannia-molodi-predstavnykiv-maloho-biznesu-pid-chas-pandemii-koronovirusu-covid-19>
4. Рибалка В. В. Психологічний захист особистістю імунної системи свого організму під час коронавірусної пандемії. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 40–50.
5. Панок В. Г. Роль практичної психології і соціальної роботи у протидії пандемічній загрозі. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 75–76.
6. Максименко С. Д. Соціальні та природні екстремальні виклики – психологічний захист населення. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка; колектив авторів]. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 88–99.
7. Гречуха Ю. С., Красільнікова О. В. Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики [електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 184 с.
8. Kelly Beaver, Sarah Knibbs, Ipsos Group (multinational market research and consulting firm): «Loneliness on the increase worldwide, but an increase in local community support», 2 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/loneliness-increase-worldwide-increase-local-community-support/>
9. Крамар Т. В., Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики [електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 184 с. С.27–28.
10. Крамар Т. В. Там само. С. 27.
11. Кулагін Ю. І. Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики [Електронне видання] : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф.

(Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 184 с.

12. Кулагін Ю. І. Там само.

13. Ігнатович О. М. Психологічна профілактика паніки та засоби її подолання. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 50–54.

14. Мещеряков Д. С. Розвиток суб'єктності в умовах карантину. Досвід психологічної допомоги. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину» / [за наук. ред. М. М. Слюсаревського, Л. А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської]. – К. : ІСПП НАПН України, 2020. – [електронне видання]. – 121 с. С.48 – 49.

15. Мещеряков Д. С. Там само.

16. Стояновських З. Л. Поведінка самозбереження особистості в ситуації пандемічної тривоги. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 62–64.

17. Стояновських З. Л. Там само, ст. 62–64.

18. Гніда Т. Б. Особистісні ресурси – засіб нормалізації психоемоційного стану людини. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 182–185.

19. Помиткін Е. О. Стратегія і тактика свідомої психологічної протидії людства вірусним захворюванням. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. С. 17–30.

Referens

1. Dolbnieva D. V. Vplyv COVID-19 na ekonomiku krain svitu. D. V. Dolbnieva. Problemy ekonomiky. 2020. №1. P. 20–26. Elektronnyi resurs <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>

2. Dolbnieva D. V. Vplyv COVID-19 na ekonomiku krain svitu. D. V. Dolbnieva. Problemy ekonomiky. 2020. №1. P. 22. Elektronnyi resurs <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>

3. Siryi Ye. V. Rezultaty opytuvannia molodi-predstavnykiv maloho biznesu pid chas pandemii koronavirusu (COVID-19). <https://dismp.gov.ua/rezultaty-opytuvannia-molodi-predstavnykiv-maloho-biznesu-pid-chas-pandemii-koronavirusu-covid-19/>
4. Rybalka, V. V. Psykholohichni zakhyst osobystisti imunnoi systemy svoho orhanizmu pid chas koronavirusnoi pandemii. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinatorka internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Jurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 40–50.
5. Panok, V. H. Rol praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty u protydii pandemichnoi zahrozi. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinatorka internet-posibnyka V. V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Jurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 75–76.
6. Maksymenko S. D. Sotsialni ta pryrodni ekstremalni vyklyky – psykholohichni zakhyst naselennia. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinatorka internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Jurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 88–99.
7. Hrechukha Yu. S., Krasilnikovoi O. V. Suspilno-politychni protsesy v umovakh pandemii: osoblyvosti ta vyklyky [Elektronne vydannia] : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 kvitnia 2021 r.) / vidp. red. A. A. Kravchenko. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2021. 184 s.
8. Kelly Beaver, Sarah Knibbs, Ipsos Group (multinational market research and consulting firm): «Loneliness on the increase worldwide, but an increase in local community support», 2 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/loneliness-increase-worldwide-increase-local-community-support/>
9. Kramar T. V., Suspilno-politychni protsesy v umovakh pandemii: osoblyvosti ta vyklyky [Elektronne vydannia] : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 kvitnia 2021 r.) / vidp. red. A. A. Kravchenko. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2021. 184 s. S.27–28.
10. Kramar T. V., Suspilno-politychni protsesy v umovakh pandemii: osoblyvosti ta vyklyky [Elektronne vydannia] : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 kvitnia 2021 r.) / vidp. red. A. A. Kravchenko. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2021. 184 s. S. 27–28.
11. Kulahin Yu. I. Suspilno-politychni protsesy v umovakh pandemii: osoblyvosti ta vyklyky [Elektronne vydannia] : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 kvitnia 2021 r.) / vidp. red. A. A. Kravchenko. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2021. 184 s.

12. Ihnatovych O. M. Psykholohichna profilaktyka paniky ta zasoby yii podolannia. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia; [koordinator internet-posibnyka V. V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Iurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 50–54.
13. Meshcheriakov D.S. Rozvytok subiektnosti v umovakh karantynu. Dosvid psykholohichnoi dopomohy. Dosvid perezhyvannia pandemii covid-19: dystantsiini psykholohichni doslidzhennia, dystantsiina psykholohichna pidtrymka: materialy onlain-seminariv 23 kvitnia 2020 roku «Dosvid karantynu: dystantsiina psykholohichna dopomoha i pidtrymka» ta 15 travnia 2020 roku «Dystantsiini psykholohichni doslidzhennia v umovakh pandemii covid-19 i karantynu» / [za nauk. red. M.M. Sliusarevskoho, L.A. Naidonovoi, O.L. Voznesenskoj]. – K. : ISPP NAPN Ukrainy, 2020. – [elektronne vydannia]. 121 s. S.48–49
14. Meshcheriakov D.S. Rozvytok subiektnosti v umovakh karantynu. Dosvid psykholohichnoi dopomohy. Dosvid perezhyvannia pandemii covid-19: dystantsiini psykholohichni doslidzhennia, dystantsiina psykholohichna pidtrymka: materialy onlain-seminariv 23 kvitnia 2020 roku «Dosvid karantynu: dystantsiina psykholohichna dopomoha i pidtrymka» ta 15 travnia 2020 roku «Dystantsiini psykholohichni doslidzhennia v umovakh pandemii covid-19 i karantynu» / [za nauk. red. M.M. Sliusarevskoho, L.A. Naidonovoi, O.L. Voznesenskoj]. – K. : ISPP NAPN Ukrainy, 2020. – [elektronne vydannia]. – 121 s. S.48–49
15. Kulahin Yu. I. Suspilno-politychni protsesy v umovakh pandemii: osoblyvosti ta vykyky [Elektronne vydannia] : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 kvitnia 2021 r.) / vidp. red. A. A. Kravchenko. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2021. 184 s.
16. Stoianovskykh Z. L., Povedinka samozberezhennia osobystosti v sytuatsii pandemichnoi tryvohy. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinator internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Iurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 62–64.
17. Stoianovskykh Z. L., Povedinka samozberezhennia osobystosti v sytuatsii pandemichnoi tryvohy. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinator internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Iurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 62–64.
18. Hnida T. B. Osobystisni resursy – zasib normalizatsii psykhoemotsiinoho stanu liudyny. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenia ; [koordinator internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Iurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 182–185.

19. Pomytkin E. O. Stratehiia i taktyka svidomoï psykholohichnoi protydii liudstva virusnym zakhvoriuvanniam. Psykholohiia i pedahohika u protydii pandemii COVID-19: Internet-posibnyk / za nauk. red. V.H. Kremenïa ; [koordinator internet-posibnyka V.V. Rybalka ; kolektyv avtoriv]. Kyiv : TOV «Iurka Liubchenka», 2020. 243 s. S. 17–30.

Iлона RASHKOVSKA. Theoretical aspects of the impact of the covid-19 epidemic on the socio-economic and moral and psychological of youth well – being

The authors consider the impact of the epidemic crisis caused by the COVID-19 pandemic on the lives of the population in general and young people in particular. The article highlights the opinion of scientists from various fields: psychologists, sociologists, teachers on the socio-economic and moral and psychological state of youth at the present stage of the epidemic. Some young people still rely not on scientifically proven information, but on unverified sources, which leads to misunderstandings of reality, anxiety, and panic. The article also provides factual material on research on the financial condition of young people, employment, moral and psychological climate in the family, relationships with others, parents and children. It is noted that there is a different impact of the epidemic and quarantine conditions on the socio-economic situation of young people during the epidemic. Some of the younger generation have lost their jobs, have family problems, and some have been able to adapt to the conditions of remote work and feel protected by being at home most of the time. However, all scientists note that in any case, the epidemic of COVID-19 leads to changes in the moral and psychological nature. Given the above, theorists and practitioners insist on the psychological support of the individual, especially during a pandemic. At this time, stress, panic, anxiety, fear, etc. are especially common. Therefore, the article provides some recommendations for combating anxiety and other negative conditions. As the topic of the impact of the COVID-19 epidemic on the moral, psychological and socio-economic condition of young people is under study, it requires further theoretical and practical development.

The authors outlined further areas of research on the impact of COVID-19 on the socio-economic and moral-psychological state of modern youth.

Key words: COVID-19 pandemic, youth, socio-economic situation, moral and psychological state of youth.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА НОВІТНЬОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

(Анотаційні матеріали за ДБ науковою темою)

УДК 316.3

Оксана СІРА,

кандидат філософських наук,
завідувачка відділу новітніх технологій,
національно-патріотичного виховання та лідерства Державного
інституту сімейної та молодіжної політики

Стаття присвячена висвітленню основних результатів прикладної науково-дослідної роботи з вивчення питань формування системи національно-патріотичного виховання молоді в Україні. Дане дослідження було спрямоване на виявлення специфіки та проблем становлення загальнодержавної комплексної системи національно-патріотичного виховання молоді. Показано, що процес її становлення та інституалізації переобтяжений і стримується геополітичними, внутрішньополітичними, ідеологічними, соціальними чинниками, що, в свою чергу, можуть впливати на ставлення органів влади як до місця та ролі сфери національно-патріотичного виховання, так і інститутів громадянського суспільства загалом. Особливо увага приділялася проблемі формування кадрового потенціалу для подальшого розвитку даної сфери. У роботі показано необхідність проведення системних, моніторингових соціологічних досліджень задля отримання достовірної інформації щодо розвитку даної сфери, впливу на неї сьогоденних тих чи інших обставин. Показано, що на сьогодні ще рано говорити про її функціонування як комплексної державної системи. Радше вона все ще перебуває на активному етапі свого становлення та формування. За результатами проведеного дослідження авторами запропоновано та об'рунтовано рекомендації та пропозиції Міністерству молоді та спорту та іншим органам виконавчої влади щодо вдосконалення національно-патріотичного виховання в напрямку становлення його як цілісної загальнодержавної системи.

Ключові слова: державна політика, система національно-патріотичного виховання, сфера національно-патріотичного виховання, цінності, компетентність, модель, міжсекторальна взаємодія, технології дослідження.

Актуальність, розгортання проблеми. Питання патріотичного виховання і громадянського становлення підростаючого покоління сьогодні стало одним з актуальних завдань держави і суспільства. Анексія українських територій, перманентність збройного конфлікту в результаті нав'язування ідеї «руського міра» в Україні стимулювали суспільно-політичні інституціональні зміни, актуалізувавши перегляд попередніх підвалин розвитку національної ідеології та необхідність формування нових її засад і принципів у відповідності протидії викликам суспільно-політичних реалій. Ідеться, зокрема, про стимулювання розвитку національної свідомості, почуття патріотизму в громадян на основі суспільно-державних (національних) цінностей. Відповідно, створення та розвиток загальнодержавної комплексної системи національно-патріотичного виховання молоді стало одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері національної безпеки. Однак ці процеси поки що відбуваються дещо відособлено й характеризуються певною локальністю та невизначеністю.

На сьогоднішній день здійснюються кроки для удосконалення механізму формування та реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання, що спрямовані не лише на інституційну площину загалом, а й на міжвідомчу взаємодію державних та громадських інституцій. Досягнення якісних змін у цій сфері можливо завдяки цілеспрямованій діяльності та взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства. Успішність даного процесу великою мірою залежить і від його кадрового забезпечення та активності з боку національно-патріотичної громадськості. Гострота питання кадрового потенціалу є наслідком відсутності або недостатнього рівня знань про патріотизм і слабкої мотивації на роботу з його формування в юнацько-молодіжному середовищі в суб'єктів патріотичного виховання через певні упущення в цій сфері державотворення і, відповідно, незатребуваності цього напрямку.

Для забезпечення поступального розвитку системи національно-патріотичного виховання необхідний перманентний науково-методичний супровід даного процесу, результатом чого і здійснювався цей дослідницький проект на підставі всестороннього й комплексного підходу, що дозволяє здійснювати контроль та безперервне спостереження за динамікою її розвитку, що, в свою чергу, допоможе вчасно виявляти проблемні моменти та спрямовувати

зусилля на здійснення заходів профілактичного та оперативного характеру щодо їх вирішення.

Об'єктом дослідження в даному дослідницькому проєкті була система національно-патріотичного виховання молоді. **Предметом** – специфіка та проблеми становлення системи національно-патріотичного виховання молоді.

Метою даного дослідження було вивчення особливостей становлення системи національно-патріотичного виховання (далі – НПВ) молоді та розробка рекомендацій щодо її ефективного функціонування.

Виконання науково-дослідної роботи передбачало *такі завдання*:

- 1) дослідження проблемних аспектів становлення сфери національно-патріотичного виховання молоді в Україні;
- 2) визначення підходів щодо підвищення рівня професійної компетентності у сфері НПВ;
- 3) визначення основних складових фахових компетентностей у сфері національно-патріотичного виховання;
- 4) розробка структурно-функціональної моделі системи НПВ молоді в Україні.

Тема даного дослідження передбачала комплексний характер обраної методології. Крім загальнонаукових методів у ньому було використано метод моделювання, що дозволяв виявити та описати процес функціонування й перспективи подальшого розвитку системи національно-патріотичного виховання молоді в Україні. Також для визначення (як основних маркерів) проблемних аспектів розвитку даної сфери, так і основних складових компетентностей фахівців, які долучені до цієї сфери, застосовувалися такі емпіричні методи дослідження, як метод експертних оцінок, метод узагальнення незалежних характеристик та ін.

Щодо наукової новизни та значимості отриманих наукових результатів, то в процесі дослідження було:

здійснено аналіз:

- специфіки становлення сфери національно-патріотичного виховання (акцент зроблено на тій її частині, що належить до управлінської вертикалі Міністерства молоді та спорту України);
- основних проблем розвитку та функціонування системи НПВ молоді.

обґрунтовано:

- необхідність комплексного підходу до сфери національно-патріотичного виховання, в тому числі й щодо визначення проблемних аспектів та їх вирішення.

– необхідність посилення взаємодії та координації діяльності суб'єктів даної сфери при формуванні та реалізації державної політики;

розроблено:

– інструментарій визначення та дослідження проблем розвитку даної інституційної системи;

– інструментарій визначення компетентностей фахівців у сфері НПВ;

– інформаційно-аналітичні матеріали щодо компетентностей фахівців у сфері національно-патріотичного виховання в Україні;

– структурно-функціональну модель системи національно-патріотичного виховання молоді в Україні;

– навчально-методичні матеріали для підвищення компетентності фахівців сфери НПВ молоді;

– рекомендації щодо організації ефективної роботи системи НПВ в Україні.

У межах цього предметного напрямку науково-дослідної роботи було видано 6 публікацій, серед яких: 1 методичний посібник, 1 методична рекомендація, 4 наукові статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій, подана 1 патентно-ліцензійна заявка на інтелектуальну власність.

Результати дослідження та його основні положення і висновки виступили науково-методичним підґрунтям для забезпечення функціонування системи національно-патріотичного виховання, ефективного механізму формування та реалізації державної політики в цій сфері, механізму міжвідомчої взаємодії, взаємодії державних та громадських інституцій. Зокрема, вони були використані або частково застосовувалися при: підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів щодо вдосконалення сфери національно-патріотичного виховання та молодіжної політики; навчання й підвищення кваліфікації фахівців молодіжної сфери та сфери національно-патріотичного виховання; розробці пропозицій Міністерству молоді та спорту й іншим органам виконавчої влади щодо формування молодіжної політики та політики у сфері національно-патріотичного виховання.

Короткий зміст роботи. Змістовно робота пронизана концептуальною ідеєю про те (як влучно висловив свою думку відомий український філософ М. Попович [1]), що влада повинна чітко усвідомити, що лише пропаганда національних пріоритетів дасть плідний результат; ми маємо виборювати свої цінності, захищати те, що є для нас святим, те, що ми давній народ, який має велику культуру. Адже національно-патріотичне виховання розглядається нами як сфера, що акумулює в собі базові ціннісні орієнтири нації, на яких історично засновувався український суверенітет та державотворчий шлях. Тому в розділі «*Специфіка становлення сфери національно-патріотичного виховання*

в умовах викликів сьогодення» в першу чергу розглядалися питання, пов'язані з ціннісною складовою національно-патріотичного виховання. Адже система національних цінностей виступає діючою стороною колективної свідомості, що виявляє себе в різних формах її проявів. У роботі показано, що *самобутність, волю, соборність та гідність* (зафіксовані Стратегією національно-патріотичного виховання [2] як ключові суспільно-державні (національні) цінності) варто розглядати як концепти, що пройшли тривалий шлях свого формування та кристалізації, аби нині постати в тому розумінні, який підносить їх до рівня цінностей національно-патріотичного виховання та держави загалом. Опора на дані національні цінності й покликана, врешті-решт, виробити єдине сприйняття минулого України, плекання державної мови й традиційності.

Оскільки національно-патріотичне виховання надзвичайно чутлива галузь суспільних відносин, бо, без перебільшення, охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, в роботі приділена увага проблемним аспектам становлення даної сфери. Показано, що процес її утвердження та інституалізації переобтяжений і стримується геополітичними, внутрішньополітичними, ідеологічними, соціальними чинниками, що, в свою чергу, можуть впливати на ставлення органів влади як до місця та ролі сфери НПВ, так і інститутів громадського суспільства загалом.

Державна політика у сфері національно-патріотичного виховання потребує безперервного вдосконалення з урахуванням потреб і викликів, що стоять перед суспільством. У роботі показано необхідність проведення системних, моніторингових соціологічних досліджень задля отримання достовірної інформації щодо розвитку даної сфери, впливу на неї сьогоденних тих чи інших обставин. Це, за припущенням дослідників, уможливить здійснення контролю й безперервного спостереження за динамікою її розвитку, що, в свою чергу, допоможе вчасно виявляти проблемні моменти й спрямовувати зусилля на здійснення заходів профілактичного та оперативного характеру щодо їх вирішення. Також у межах виконання даної науково-дослідної роботи розроблено методику проведення опитування української молоді. Арсенал даної методики дозволить визначати й порівнювати різні аспекти патріотизму в регіонах, виявляти індикатори або чинники його розвитку, створити засадниче підґрунтя для формування так званої «мапи патріотизму».

Сучасні виклики, що стоять перед Україною, вимагають, зокрема, й організації підвищення компетентності фахівців, які працюють у сфері національно-патріотичного виховання. Адже подальше розгортання виховної системи патріотизму передбачає не лише створення розгалуженої мережі організацій різного рівня та форми власності, але й наявність його рушійної сили, а саме

підготовлених кадрів, фахівців, які повинні інституційно відповідати ознакам предметної фаховості та компетентності. Даному питанню було приділено особливу увагу в розділі «Засади принципи та складові фахових компетентностей у сфері національно-патріотичного виховання». Як засвідчив аналіз, у цілому дослідження поняття компетентності становить окремий науковий напрям у доробку вітчизняних дослідників. Проте поняття фаховості, компетентності у сфері НПВ є досить розмитими за своєю суттю, практично не сконструйованими, а тому потребують конкретизації у вимірі патріотичної роботи. Слід зазначити, що на основі комплексного аналізу джерел та наукової літератури, проведеного в рамках даного дослідження, зміст поняття компетентності проєкціюється як комплексна інтегрована риса особистості, яка визначає рівень власного розвитку та професійної підготовки, що проходить своє становлення в процесі освіти та виховання. Якість цих характеристик особистості-фахівця визначається не лише структурованим набором знань, умінь, навичок, але й ставленням до проблематики, творчим та аналітичним мисленням. Дуже важливо, що лише в сукупності ці компоненти формують поведінкові моделі, що говорить про компетентність людини у вирішенні поставлених перед нею завдань. Теоретичні напрацювання з даного питання засвідчили, що дослідження соціально значущих аспектів професіоналізації кадрів у сфері НПВ констатують надто низький рівень його розвитку. Однією з причин цього вбачається недостатня соціальна компетентність суб'єктів діяльності в цій проблематиці, що походить від відсутності інструментальних засобів навчання в цій сфері. Тому в межах нашої роботи й було проведено онлайн-опитування працівників структурних підрозділів обласних, районних державних адміністрацій, що відповідають за напрямок національно-патріотичного виховання, представників місцевих громадських організацій даного спрямування, яке носило розвідувальний характер [3]. Результатом стало визначення проблемних сторін формування компетентності фахівця у сфері національно-патріотичного виховання для належного виконання фахових соціальних ролей, з'ясування та формування значущих параметрів цього діяльнісного конструкту. Дані напрацювання стали підґрунтям для розроблення тренінгу «Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання», метою якого є формування системи теоретичних знань та підвищення рівня компетентності фахівців, які працюють у цій сфері, щодо особливостей становлення системи національно-патріотичного виховання молоді на сучасному етапі державотворення, ціннісних орієнтирів, набуття вмінь для здійснення діяльності в цій сфері. Дану програму вже апробовано восени 2021 року під час проведення двох тренінгів, на яких пройшли нав-

чання 38 учасників – представників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, які відповідають за напрям національно-патріотичного виховання, представників громадських організацій даного напрямку та інших фахівців у цій сфері.

У розділі «*Організаційні аспекти системи національно-патріотичного виховання в Україні*» увагу було приділено питанням розвитку діалогу між державою та громадянським суспільством (громадянський діалог), адже він має на меті підвищити довіру між владою і соціумом, що, в свою чергу, є запорукою встановлення між ними продуктивних форм комунікації та взаємодії. В результаті вивчення цієї ситуації встановлено, що міжсекторальна взаємодія між державним та громадянським секторами в питаннях національно-патріотичного виховання успішно налагоджується. Цей так званий громадянський діалог відбувається в першу чергу за допомогою процесуальних та конкурсних механізмів співпраці і партнерства як на національному, так і на регіональному рівнях.

Національно-патріотичне виховання молоді в Україні, як виявлено, все більше набуває рис системного та цілеспрямованого характеру, тому актуалізується необхідність аналізу діяльності його суб'єктів, вияву наявної моделі їх взаємовідносин. У роботі на основі аналізу повноважень суб'єктів національно-патріотичного виховання щодо формування та реалізації даної державної політики з використанням системного підходу запропоновано структурно-функціональну модель системи НПВ. Вона складається з трьох компонентів: *концептуального, організаційного та цільового*, у кожен з яких закладено свій зміст та функції.

Слід зазначити, що на місцевому рівні досі відбуваються унормування організаційного компоненту даної системи. Тому на порядку денному залишається необхідність подальшого аналізу цього процесу вже після завершення реформи децентралізації влади та узагальнення наявних практик. Це дасть змогу верифікувати запропоновану нами модель системи національно-патріотичного виховання, зокрема його організаційного компоненту. Вказаний компонент, на відміну від концептуального та цільового, може зазнавати змін та оптимізації задля кращого та ефективнішого налагодження системної роботи в даній сфері, набуття нею характеру цілісної загальнодержавної політики.

Висновки та рекомендації. Незважаючи на актуальність та затребуваність національно-патріотичного виховання молоді, на сьогодні ще рано говорити про її функціонування як комплексної державної системи. Радше вона все ще перебуває на етапі свого активного становлення та формування. Сучасні виклики, що стоять перед Україною, вимагають постійного вдосконалення національно-патріотичного виховання в напрямку становлення цілісної загально-

державної системи національно-патріотичного виховання. Для забезпечення послідовності та ефективності роботи в її становленні, необхідно активізувати процеси в таких напрямках, як: координація та розподіл владних повноважень між органами виконавчої влади, відповідальних за питання національно-патріотичного виховання; організація підготовки фахівців із НПВ, підвищення їх компетентності; збільшення уваги до наукової та методичної складової національно-патріотичного виховання; моніторинг діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства даного спрямування; провадження діяльності у вказаній сфері на основі національних (суспільно-державних) цінностей, що запропоновані в Стратегії національно-патріотичного виховання, як на національному, так і місцевому рівнях (ідеться про недопущення вихолощення змістовного наповнення заходів, профанації діяльності).

Список використаних джерел

1. Роль філософії у духовному розвитку народу. Інтерв'ю з академіком НАН України, професором М.В. Поповичем. Вісник Житомирського державного університету, 2011. Випуск 59. Наукове життя. С.233. URL: http://eprints.zu.edu.ua/7356/1/vip_59_50.pdf.

2. Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019: «Стратегія національно-патріотичного виховання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

3. Результати дослідження щодо формування компетентностей фахівців сфери національно-патріотичного виховання. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sfery-natsionalno-patriotichnoho-vykhovannia/>

Reference

1. The role of philosophy in the spiritual development of the people. Interview with Academician of the NAS of Ukraine, Professor MV Popovych. Bulletin of Zhytomyr State University, 2011. Vol. 59. Scientific life. P.233. Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/7356/1/vip_59_50.pdf.

2. Decree of the President of Ukraine of 18.05.2019 № 286/2019 «Strategy of national-patriotic education». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

3. The results of the study on the formation of competencies of specialists in the sphere of national-patriotic education. Retrieved from <https://dismp.gov.ua/>

rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sfery-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia/

Oksana SIRA. Formation of the system of national-patriotic education of youth at the latest stage of state formation (Abstract materials on DB scientific topic)/

The article is devoted to the main results of applied research work on the formation of the system of national-patriotic education of youth in Ukraine. This research was aimed at identifying the specifics and problems of formation of a nationwide integrated system of national-patriotic education of youth. It was shown, that the process of its formation and institutionalization is overburdened and constrained by geopolitical, domestic, ideological, social factors, which may affect the attitude of the authorities to the role of national and patriotic education, and civil society institutions in general. Particular attention was paid to the problem of forming human resources for further development of this area. The paper shows the need for systematic, monitoring sociological research to obtain reliable information on the development of this area, the impact on it today and other circumstances.

It is shown that today it is too early to talk about its functioning as a complex state system. Rather, it is still at an active stage of its formation. Based on the results of the research, the authors proposed and substantiated recommendations and proposals to the Ministry of Youth and Sports and other executive bodies to improve national-patriotic education in the direction of its formation as a holistic national system.

Key words: state policy, system of national-patriotic education, sphere of national-patriotic education, values, competence, model, intersectoral interaction, research technologies.

ПРОБЛЕМАТИКА МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ ДЕРЖАВНОГО ІНСТИТУТУ СІМЕЙНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

(Анотаційні матеріали за ДБ науковою темою «Ефективні механізми формування ринку праці: молодіжний аспект» (2019–2021 рр.)

УДК 316.334

Євген СІРИЙ

доктор соціологічних наук,
старший науковий співробітник відділу наукового
забезпечення соціального становлення молоді Державного
інституту сімейної та молодіжної політики

Стаття присвячена висвітленню основних результатів прикладної науково-дослідної роботи з вивчення процесу розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості в Україні. Здійснена спроба комплексного опису сучасного стану та розвитку цієї сфери в Україні. В матеріалі висвітлюються дослідження умов та проблем розвитку цієї сфери, характер рольової участі держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва. На узагальненому теоретико-публіцистичному та емпіричному матеріалі висвітлено основні ключові її проблеми: правова система та державне регулювання, показники оцінювання, роль державних інституцій у стимулюванні молодіжного підприємництва та самозайнятості. Здійснено соціологічний аналіз різноманітних сторін цього процесу, що відображає максимально наблизений до реального поточний стан та розвиток цієї сфери економічної активності. В дослідженні надано оцінку ефективності діяльності структурованої системи різних інститутів сприяння розвитку молодіжного підприємництва: від законодавчої бази, програм, організацій, до окремих конкретних заходів локального характеру. На емпіричному матеріалі показано оцінку сприяння державної влади щодо розвитку цієї сфери з точки зору як самих підприємців, так і експертів, у контексті визначення основних проблем, оцінки відповідних заходів щодо регулювання та стимулювання

сфери молодіжного підприємництва і самозайнятості. Результати даної дослідницької роботи є додатковим інформаційним джерелом щодо ситуації з молодіжною підприємницькою самозайнятстю в Україні, характерними для якої є досить повільні темпи розвитку підприємництва серед молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми, а саме відсутність комплексної, перш за все фінансово-кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також декларативна підтримка на державному, регіональному та місцевому рівнях. Дослідження має, як теоретичну значущість для поновлення соціально-економічних та соціально-статистичних параметрів суспільного розвитку, так і практичну – пропозиції та об'рунтовані рекомендації органам виконавчої влади щодо подальшого сприяння розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості.

Ключові слова: *молодь, зайнятість, рівень економічної активності, підприємництво, самозайнятість, проблеми підприємництва, інституціональне сприяння.*

Актуальність, розгортання проблеми. Суттєвим моментом у стимулюванні економічного розвитку України та вирішення проблеми зниження рівня безробіття є стимулювання самозайнятості молоді та розвитку молодіжного підприємництва. Ці особливо проблемні питання останні три десятиліття ще залишаються в перманентності їх вирішення. І, як не прикро, тут Україна займає останні позиції не тільки серед європейських країн, а й серед держав «периферії». Цьому є немало причин як суто суспільного характеру, так й інституціонального. Дослідження такого роду проблем знаходяться у фокусі науково-дослідницької діяльності Державного інституту сімейної та молодіжної політики (ДІСМП). Наприкінці 2021 року в інституті було закінчено НДР за ДБ темою «Ефективні механізми формування ринку праці: молодіжний аспект» (2019–2021 рр.), в якій поруч із проблемами зайнятості та інституційного забезпечення працевлаштування молоді розглядалося питання проблем розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості.

Дана тематика є малодослідженою й практично не висвітленою у відповідних наукових джерелах. Незважаючи на численні публікації, присвячені визначенню та вирішенню проблем зайнятості молоді, питанню молодіжного підприємництва як засобу підвищення рівня зайнятості молоді ще недостатньо приділено уваги. Аналіз літератури засвідчив, що на сьогодні бракує публікацій з акцентом на висвітлення питань молодіжного підприємництва і самозайнятості (далі як МПіС) в Україні, оскільки здебільшого ця проблема розглядається в контексті молодіжної політики в комплексі з питаннями громадянської та політичної активності, дозвілля й стану здоров'я, сім'ї та сімейних цінностей молоді тощо. У наукових публікаціях висвітлюються лише окремі аспекти цього різновиду економічної активності молоді – соціально-педагогічні, статистичні, освітні тощо.

Тому це дає лише фрагментарне уявлення щодо проблем і перспектив розвитку МПіС з констатацією потреби конкретних механізмів їх активізації.

Аналіз літератури також свідчить, що немає й чіткого розуміння сутності такого економічного явища, як «молодіжне підприємництво». Як виявляється, це поняття відсутнє й у Цивільному, Бюджетному та Податковому кодексах України. Жоден нормативно-правовий акт в Україні не застосовує поняття «молодіжне підприємництво», «молодіжна підприємницька діяльність», «суб'єкт молодіжної підприємницької діяльності», що, в свою чергу, впливає на відсутність відрегульованої правової захищеності молодого підприємця.

Спеціальні дослідження інституціональних та інших проблем молодіжного підприємництва і самозайнятості у вітчизняній дослідницькій сфері проводяться вкрай мало. В наявних публікаціях йдеться здебільшого про можливість дослідження лише існуючого рівня цих процесів, що вже здійснюється на практиці, однак мало вивчено інтенції (проблематика можливостей) як самого суб'єкта аналізу (молодого підприємця), так і пошуку можливостей вирішення проблеми у відповідній системі: «молодь – підприємництво – держава – суспільство». Відчувається брак інформації на основі комплексних емпіричних соціологічних досліджень цієї проблематики, що слугувала б підґрунтям для цілісної й більш повної характеристики підприємницької самозайнятості та з'ясування суті найбільш виражених проблем.

Звісно, не можна стверджувати, що проблеми розвитку підприємництва не знаходили свого відображення в працях українських учених-економістів, соціологів. Проте в їх дослідженнях не розкрито сутність молодіжного підприємництва та чинників його поступу, як у широкому соціологічному контексті, так й у вузькому – економіко-управлінському. Тому в процесі дослідження цієї проблематики Державного інституту сімейної та молодіжної політики в рамках НДР на узагальненому та емпіричному матеріалі було висвітлено основні ключові проблеми розвитку цієї сфери: правова система та державне регулювання, показники оцінювання, роль державних інституцій у стимулюванні молодіжного підприємництва та самозайнятості; окремим аспектом показано особливості функціонування МП за умов карантинних обмежень.

Мета цієї предметної частини дослідження в рамках загальної тематики полягала у вивченні таких форм працевлаштування, як підприємництво та самозайнятість, та в розробленні засад ефективних механізмів сприяння вирішенню цих проблем.

Основними завданнями в дослідженні цієї проблематики було:

– дослідження особливостей розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні;

- виявлення можливостей для розвитку підприємництва та самозайнятості молоді;
- проаналізувати інституційну підтримку молодіжного підприємництва в Україні;
- розробити рекомендації щодо розвитку та підтримки молодіжного підприємництва.

У межах НДР було проведено три «кейси» соціологічного опитування: представників молодіжного підприємництва, молодіжних та бізнес-центрів (як експерти), представників Державної служби зайнятості (як експерти). Окрім інформаційно-аналітичних матеріалів, за результатами цього дослідницького проєкту було розроблено також окремі методичні матеріали щодо опитування представників МПіС, державних і громадських організацій, дотичних до цієї сфери та рекомендаційні матеріали щодо підвищення ефективності сприяння розвитку молодіжного підприємництва й самозайнятості.

У межах цього предметного напрямку НДР було видано 10 публікацій, серед яких: 1 монографія, 9 статей, автор взяв участь у 8-ми наукових конференціях та конгресах з тематичними доповідями, подана 1 патентно-ліцензійна заявка на інтелектуальну власність.

Результати та їх новизна. Наукова новизна дослідження полягає в аналізі досвіду молодих підприємців в Україні та можливостей для розвитку підприємництва і самозайнятості молоді в розрізі останніх 5-ти років; аналізі інституційного сприяння розвитку молодіжного підприємництва в Україні та вияву можливостей його ефективності.

Загалом матеріал розрахований для науковців, працівників державних органів, молодіжних центрів, чия діяльність стосується питання сприяння розвитку сфери молодіжного підприємництва та самозайнятості. Матеріали проєкту також можуть бути затребуваними спеціалістами та експертами Міністерства молоді та спорту, Міністерства соціальної політики, в роботі державних, громадських та інших організацій, діяльність яких пов'язана з проблемами зайнятості, самозайнятості та підприємництва. Також напрацювання дослідження можуть бути використані і в навчальному процесі при навчанні студентів та аспірантів із дисциплін «Теорія та практика підприємництва», «Соціологія підприємництва».

Зміст. Мета цього дослідницького проєкту не лежить суто в площині наукової корисності, а скоріше – управлінської. Сам прагматизм вибудованого матеріалу науково-методичного характеру виявляється в порушенні питання нагальних проблем молоді в цьому напрямку як макро-суспільної проблеми для України. Вдаючись до цілком відомих речей, хочеться звернути увагу на те, що молодь як соціальна спільнота посідає особливе

місце в структурі суспільства, виконуючи особливу соціально-функціональну місію. Це, передусім, один із найважливіших стратегічних ресурсів країни, який здатний відтворювати її трудовий потенціал. А отже, й основне завдання цілісної соціальної молодіжної політики полягає в створенні та забезпеченні реальних умов для всебічного її розвитку, доступу до суспільних ресурсів, зокрема до економічних свобод, можливостей тощо. Давно підтвердила свою значущість суспільна практика щодо вирішальної ролі молодіжного підприємництва у вирішенні проблем зайнятості та зниження безробіття цієї верстви населення. Однією з проблем на шляху формулювання конструктивних рекомендацій щодо створення сприятливого середовища молодіжного підприємництва, що без сумніву потребує вирішення, є усвідомлення реалій та виявлення труднощів і потреб молоді в започаткуванні та веденні бізнесу.

Різні структурні та інституціональні асиметрії, що зараз панують на ринку праці України, суттєво загострюють проблему зайнятості, як у цілому, так і серед молоді зокрема. Молоде покоління в процесі пошуку роботи зіштовхується з такими притаманними для цієї соціальної групи перепонами як соціальна незрілість та незахищеність, відсутність досвіду і навичок професійної адаптації, невідповідність професійних знань, високі вимоги роботодавців, невідповідність запитів професійним обов'язкам, доступ до економічних ресурсів та інше. Крім того, в умовах старіння суспільства навантаження на молодь дедалі зростає.

Процес реформування соціально-економічної сфери України буде результативнішим та успішнішим лише за активної участі в ньому молоді, тому одним з основних пріоритетів державної політики має стати створення умов, перш за все, для активізації участі молоді в суспільно-економічному житті держави в контексті не лише забезпечення гідної зайнятості, а й економічної самозайнятості. Виходячи з цього, для держави стимулювання трудової активності молоді, всіляка підтримка розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості – це стратегічні інвестиції в суспільний розвиток. Однак на сьогодні, держава, м'яко кажучи, не приділяє достатньої уваги цьому питанню, з причини чого дана проблема стає ключовою не лише в молодіжній політиці, а й у соціальній політиці загалом.

Зазначена ситуація є наслідком відсутності як чіткої державної політики в сфері зайнятості протягом тридцятилітнього періоду розвитку України як незалежної держави, недостатнього рівня реформування трудового законодавства, так і впливу демографічних та міграційних процесів. У цих умовах уже саме існування молодіжного підприємництва та самозайнятості, не говорячи про його

розвиток, стає проблематичним через неспроможність та небажання держави розвивати цю сферу, про що свідчать чимало аргументів.

Молодіжне підприємництво – це дуже складний сектор, який вимагає особливо серйозної уваги з боку державних інститутів. Тому актуальність теми дослідження визначається необхідністю системного вивчення особливостей його розвитку в Україні, рівня проблематичності та вдосконалення його інституціональної підтримки. Актуальним залишається, на наш погляд, питання не стільки *вдосконалення*, скільки *формування* та реального *здійснення* існуючого механізму підтримки самозайнятості молоді та молодіжного підприємництва з урахуванням сучасних тенденцій і зарубіжного досвіду.

Сформована ситуація олігархічності держави та монополізації великого бізнесу, а, відповідно, й постійно змінюване й суперечливе податкове законодавство, відсутність прозорих правил ведення бізнесу, адміністративні бар'єри на шляху створення і становлення підприємницьких структур заважають не лише поступу, а й функціонуванню даної сфери. Досить низьким показником для України відображається рівень підприємців серед молоді (близько 3–5%) та рівень прагнення ним стати (до 1/3 серед молоді). Звісно, це приблизні цифри, бо можливості фіксації та вимірювання цього сегменту *не закладено (чи не передбачено?)* у відповідних державних інституціях. До того ж, потенційній підприємницькій молоді заважають розвиватися в даному напрямку різні обставини, зокрема: недостатній рівень знань та досвіду, складні економічні та політичні умови, недосконала податкова система для молодіжного підприємництва, відсутність стартового капіталу та багато іншого. Все ж підприємницький хист, як засвідчує світовий та вітчизняний досвід (розквіт кооперативного та підприємницького руху в СРСР та пострадянських країнах до середини 90-х рр.) можна також сформулювати й розвивати через розгалужену систему стимулювання та інституціонального сприяння. Крім того, господарсько-комерційна самозайнятність населення України трансформувалася у відповідну проміжну форму економічної активності, як альтернатива безробіттю та роботі за наймом, як дієва форма підприємницької активності, що не потребує спеціальних навичків і ресурсів для ведення справи.

Аналіз регіональних програм розвитку дрібного та малого бізнесу засвідчує широкий спектр проблем, що стають на заваді активному та успішному розвитку цієї сфери бізнесу. При цьому на фоні значного масиву статистичних даних практично не наводяться висновки щодо пріоритетів політики розвитку дрібного та малого підприємництва.

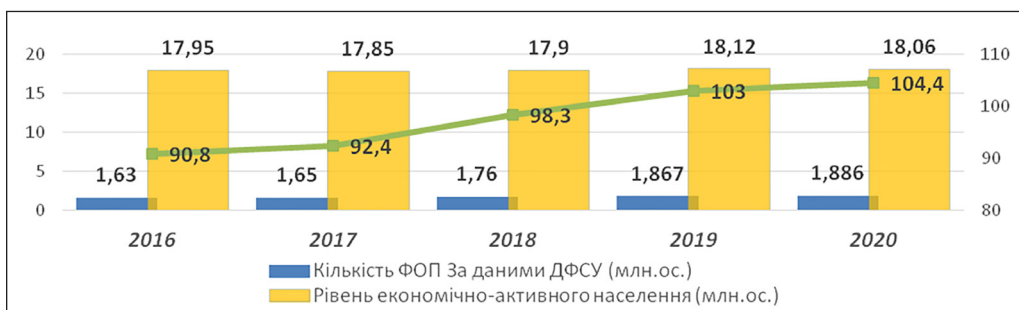
Абсолютні значення опису даної ситуації дають нам мало інформації. У світовій практиці задіяні різні показники розвитку економічної інфраструктури,

зокрема малого та середнього бізнесу (як правило це відношення кількості різних господарських одиниць на частку економічно-активного населення: 1 тис., 10 тис і под., *див. діаграму 1*). Однак, особливості та специфіка розвитку МПіС в Україні такі, що кількість реально діючих дрібних підприємств від їх номінальної кількості сильно різниться, що не враховується в соціальному контексті.

На регіональному рівні молодіжне підприємництво в своїй більшості мають ті ж проблеми, з якими стикається малий бізнес загалом. Вони за останній десяток років практично не змінилися: складне адміністрування податків; надмірна зарегульованість підприємницької діяльності; недосконалість державної підтримки розвитку підприємництва; проблеми доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів; недостатній рівень залучення інвестицій; недостатнє фінансування регіональних програм підтримки й розвитку малого підприємництва.

Діаграма 1

Динаміка зростання ФОП (2016–2020 рр.)

**Складено за офіційними даними Державної служби статистики України та інших джерел.*

Слід зазначити, що вітчизняні та закордонні фахівці за результатами сучасних тематичних досліджень щодо проблем розвитку МПіС, діагностики наявних потреб та актуальних проблем, одноставно вказують на практичну відсутність сприятливих умов для відкриття і ведення бізнесу загалом та для молоді зокрема. Зараз для України характерними є досить повільні темпи залученості до підприємництва молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми, а саме відсутність комплексної, перш за все фінансово-кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також системного аналізу й сприяння на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Проблематика розвитку МПіС, представлена у сфері наукових інтересів Державного інституту сімейної та молодіжної політики. З метою отримання та уточ-

нення інформації про окремі проблемні сторони розвитку цієї сфери, зусиллями ДІСМП було проведено соціологічне опитування представників молодіжного підприємництва та самозайнятості, що значно поповнило доволі обмежену інформаційну базу з цієї проблематики. Дослідження проводилося восени 2020 р. за методикою онлайн-опитування (n=70) за принципом цільової вибірки. Додатково було проведено глибинне інтерв'ю з представниками цієї вибіркової групи (n=10) з метою інформаційного уточнення та доповнення окремих позицій.

До основних завдань опитування входило:

- мотиваційні сторони відкриття власної справи;
- уточнення проблем розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості;
- оцінка діяльності інститутів підтримки МПіС;
- оцінка діяльності влади в сприянні розвитку МПіС;
- експлікація вжитих заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС.

Важливим доповненням до даної проблематики варто презентувати результати експертного опитування окремої категорії державних службовців, діяльність яких певним чином пов'язана з започаткуванням бізнес-справи, що проводилося автором НДР. В якості таких фахівців були представлені окремі працівники Державної служби зайнятості, які мають певний досвід роботи з населенням (молоддю) у питаннях започаткування бізнес-справи. Опитування проводилося восени 2020 р. за методикою он-лайн опитування (n=165). Додатково було проведено напівстандартизоване інтерв'ю з представниками цієї вибіркової групи (n=5) з метою інформаційного уточнення та доповнення окремих позицій. За географією опитування – були представлені 25 областей України.

До основних завдань опитування входило:

- уточнення проблем та чинників стримування розвитку МПіС;
- з'ясування ситуації попиту (з боку молоді) та пропозиції (з боку держави) матеріальної допомоги для започаткування бізнес-справи за програмою залучення фінансових засобів через Державну службу зайнятості України;
- оцінка ефективності функціонування окремих інститутів стимулювання МПіС;
- оцінка діяльності влади в сприянні розвитку МПіС;
- експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС.

У даному випадку була змога уточнити наявні можливості та позиції влади щодо різних видів сприяння розвитку МПіС, а також оцінити сприяння влади в цій сфері.

Висновки та рекомендації. Наші дослідження підтвердили висновок про суперечність умов розвитку цієї сфери. Складна ситуація з підприємництвом в Україні є системною й вимагає негайних заходів не лише щодо стимулювання його створення та подальшого розвитку, але й нагальності нових принципів підходів до формування дієвої системи цього стимулювання. На жаль, у цій сфері велика частина молоді – не активна. Це продиктовано тим, що молоді люди хоч і бажають змін, однак не готові ще докладати певних зусиль до цього. Їх потрібно мотивувати, і не тільки «ідеологічно», через освіту та ЗМІ, але й доступним ресурсом обміну досвідом, створенням сприятливих для підприємницького господарювання умов. Із цього слідує, що молодіжний бізнес в Україні потребує прискорення позитивних перетворень, які мають здійснюватися шляхом негайних ефективних економічних, соціальних та інституціональних заходів.

Розвиток молодіжного підприємництва потрібно розглядати як об'єктивну необхідність і реальність сучасного етапу розвитку українського суспільства, яка дозволяє, з одного боку, поліпшити матеріальне становище її учасників, з іншого – забезпечує потужну соціальну підтримку молодого покоління на майбутнє. Тому це повинно зайняти особливе становище в системі державної молодіжної політики, в якій має передбачатися першочергове залучення молоді в сферу бізнесу, що, як не прикро, не проглядається в стратегії розвитку молодіжної політики держави.

Детальна організаційна програма зі створення інституції підтримки підприємництва – це комплекс взаємопов'язаних заходів, що мають привести до створення нової такої інституції. Стосовно розвитку молодіжного підприємництва, то цей напрям потрібно реалізовувати хоча б на трьох рівнях: шляхом удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує підприємницьку діяльність; розробки системи пільг та преференцій молодим підприємцям; всебічного розвитку підприємницьких навичок та здібностей української молоді.

Дослідження думок молодих підприємців щодо ділового клімату та очікувань від реформ в Україні інтегрально демонструє, що більшість із заходів, які потрібні для підтримки їхньої бізнес-справи, стосуються створення єдиного інформаційного ресурсу щодо питань із ведення бізнесу (бл. 80%), спрощення системи оподаткування (бл. 70%); 2/3 молодих підприємців зазначають необхідність урівняння можливостей для всіх суб'єктів бізнесу, близько 40% – вимагають тимчасового мораторію на зміни законодавчих актів та скасування податкових пільг. Також молоді підприємці потребують консультацій і тренінгів із питань ведення бізнесу, що вказує на пошук вектора власної діяльності, часткову нестачу досві-

ду й слідування європейським тенденціям інституціонального рівня сприяння та фахового рівня підприємницької просвіти.

Ринкові зміни на сучасному етапі розвитку України не ідуть на користь малому бізнесу, а ставлять під загрозу його функціонування взагалі. Вагомими причинами, які гальмують розвиток малого бізнесу є недостатність його ресурсної та інформаційної бази, а також неспроможність впливати на зміни і ризики, які виникають у процесі економічної діяльності малих підприємств на ринку. На сьогоднішній день головні завдання державної молодіжної політики у сфері зайнятості молоді мають ще інтенсивніше розвиватися в напрямі розробки та впровадження механізмів створення сприятливих умов для полегшення суб'єктам підприємництва «входження в ринок» і, перш за все, в умовах доступу до кредитних ресурсів.

Напрацювання цього дослідницького проекту НДР проєкціюють на реалізацію чималої кількості конкретних програмних дій для покращення підприємницько-молодіжного клімату та ефективного розвитку сучасного МПіС, до яких, зокрема відноситься акумулювання програмних завдань популяризації МПіС, сприятливого клімату молодіжного підприємництва як з боку державних інституцій, так й у взаємодії з громадськими організаціями. Це, зокрема:

- встановлення правового статусу молодіжного підприємництва і статус студентського чи учнівського підприємства;
- впровадження реєстраційно-інформаційної системи кількісних та інтегральних показників діяльності МПіС у структурі різних організаційно-правових форм господарювання, видів економічної діяльності, їх територіальної приналежності;
- встановлення дотацій (субсидій) і податкових пільг на покриття частини витрат підприємця в перші три роки виробництва товарів і послуг за переліком, що встановлюється відповідними органами державної влади та управління;
- зниження чи звільнення від сплати відповідних реєстраційних зборів із фізичних осіб – молодих громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;
- розширення системи фінансування навчання основам підприємницької діяльності та сприяння в розробці установчих документів;
- створення сприятливого бізнес-клімату (заохочення банків до надання кредитів, надання державних гарантій повернення кредитів);
- сприяння започаткуванню власної справи (податкові пільги, пільгові умови оренди, компенсації витрат на консультації спеціалістів (юристів, економістів), конкурсне складання бізнес планів);
- інформаційне сприяння та розвиток програми пропаганди молодіжного підприємництва і самозайнятості, націлення молодого покоління на саморозвиток і розвиток МПіС;

- розв'язання складнощів соціальної адаптації молоді, яка опинилася у важкій життєвій економічній ситуації та багато іншого.

Реалізація програми запропонованих заходів сприятиме, як видається, інтенсифікації роботи громадських молодіжних організацій, чия діяльність дотична до сприяння розвитку МПіС, підвищення інтересу молоді до підприємництва, що відображає відповідні стратегії реалізації молодіжної політики в Україні.

Evgen SIRUI. Problems of youth entrepreneurship in research work of the state institute of family and youth policy (abstract materials on db scientific topic «Effective mechanisms of labor market formation: the youth aspect» (2019-2021))

The article is devoted to highlighting the main results of applied research to study the development of youth entrepreneurship and self-employment in Ukraine. An attempt has been made to comprehensively describe the current state and development of this area in Ukraine. The material covers research on the conditions and problems of development of this area, the nature of the role of the state in promoting the development of youth entrepreneurship. The generalized theoretical and journalistic and empirical material highlighted its main key issues: the legal system and state regulation, evaluation indicators, the role of state institutions in stimulating youth entrepreneurship and self-employment. A sociological analysis of various aspects of this process, which reflects the real state and development of this area of economic activity.

The study assesses the effectiveness of a structured system of various institutions to promote youth entrepreneurship: from the legal framework, programs, organizations, to some specific measures of local nature. The empirical material shows an assessment of the government's assistance in the development of this area from the point of view of both entrepreneurs and experts, in the context of identifying key issues, assessing appropriate measures to regulate and stimulate youth entrepreneurship and self-employment.

The results of this research are an additional source of information on the situation with youth entrepreneurship in Ukraine. It is characterized by rather slow pace of business development among young people due to administrative, legal, financial, organizational problems, namely: lack of comprehensive, financial and credit, methodological and informational, investment, educational support, as well as declarative support at state, regional and local levels. The study has both theoretical significance for the renewal of socio-economic and socio-statistical parameters of social development, and practical – proposals and sound recommendations to the executive branch on further promotion of youth entrepreneurship and self-employment.

Key words: youth, employment, level of economic activity, entrepreneurship, self-employment, problems of entrepreneurship, institutional assistance.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

(Презентаційні матеріали)

УДК 340.1

Сергій БОЛТІВЕЦЬ,

доктор психологічних наук, професор

Олена ГАЛУШКО,

кандидат історичних наук

Валерій ЖУЛЯЄВ,

кандидат історичних наук

Актуальність даного дослідження обумовлена потребами суспільного розвитку молодого покоління, оскільки правова культура становить собою сферу індивідуальної свободи, яка дозволяє молодій людині в суспільно прийнятній формі реалізувати власні уподобання, задатки здібностей та інтереси. Водночас у контексті оволодіння молоддю людиною правовою культурою суспільства формується дисципліна й відповідальність громадянина, що дозволяє реалізувати цю свободу. Ефективність регулювання суспільних процесів визначається рівнем розвитку пра-

вової культури кожного суспільного утворення, яке існує тільки у взаємодії своїх соціально відповідальних громадян, входження яких до правового простору можливе тільки шляхом передачі й розвитку цієї культури з покоління до покоління. Ця суспільна усталеність зумовлює постання перед кожним новим поколінням громадян питання про це, наскільки правові набутки попередників відповідають реаліям життєвого самоздійснення і перспективам втілення колективного сенсу суспільного саморозвитку. Необхідність наукового узагальнення загальносуспільних правових усталеностей, категоріальна невизначеність існуючих трактувань понятійного тезаурусу детермінує настійну суспільну потребу наукового осмислення проблеми, що відповідає сучасним реаліям.

Ключові слова: суспільний розвиток.

1. Вступ.

Динаміка перетворень в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах визначається соціальною активністю громадян, здатних реалізовувати свої права й захищати їх у межах передбачених законами способів з повагою до прав і законних інтересів інших людей. Таке уявлення про втілення правосвідомості в конкретній особі найчастіше співвідноситься з суспільним образом реалізації фізичною особою правової культури, що вважається певним еталоном для наслідування молоддю. Брак правової культури виражається в персоналізації права, яка нерідко таку особистість визначає як правову, спонукаючи до рефлексії сутності правової особистості та її основних рис у взаємозв'язках з трансформацією всього українського суспільства.

Опис соціальної проблеми. Наукове розв'язання проблеми формування правової культури молоді є запитом сучасної суспільної практики, спонукою до якого є несприятливі для підростаючих поколінь наслідки соціально-політичних та економічних перетворень в країні, що призвели до зниження якості культурного, освітнього, духовного потенціалу українського суспільства в цілому і його дитячої та молодіжної частин зокрема. Зворотньою стороною демонстрованої суспільству частини перетворень є криміналізація суспільних і міжособистісних взаємин, входження до яких можливе лише на нових умовах, що залишає для молоді лише цей безальтернативний вибір. Визначенні рівня та особливостей динаміки правової культури української молоді як самостійного феномена сучасної соціокультурної реальності у зв'язку з цим набуває особливої значущості.

Названі детермінанти обумовили необхідність наукового розроблення проблеми формування правової культури сучасної української молоді, яка становить собою значний як теоретичний, так і практичний інтерес.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності правової культури сучасної молоді, виявлення її ролі та значення у формуванні та розвитку правової держави, зумовлюючи необхідність послідовного розв'язання таких завдань:

- визначення основних методологічних мультидисциплінарних підходів до вивчення правової культури як соціально-нормативного феномену;
- розроблення теоретико-концептуальної бази дослідження процесів формування правової культури сучасної української молоді;
- обґрунтування вихідних передумов дослідження проблем взаємозв'язку культури, правової культури та права;
- проведення комплексного дослідження правової культури в контексті соціокультурних та соціально-правових реалій сучасної України;
- з'ясування особливостей правової культури сучасного українського суспільства;
- розкриття характеру правової культури української молоді в умовах сучасного суспільства, що трансформується;
- доведення доцільності реалізації та визначення основних завдань процесу формування правової культури сучасної української молоді;
- встановлення основних атрибутивних засад правової культури української молоді в умовах формування правової держави;
- створення навчальної програми з підготовки державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, молодіжних працівників, представників громадських організацій, які працюють із молоддю щодо реалізації та захисту їх особистих прав та методики оцінки рівня правової культури молоді;
- підготовка до впровадження інформаційно-аналітичних матеріалів щодо забезпечення прав молоді в Україні та піднесення рівня правової культури молодих людей, реалізації й захисту їхніх особистих прав;
- узагальнення пропозицій щодо шляхів підвищення рівня правової культури молоді.

Методи дослідження. Поставлені дослідницькі завдання втілювалися засобами застосування загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Найвагомішу роль у дослідженні відігравав метод порівняльно-правового аналізу, оскільки його застосування дозволяло проводити зіставлення правових норм у різних галузях права, спільність яких визначалася наявністю загального об'єкта дослідження, зі сформованістю правової культури сучасної української молоді на різних стадіях цього процесу. Серед застосовуваних методів дослідження порівняльно-правовий метод сприяв розкриттю змісту нормативно-правового регулювання, відображеного в процесі формування правової культури сучасної

української молоді. Системно-функціональний метод застосовувався для розгляду процесу формування правової культури, а логіко-семантичний метод сприяв узагальненню і класифікації епістемологічних одиниць для внесення обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання процесу формування правової культури сучасної української молоді. Еволюція процесу формування правової культури сучасної української молоді вивчалася за допомогою історико-правового методу, а метод узагальнень у дослідженні було поєднано з аналітичним методом, що створило необхідний ареал для традиційного застосування структурного, функціонального і статистичного методів. Поєднання методів індивідуалізації, аналогій, актуалізації, синхронізації з компаративним (порівняльним), пізнавально-процедурним, інструментальним як одним і порівняно новим у соціально-гуманітарних дослідженнях методом визначення правової форми – специфічної системи правових засобів, дозволило цілісно розглянути формування правової культури сучасної української молоді як актуальну дослідницьку проблему.

1. Результати дослідження

Вибір і застосування ефективних методів підвищення рівня правової культури молоді щодо реалізації та захисту особистих прав безпосередньо пов'язаний з актуальністю правового контенту, здатного забезпечити в доступній формі можливість реалізовувати індивідуальні стратегії повсякденної захисної поведінки. Базовим методом, який забезпечує особистісну мотивацію молоді щодо реалізації та захисту особистих прав як основи формування правової культури, було обрано постановку проблемних запитань, які водночас містять і можливість пропедевтичного вибору одного із запропонованих варіантів відповідей. Певною мірою обраний метод ґрунтується на маєвтичних засадах, що належать до методу «сократівської бесіди». Однак у даному випадку нами застосовувалися сучасні електронні носії та соціальні мережі, що розкривали у сформульованих нами запитаннях стислий зміст окресленої глобальної проблеми.

Визначення актуального змісту, що зумовлює зацікавленість молоді у виборі найбільш прийнятних методів підвищення рівня правової культури щодо реалізації та захисту своїх особистих прав, здійснювалося засобами онлайн-опитування «Екологічні права дітей та молоді» та «Оцінка рівня правової культури української молоді». Мета зазначених опитувань полягала у визначенні змістовного континууму правової самосвідомості, що охоплював загальноцивілізаційно-особистісні значення прав кожної молоді людини.

Ставлення до екологічних прав дітей та молоді диференціювалося у вікових групах 10 – 13; 14 – 19; 20 – 24; 25 – 29; 30 – 34; 35 – 40; 41 – 50; 51 і більше років життя. В опитуванні, яке проходило з 7 грудня 2020 по 17 травня 2021 ро-

ку, взяли участь 1 014 респонденти, які надали 5 127 відповідей на 5 поставлених запитань. Зміст опитування вже в процесі його реалізації привернув увагу опитаних до перцепції важливого чинника прав молоді у перспективі наступних десятиліть XXI ст.

Результатом проведеного опитування «Екологічні права дітей та молоді» стала узагальнена громадська думка про те, що права дітей та молоді на безпечне середовище для дітей і молоді – 414, або 29,5 % та право на справедливе правове розв’язання екологічних вимог – 492, або 35,1 % в сучасній Україні відповідним чином не реалізовані. Найбільш доступним екологічним правом є право на участь в екологічних об’єднаннях і рухах – 562, або 27,9 % та право на здобуття екологічно важливих знань – 483, або 24,0 %. Узагальнені результати зазначеного опитування представлені у *таблиці 1*.

Таблиця 1

Екологічні права дітей та молоді

Зміст запитань	Кількість відповідей «Так»	%	Кількість відповідей «Ні»	%	Кількість відповідей «Частково»	%
Право на безпечне середовище для дітей та молоді	306	15,2	414	29,5	291	17,0
Право на доступ до екологічної інформації	376	18,7	250	17,8	388	22,6
Право на справедливе правове розв’язання екологічних вимог	286	14,2	492	35,1	296	17,3
Право на участь в екологічних об’єднаннях і рухах	562	27,9	108	7,7	344	20,1
Право на здобуття екологічно важливих знань	483	24,0	139	9,9	393	23,0
Всього:	2 013	100	1 402	100	1 712	100

Як видно з *таблиці 1*, сфера екологічного права в сучасній правовій свідомості перебуває в процесі формування, що полягає у визначенні власного предметного поля, категорій, принципів та власної методології. Загальновизнане право на життя втілюється у визначенні та обґрунтуванні окремого індивідуалізованого та особливого права новонароджених на безпечне та екологічно чисте нинішнє і майбутнє життя. Екологічні права вже в процесі їх реалізації набули важливого значення як перспективна перцепція цього ще недостатньо дослідженого чинника еволюції сприйняття молоддю прав людини протягом наступних десятиліть XXI ст. Недостатність досліджень цього чинника детермінує звуження фокусу суспільної уваги до реалізації екологічних прав молоді, створює перешкоди для доступу дітей та молоді до екологічно важливої інформації, участі в прийнятті рішень і доступу до екологічної справедливості.

Фахову оцінку результатів опитування «Екологічні права дітей та молоді» надано Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (№ 25/4-15/17209-21 від 11.08.2021 р.), в якому зазначено, що проведене дослідження сприяє підвищенню рівня громадсько-екологічної активності суспільства. В експертному висновку комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування зазначено, що результати наукових досліджень сприятимуть здійсненню нових практичних кроків, спрямованих на формування екологічно безпечного довкілля (№ 04-15/15-2021/274407 від 01.09.2021 р.).

Змістовне розширення індикаторів правової культури здійснене в розробленому опитувальнику «Оцінка рівня правової культури української молоді», призначеному для застосування в різних вікових групах 10 – 13; 14 – 19; 20 – 24; 25 – 29; 30 – 34; 35 – 40; 41 – 50; 51 і більше років життя. Проведене за ним опитування репрезентує ставлення більшості громадян України до власних прав та обов'язків. Було опитано 190 респондентів, які надали 1360 відповідей з 7 грудня 2020 року по 17 травня 2021 року. Його результати представлено в *таблиці 2*.

Таблиця 2

Оцінка рівня правової культури української молоді

Зміст запитань	Кількість відповідей «Так»	%	Кількість відповідей «Ні»	%	Кількість відповідей «Частково»	%
Чи дотримуються, на Вашу думку, права молоді в сучасній Україні?	23	3,6	30	8,7	137	36,8
Чи порушувались ваші права упродовж останніх 3-х років?	74	11,5	57	16,5	59	15,9
Чи впливає, на вашу думку рівень правових знань на рівень правової культури молодих людей?	155	24,1	9	2,6	26	7,0
Чи готові ви дати хабара, якщо немає іншого варіанту вирішення проблеми?	76	11,8	144	41,7	-	
Чи вважаєте Ви мову важливою складовою правової культури молоді?	135	21,0	16	4,7	39	10,4
Чи залежить правова культура молоді людини від її законодавчої обізнаності?	154	24,0	28	8,1	8	2,2
Чи молоді люди, на вашу думку, усвідомлюють, що права є похідними від обов'язків?	26	4,0	61	17,7	103	27,7
Всього:	643	100	345	100	372	100

Як видно з *таблиці 2*, 155 або 24,1 % опитаних осіб вважають, що рівень правових знань впливає на рівень правової культури молодих людей; 154, або

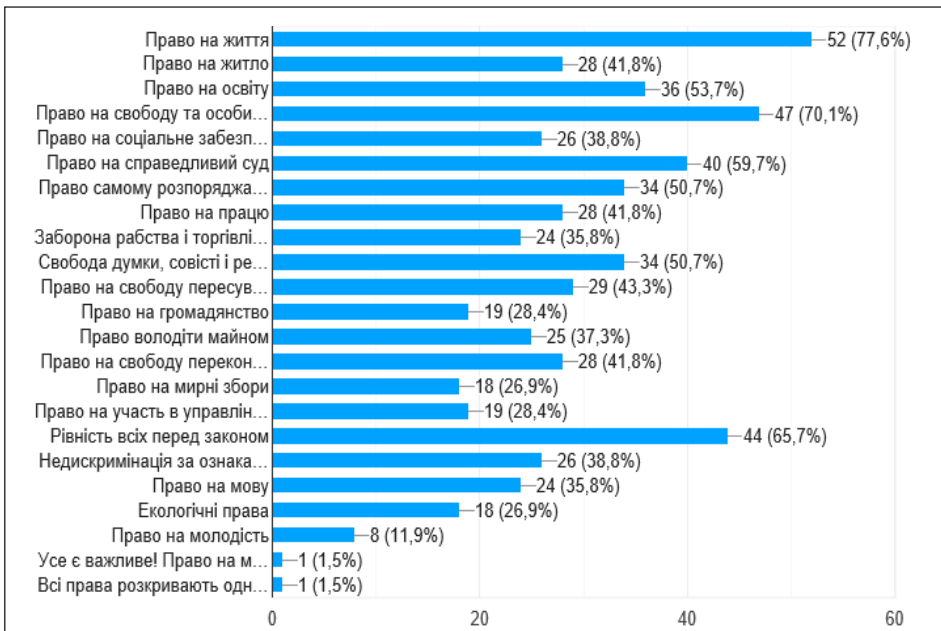
24,0 % респондентів вважає, що правова культура молодої людини залежить від її обізнаності з чинним законодавством; 135, або 21,0 % вважають мову важливою складовою правової культури молоді. Думку про часткове дотримання прав молоді в сучасній Україні поділяє 137, або 36,8 % опитаних, а 103, або 27,7 % респондентів вважають, що молоді люди лише частково усвідомлюють, що права є похідними від обов'язків. Більшість опитаних, а саме 144, або 47,7 %, не готові дати хабара навіть у тих ситуаціях, коли немає іншого варіанту вирішення проблеми.

Результати, представлені в **таблиці 2** свідчать, що оцінка динаміки рівня правової культури української молоді, започаткована цим дослідженням, потребує подальшого систематичного вивчення. В цьому напрямку важливими, на наш погляд, методичними інструментами формування правової культури молоді є методичні засоби, що передбачають розв'язання творчих завдань проблемного характеру, практичний аналіз конфліктних ситуацій, їх групове обговорення.

Розвиток індивідуальної ініціативи молоді в розв'язанні нестандартних правових колізій має вирішальне значення в реалізації змісту, актуальність якого з'ясована проведенням опитуванням. Репрезентація пріоритетів актуальної правосвідомості молоді за волонтерськими пропозиціями реалізована нами нами в **діаграмі 1**.

Діаграма 1

Оцінка рівня правової культури української молоді: пріоритети прав молоді

У *діаграмі 1* наведені в опитуванні права мають таке повне формулювання, представлене у порядку їх вживання:

1. Право на життя.
2. Право на житло
3. Право на освіту
4. Право на свободу та особисту недоторканість
5. Право на соціальне забезпечення
6. Право на справедливий суд
7. Право самому розпоряджатися власною долею
8. Право на працю
9. Заборона рабства і торгівлі людьми
10. Свобода думки, совісті і релігії
11. Право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання
12. Право на громадянство
13. Право володіти майном
14. Право на свободу переконань
15. Право на мирні збори
16. Право на участь в управлінні суспільними і державними справами
17. Рівність всіх перед законом
18. Недискримінація за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії
19. Право на мову
20. Екологічні права
21. Право на молодість
22. Усе є важливе! Право на молодіжне ініціювання прав.
23. Усі права розкривають одне.

Як видно з *діаграмі 1*, найважливішими з прав опитані вважають такі: право на життя – 52 або 77,6 %; право на свободу та особисту недоторканність – 47 або 70,1%; рівність всіх перед законом – 44 або 65,7 %; право на справедливий суд – 40 або 59,7 %; право самому розпоряджатися своєю долею – 34 або 50,7%; свобода думки, совісті та релігії – 34 або 50,7 %. Виходячи з одержаних даних, серед методів формування правової культури молоді, зокрема пріоритетів прав молоді, доцільно використовувати методику формування правової культури, оцінювання якої здійснюється в три етапи.

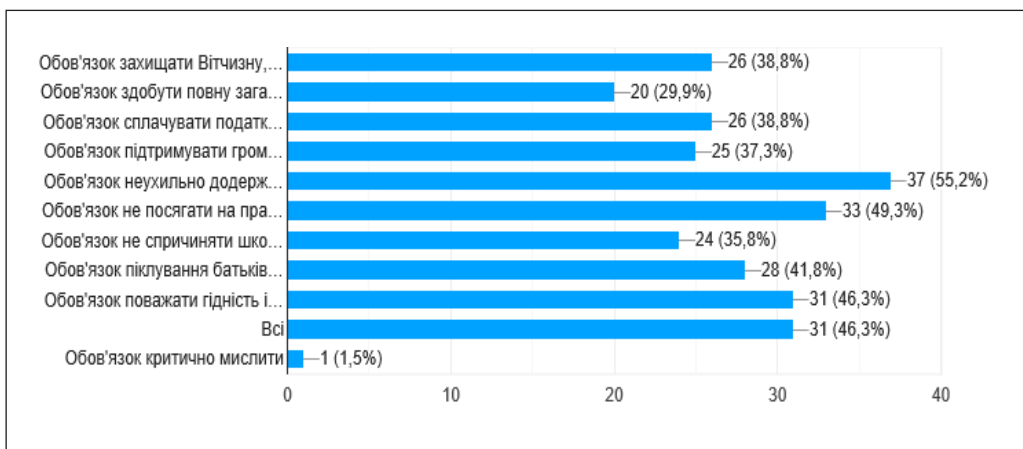
Так, на першому етапі здійснюється формування позитивної і стійкої мотивації молоді до самовиховання й формування системи ставлень, властивих для правової культури. Перед молодими людьми висувуються завдання засвоєння моделі правової діяльності, а для ефективного його розв'язання використовується метод аналізу соціально-психологічних асоціацій.

Другий етап підпорядкований формуванню актуального фонду знань як категоріальної основи правового мислення, яка пов'язується із засвоєнням моделі продуктивного розв'язання проблемних завдань правового змісту, а отже передбачає ознайомлення з алгоритмами їх розв'язання та складання ефективних проєктів вирішення. Серед методів забезпечення процесу формування правової культури ми виділили найбільш ефективні метод проблематизації інформації; методи вирішення навчально-творчих завдань (прогнозування, моделювання, проєктування тощо); метод евристично-програмового керування процесом мислення.

Третій етап присвячений формуванню практично-дійового компоненту правової культури у відповідності з обраною моделлю особистості. При цьому мета експериментальної діяльності визначається як формування функціональних та соціальних умінь, що розгортаються в логіці розв'язання професійних завдань. Провідним методом цього етапу є метод розв'язання творчих завдань, які мають відтворювати соціально-професійну сферу життєдіяльності особистості, включаючи такі її аспекти, як міжособистісний (комунікативний), професійно-особистісний, професійний та соціальний. Таким чином, методом формування сукупності вмінь, актуальних і в професійному, і в особистісному відношенні, є розв'язання навчально-творчих завдань, зміст яких визначається за пріоритетами, встановленими проведеним опитуванням. Пріоритети обов'язків молоді, узагальнені за волонтерськими пропозиціями, представлено в **діаграмі 2**.

Діаграма 2

**Оцінка рівня правової культури української молоді:
пріоритети обов'язків молоді**

Повне формулювання обов'язків, використаних у проведеному опитуванні, наведено у порядку їх вживання в *діаграмі 2*:

1. Обов'язок захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України.
2. Обов'язок здобути повну загальну середню освіту.
3. Обов'язок сплачувати податки і збори.
4. Обов'язок підтримувати громадський порядок та загальний мир.
5. Обов'язок неухильно додержуватися Конституції України та законів України.
6. Обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.
7. Обов'язок не спричиняти шкоди природі, історико-культурним пам'яткам.
8. Обов'язок піклування батьків про дітей та дітей про батьків.
9. Обов'язок поважати гідність інших осіб.
10. Усі.
11. Обов'язок мислити критично.

Як видно з *діаграми 2*, найважливішими серед обов'язків молоді опитаними визнаються обов'язки неухильно додержуватися Конституції України та законів України – 37 або 55,2 %; обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей – 33 або 49,3 %; обов'язок поважати гідність інших осіб – 31 або 46,3%; усі обов'язки – 31 або 46,3%. Виходячи з цього, важливим методом підвищення правової культури молоді є усвідомлення цих та інших своїх обов'язків, наведених у *діаграмі 2*. Такі методи підвищення правової культури спрямовані на реалізацію наступних основних завдань: формування цінностей, мотивів, потреб і настановлень молоді. Суб'єктами виступають педагоги освітнього закладу і молоді люди. Ними обґрунтовуються мета, коригуються в подальшому засоби, методи, форми, результати процесу формування правової культури, готується навчально-методичний інструментарій для роботи.

У процесі розкриття термінологічного апарату було виокремлено аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний та комплексний підходи. Проте необхідним видається використання, крім означених, також таких підходів, як системний, культурологічний та особистісно орієнтований.

Методологія системного підходу підвищення рівня правової культури молоді дозволяє розглядати формування правової культури як цілісну систему, створену взаємодією її складників. Системний підхід розглядається як єдиний загальнонауковий методологічний напрям, що передбачає розроблення принципів, методів і засобів вивчення об'єктів, які становлять систему. Використання системного підходу дозволяє врахувати чинники найрізно-

манітнішого характеру, виділити з них ті, які справляють на об'єкт найбільший вплив, знайти шляхи і методи ефективності цього впливу. У нашому дослідженні системний підхід охоплює всі основні сторони досліджуваного процесу – від постановки цілей, мотивації і конструювання освітнього процесу до перевірки ефективності роботи нових освітніх систем, їх апробування та поширення.

Культурологічний підхід дозволяє забезпечити формування правової культури молодих людей за допомогою активного освоєння основних її елементів: правових знань, умінь, ціннісних орієнтирів, вироблення певних поглядів і переконань. Специфіка цього підходу полягає в гармонізації духовного світу особистості в ході оволодіння правовими знаннями, здатності до соціально-правової адаптації в динамічно мінливих економічних і політичних умовах, самостійності інтерпретації отриманої правової інформації.

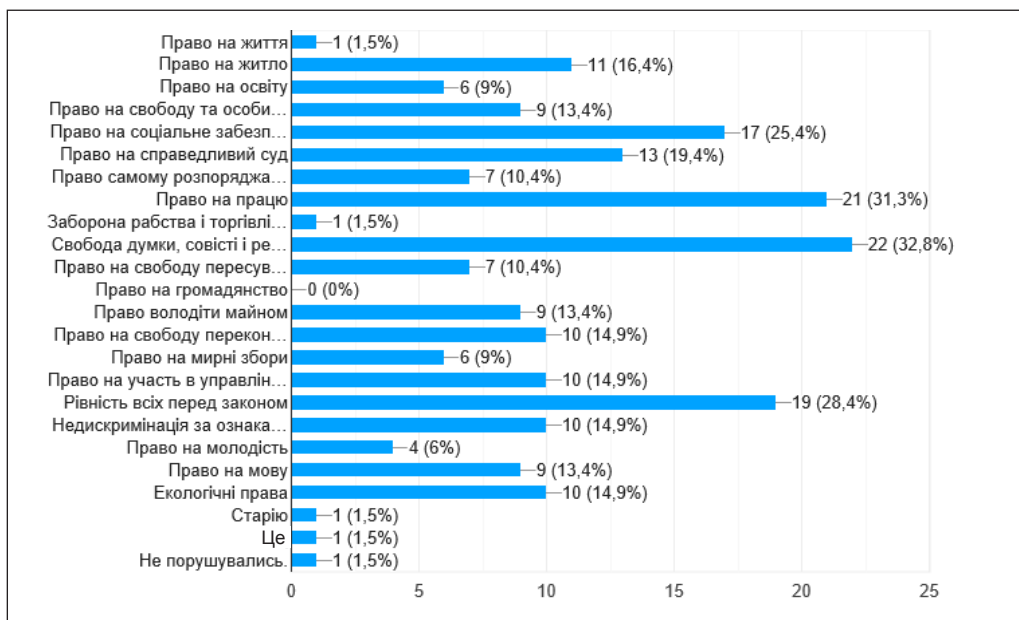
У межах особистісно орієнтованого підходу основу становить собою модель діяльності фахівців із базовими компонентами, до яких належать проблеми (завдання), що їх доводиться вирішувати фахівцю в професійній діяльності, типи діяльності, тобто способи або прийоми, за допомогою яких вирішуються сформульовані завдання, функції, узагальнені характеристики основних обов'язків, що виконуються відповідно до вимог професії, шляхи розв'язання окреслених проблем або завдань, знання теоретичного або прикладного характеру, якими оперує в своїй діяльності фахівець, вміння і навички, за допомогою яких досягаються бажані результати, якості особистості, що забезпечують успішність дій в обраній сфері, ціннісні орієнтації та установки. Такий підхід забезпечує свободу вибору змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб особистості, можливості самоорганізації в культурно-освітньому просторі. У концепціях особистісно орієнтованого підходу чітко простежується орієнтація освіти на еволюцію особистісних функцій індивіда, зокрема на саморозвиток молоді людини. Відтак особистісний підхід в освіті полягає в створенні умов для цілісного прояву та розвитку особистісних функцій його суб'єктів. Особистісно орієнтована правова підготовка забезпечує розвиток передусім тих якостей особистості, що допоможуть людині стати господарем свого життя, зайняти активну, відповідальну позицію на основі усвідомленого цілеспрямованого саморозвитку, а це, насамперед, прагнення до свободи думки, що включає також свободу совісті і релігії, дотримання рівності перед законом і самореалізація у професійній діяльності. Саме це підтверджують результати опитування, представлені в *діаграмі 3* (див. на стор. 94).

Повне формулювання порушених, на думку опитуваних, прав, використаних у проведеному опитуванні, наведено в порядку їх вживання в **діаграмі 3**:

1. Право на життя.
2. Право на житло.
3. Право на освіту.
4. Право на свободу та особисту недоторканість.
5. Право на соціальне забезпечення.
6. Право на справедливий суд.
7. Право самому розпоряджатися власною долею.
8. Право на працю.
9. Заборона рабства і торгівлі людьми.
10. Свобода думки, совісті і релігії.
11. Право на громадянство.
12. Право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання.
13. Право володіти майном.
14. Право на свободу переконань.
15. Право на мирні збори.
16. Право на участь в управлінні суспільними і державними справами.

Діаграма 3

**Оцінка рівня правової культури української молоді:
перелік порушених прав за останні 3 роки**

17. Рівність всіх перед законом.
18. Недискримінація за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії.
19. Право на молодість.
20. Право на мову.
21. Екологічні права.
22. Старіючі і вже застарілі права, які в віком вже не використовуються.
23. Це важко визначити.
24. Не порушувались.

Як видно з *діаграми 3*, наведені результати свідчать, що з найчастіше порушених прав за останні три роки є свобода думки, совісті і релігії – 22 або 32,8%; право на працю – 21 або 31,3 %; рівність усіх перед законом – 19 або 28,4%, а отже, саме ті можливості реалізації якостей особистості, які дозволяють молодій людині стати господарем свого життя, зайняти активну, відповідальну позицію на основі усвідомленого й цілеспрямованого саморозвитку.

Для розв'язання проблеми порушених прав доцільно використовувати, аксіологічний метод, спрямований на створення умов для набуття молоддю значущості своєї діяльності у взаємодії із соціумом і культурою. Це, на наш погляд, сприяє становленню особистісного сенсу, усвідомленню особистого досвіду, формуванню відповідної позиції щодо перспективної професійної економічної діяльності. У цьому підході правова культура сприймається як система правових цінностей, створених і створюваних під час розвитку суспільства, та таких, які містять у собі найкращі досягнення правової культури людства.

Відповідно до поглядів прихильників аксіологічного підходу основними індикаторами сформованості правової культури особистості виступають: а) правова обізнаність (ступінь відповідності між уявленнями людей про правильну в правовому сенсі поведінку, з одного боку, і законом, з іншого); б) правова активність (ступінь фактичної участі людей у ситуаціях, регульованих цивільним законодавством); в) перевага правових або неправових процедур (відповідність дій, які обираються респондентом для розв'язання своїх проблем); г) визнання або невизнання цінності права (уявлення про допустимість виходу за межі правового поля).

Стосовно формування правової культури молоді аксіологічний підхід ґрунтується на прерогативі загальнолюдських цінностей і врахуванні системи ціннісних орієнтацій кожної молодої людини. Це дає змогу зміцнити аксіологічне ядро його правової підготовленості до професійної діяльності, а також передбачає формування ціннісного ставлення до правової діяльності як необхідної складової професійної самореалізації.

Компетентнісний підхід передбачає залучення молоді до різних видів творчої, продуктивної, евристичної та іншої діяльності, а також відкритість і свободу вибору своїх дій, настановлення на творчий саморозвиток і самореалізацію, формування рефлексивної позиції стосовно себе як суб'єкта діяльності. Реалізацію компетентнісно спрямованого процесу формування правової культури молоді слід розглядати як спосіб переорієнтації освітнього процесу із завдання формування професійних знань та умінь на завдання формування готовності й здатності до майбутньої професійної діяльності з використанням правових знань.

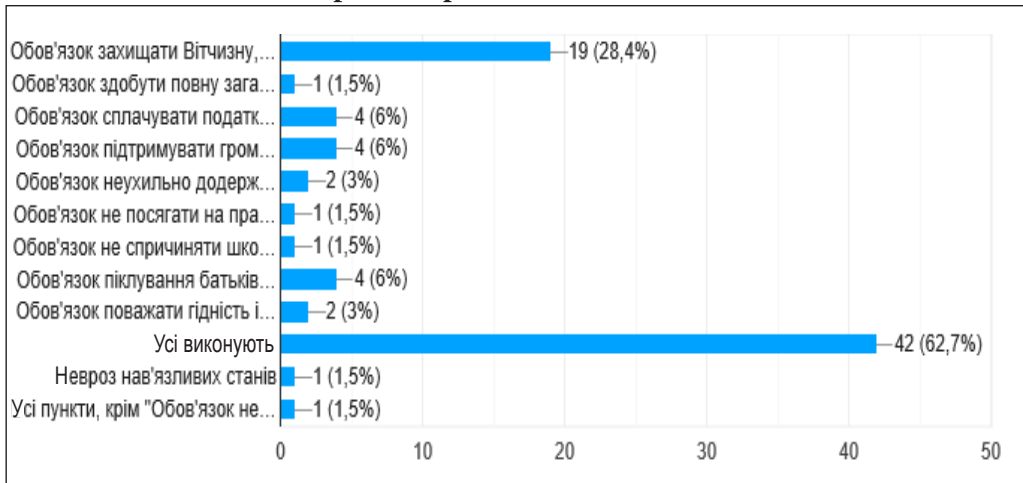
Ідея діяльнісного підходу пов'язана не стільки із самою діяльністю й механізмами становлення правової культури особистості, скільки з діяльністю як засобом становлення і розвитку суб'єктності людини в динаміці особистісного розвитку в умовах соціальних змін. У сучасній парадигмі освіти діяльнісний підхід підкріплюється особистісним, що дозволяє говорити про новий якісний стан підготовки майбутніх фахівців, тобто про інтеграцію особистісних якостей і професійної готовності. Такий синтез дозволяє подолати відособленість розгляду освітнього процесу, відкриває перспективи його вдосконалення і формування готовності молоді до майбутньої професійної діяльності. Сутність і цінність цього підходу для нашого дослідження в тому, що він постулює ідеї формувального та розвивального призначення діяльності, ідеї моделювання в навчанні; передбачає допомогу молодій людині в усвідомленні себе суб'єктом соціально-економічного досвіду в його самореалізації та самоствердженні.

Комплексний підхід характеризується тим, що домінуюча освітня ідея формування особистості, яка своєю професійною діяльністю прагнучиме до прирощення й збереження матеріальних і духовних цінностей українського народу, є об'єднувальною. Сфера економічної діяльності, з точки зору правового регулювання, хоча і є рухомою, але, разом із тим, у кожному конкретному часовому періоді є відносно стійкою (стабільною). До реальних економічних відносин право перебуває найближче від інших соціальних інститутів, воно служило й служить тому, щоб упорядкувати суспільні відносини шляхом розробки дозвільних і заборонних нормативів, виступає як їх форма, і покликане їх обслуговувати. Ділові якості та кваліфікація працівника оцінюються сьогодні позитивно, якщо він підготовлений до розв'язання правових питань, однак самооцінка молоді має до певної міри відмінні показники. Перелік нереалізованих обов'язків в оцінці рівня правової культури сучасної української молоді за волонтерськими пропозиціями представлений у *діаграмі 4*.

Повне формулювання обов'язків, використаних у проведеному опитуванні, наведено у порядку їх вживання в *діаграмі 4*:

Діаграма 4

Оцінка рівня правової культури української молоді:
перелік нереалізованих обов'язків

1. Обов'язок захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України.

2. Обов'язок здобути повну загальну середню освіту.

3. Обов'язок сплачувати податки і збори.

4. Обов'язок підтримувати громадський порядок та загальний мир.

5. Обов'язок неухильно додержуватися Конституції України.

6. Обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

7. Обов'язок не спричиняти шкоди природі, історико-культурним пам'яткам.

8. Обов'язок піклування батьків про дітей та дітей про батьків.

9. Обов'язок поважати гідність інших осіб.

10. Всі виконують.

11. Невроз нав'язливих станів від невиконання обов'язків.

12. Усі пункти, крім «Обов'язок неухильно додержуватися Конституції України»

Як свідчать представлені в *діаграмі 4*, результати, більшість молодих людей, на думку самої молоді, виконує всі свої обов'язки – 42 або 62,7 %; проте недостатньо реалізованим найбільшою мірою залишається обов'язок захищати Вітчизну для 19 або 28,4% респондентів.

У ході формування правової культури молодих людей виявлений перелік нереалізованих обов'язків набуває специфічного змісту. Сучасна суспільна ситуація свідчить про численні приклади незаконного розв'язання економічних

проблем (корупція, «відкати», «кишенькові громадські організації» тощо), але становлення правової держави має базуватися на законних методах економічного зростання. У зв'язку з цим набуває актуальності принцип раціональності, який водночас має реалізовуватись у відповідному методі, котрий формує здатність до здійснення раціональних дій у виконанні службових обов'язків, застосування правозахисних заходів впливу на економічні відносини. Кожен із загальнонаукових принципів функціонально може бути реалізовано не інакше, як у формі методу формування правової культури. Так, принцип свідомості виявляється не тільки в осмисленні змісту навчального матеріалу, а й у правильному розумінні значення мети формування правової культури. Він полягає в цілеспрямованому активному сприйнятті досліджуваних явищ, їх осмисленні і творчій переробці та застосуванні. Практична реалізація принципу свідомості здійснюється шляхом дотримання правил: перевірка його корисності для життя молодого людини, усвідомлення майбутньої діяльності.

Формування ставлення до молодих людей як до рівноправних учасників суб'єкт-суб'єктної взаємодії є методом, що втілює принцип відкритої позиції, сприяючи засвоєнню знань, які здобуваються в спільній діяльності молодших та старших поколінь. Цей принцип передбачає не лише наслідування молодими людьми правових знань, а й встановлення довірливих взаємин між молодим та старшим поколіннями. Принцип передбачає здатність суб'єктів правових відносин, по-перше, до сприйняття правової культури як професійної цінності, по-друге, до розвитку власних цілей опановування і втілення правової культури.

Метод діалогової взаємодії ґрунтується на тому, що робота суб'єкта освітньої діяльності зумовлена діалоговою природою процесів навчання і спілкування. Значення цього методу відіграє важливу роль у розвитку суб'єктної позиції молодого людини, зокрема в аспекті його здатності формулювати й відстоювати власну думку, що має принципове значення, а отже, набуває властивостей принципу. Реалізація цього принципу передбачає насиченість змісту навчального матеріалу правовим контентом, інтерпретацію правового знання у формі діалогу, подолання його вузького розуміння як спору й усвідомлення прагнення до знаходження істини, згоди.

Діяльність суб'єкта правової культури, яка має своїм результатом розвиток правової системи, забезпечує зростання рівня інституційної правової культури та правокультурності молодих людей. Водночас правова культура формується не будь-якою правомірною діяльністю суб'єктів права, оскільки в більшості правових актів суб'єкти права своєю поведінкою не створюють нових правових цінностей, а лише реалізують існуючі, підтримуючи правову культуру на досягнутому рівні, на відміну від таких суб'єктів права, які своєю протиправною по-

ведінкою заперечують правові цінності, знижуючи рівень загальної правової культури.

Для формування в Україні правової культури вищого рівня необхідна активна діяльність суб'єктів права як суб'єктів правової культури; діяльність, спрямована на створення правових цінностей, що забезпечують можливості поступального розвитку національної правової системи, підвищення ролі права в суспільстві та ефективного виконання його соціальної функції створення і збереження суспільного миру. Вирішальним чинником при цьому є відповідальність держави як суб'єкта правової культури перед людиною за свою діяльність, яка об'єктивно вимагає розробки та реалізації науково обґрунтованої правової ідеології та правової політики.

Створенню продуктивної методології вироблення поняття правової культури перешкоджає абсолютизація методологічного плюралізму, через який не обрано єдиної основи, загального критерію, за яким окремі методологічні підходи визначаються як самостійні напрями наукового пошуку. Узагальнені дані, які дають змогу скласти загальну оцінку рівня сформованості правової культури в сучасній українській молоді, представлені в *таблиці 3*.

Таблиця 3

**Оцінка рівня правової культури української молоді:
рівні реалізації правової культури**

Зміст запитань	Кількість оцінок «Високий рівень»	%	Кількість оцінок «Середній рівень»	%	Кількість оцінок «Низький рівень»	%
Як ви оцінюєте рівень правової культури сучасної української молоді?	9	31,0	120	31,6	61	37,9
Яким, на вашу думку, є рівень реалізації обов'язків молодими людьми?	8	27,6	124	32,6	58	36,0
Яким, на вашу думку, є рівень реалізації прав молодих людей?	12	41,4	136	35,8	42	26,1
Всього:	29	100	380	100	161	100

Дані, наведені в *таблиці 3*, характеризують загальний показник рівня реалізації правової культури сучасної української молоді в Україні, представлений 570 відповідями. Високий рівень правової культури сучасної української молоді відзначений 9-ма відповідями, або 1,6 % від загальної чисельності відповідей; високий рівень реалізації обов'язків молодими людьми – 8 відповідей, або 1,4 % від загальної чисельності відповідей; високий рівень реалізації прав молодих людей – 12 відповідей, або 2,1 % від загальної чисельності відповідей.

Середній рівень правової культури сучасної української молоді відзначений 120-ма відповідями, або 21,1 % від загальної чисельності відповідей; середній рівень реалізації обов'язків молодими людьми – 124 відповіді, або 21,8 % від загальної чисельності відповідей; середній рівень реалізації прав молодих людей – 136 відповідей, або 23,9 % від загальної чисельності відповідей.

Низький рівень правової культури сучасної української молоді відзначений 61 відповіддю, або 10,7 % від загальної чисельності відповідей; низький рівень реалізації обов'язків молодими людьми – 58 відповідей, або 10,2 % від загальної чисельності відповідей; низький рівень реалізації прав молодих людей – 42 відповіді, або 7,4 % від загальної чисельності відповідей.

Проведене дослідження розкрило раніше невідомі співвідношення суспільних ставлень, а узагальнені результати досліджень «Екологічні права дітей та права молоді» й «Оцінка рівня правової культури молоді» здобули схвалення та прийняті до використання в практичній роботі директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій (№ 7/36.5.2/13154-21 від 06.09.2021 р.); Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (22/Б-1417-9.2-1588 від 30.09.2021 р.); відповідних структурних підрозділів секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (№ 27417.4/9389/1/21/25.3 від 17.09.2021 р.); комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин (№ 04-25/17-2021/276461 від 03.09.2021 р.).

Високо оцінені результати дослідження й Державною екологічною інспекцією України. Стосовно результатів опитування «Екологічні права дітей та права молоді» – це забезпечення формування й реалізації державної політики, зокрема, в сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної, біологічної і генетичної безпеки. Стосовно результатів опитування «Оцінка рівня правової культури молоді» – забезпечення формування та реалізації державної політики в молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, у сфері волонтерської діяльності (№ 9731/7.1/11-21 від 30.08.2021 р.).

Для встановлення стійкого інтересу до формування правової культури молодих людей, на нашу думку, слід застосовувати розширення спектру методів навчання, демонструвати практичне застосування знань у зв'язку з життєвими планами й орієнтаціями молоді та використовувати такі засоби навчання, як мультимедіа-системи, інтерактивні комп'ютерні засоби, елек-

тронний бібліотечний каталог, локальні й глобальні обчислювальні системи, електронна пошта, система телеконференцій, тестові завдання.

Разом із цим, ефективність методів підвищення рівня правової культури молоді щодо реалізації та захисту особистих прав нівелюється несприятливими чинниками зовнішнього впливу, якщо такий вплив має повсюдний характер і значну вираженість. До несприятливих чинників формування правової культури сучасної молоді в Україні слід віднести недосконалість законодавства, яка полягає в його декларативності, швидкій змінюваності, багатозначності, суперечливості, невідповідності потребам більшості молоді, низькій якості роботи правоохоронних органів та посадових осіб, правотворчої та правозастосовної діяльності; недотримання на практиці принципів: закон – один для всіх та невідворотності покарання; загальний стан економіки та проблеми корупції і некомпетентності влади; відсутність ефективних правових механізмів протидії порушенням прав і свобод людини, включаючи мережі інтернету та ЗМІ; обмеження можливостей судового захисту честі, гідності та приватності громадян, інші негативні чинники знецінюють застосування ефективних методів правового виховання молоді з боку державних органів тощо.

У результаті значного поширення серед молоді набули явища правового нігілізму, масової неповаги до права, зневажливого ставлення до законодавства та правових норм. Методами негативного та деструктивного впливу на правову свідомість молоді в Україні є застосування соціальних мереж та засобів масової інформації для поширення дезінформації, руйнування внутрішньої єдності між різними поколіннями українського суспільства, здійснення антидержавної та антиукраїнської пропаганди.

В Україні існує проблема відсутності інтересу в молодих людей до права, зневага до закону та суду, розчарування у справедливості влади та її правових інституцій, безнадія щодо майбутнього, зневіра у власних силах через неможливість змінити ситуацію в країні на краще, що виражається, зокрема, в небажанні молоді брати участь у політичному та соціальному житті країни. Тільки через сукупність впливу всієї системи заходів, спрямованих на підвищення правової культури, можна сформувати в молодих людей відповідні ціннісні настанови, належний ступінь правосвідомості, а з цим і почуття відповідальності за кожне прийняте рішення, що в цілому стане запорукою успішного розвитку українського суспільства.

2. Висновки та рекомендації

Серед визначень правової культури, що побутують у сучасній вітчизняній дослідницькій літературі, найбільш уживаними є позначення цивілізаційного

і культурологічного стану правової свідомості в сучасній Україні, який вказує на розвиток й узвичаєння мозаїчного, несистемного типу культури, складеної з різнорідних, не узгоджених між собою дисгармонійних фрагментів, яку характеризує ціннісний і когнітивний вакуум. Загальний мозаїчний характер пострадянської культури включає в себе локальні фрагменти деформованої правосвідомості, неправових орієнтацій і мотивацій як визначальних рис правової культури молоді. Знецінення правомірної поведінки як універсальної моделі, наростання соціальної резигнації щодо поширеної протиправної поведінки є важливою її характеристикою. Переконавання соціальної прийнятності і навіть природності девіацій, виражені ознаки втрати розрізнення між саморуйнацією і самоствердженням свідчать, що правова культура сучасної української молоді в цілому, а не вибірково, носить характер девіації.

Поряд із цим основний масив сучасних вітчизняних досліджень свідчить, що в українському суспільстві не відбулося цілковитого знищення моралі, а молодь у своєму повсякденному житті, всупереч несприятливим мікросоціальним обставинам, керується здебільшого морально-правовими цінностями, самостійно засвоєними від старших поколінь. На відміну від наукових досліджень інших країн, де наявність названого феномену не зафіксована, вітчизняними дослідниками сформульовано визначення правової особистості як нового культурно-правового феномена розвитку української держави, суб'єкта демократизації політичної системи суспільства й утвердження правових засад у взаєминах держави та особистості.

Здійснений аналіз правосуб'єктності молоді засвідчив актуальність вивчення суб'єктів правової культури в багатовимірному концепті правосуб'єктності молодіжного і, зокрема, фізкультурно-спортивного напрямів. Молодіжне самоздійснення привертає увагу насамперед тим, що набуття молодою людиною кожної соціальної практики, яка поєднує її з іншими людьми, є культурною, а соціальні дії є вписаними в специфічні форми життя (суб)культурних середовищ.

За результатами аналізу існуючих інструментів та методів оцінки рівня правової культури молоді як способів взаємозв'язку правової свідомості і правової поведінки встановлено, що правова культура молодої людини взаємопов'язана з правовою культурою суспільства, де засобами законодавства, створеного державою, молода людина реалізує власну свободу волі. Перехідний характер, зумовлений психофізіологічними особливостями та мікросоціальними умовами вікового розвитку, є своєрідною рисою правової культури молоді.

Процеси становлення і розвитку правосвідомості та правової культури молоді відображають кризовий стан українського суспільства з його підвищеною

соціальною і морально-психологічною напруженістю, економічними протиріччями суспільства в цілому.

Аналіз інструментів та методів оцінки рівня сформованості правової культури молоді, дозволяє класифікувати їх за приналежністю до суб'єктів виховання: виховання в сім'ї, виховання в начальному закладі та професійного виховання. В цілому рівень розвитку правової культури молоді зумовлюється сукупністю суспільних відносин та рівнем їх динамізму.

Безпосередній вплив на процес формування правової культури сучасної української молоді здійснюють чинники, пов'язані функціонуванням економіки, повсякденного життя населення та вираженістю системи його ставлень до суспільних перетворень, до яких належать історичні, духовні, мовні, особистісні, соціально-психологічні впливи; діяльність органів влади, засобів масової інформації та їх значущість для свідомості, волі, поведінки і переконань молодих громадян; досвід населення та його ставлення до культури, традицій, звичок, побуту, соціальних взаємин тощо.

До основних складових, важливих для оцінки рівня сформованості правової культури молоді, належать правові знання, правова свідомість, духовне багатство молодої особи, її правова поведінка, що включає дії, які зумовлюють правові наслідки. Структурна модель інструментів та методів оцінки рівня сформованості правової культури молоді включає визначення ефективності правового навчання та виховання, підходів до формування правової культури молоді, сформованості правової культури молодих людей шляхом використання потенціалу навчальних дисциплін, оптимального поєднання теоретичного та практичного навчання, розроблення та застосування навчально-методичного забезпечення.

Сучасний стан законодавчого забезпечення прав молоді в Україні характеризується системою законодавства, яка має як загальне призначення, що охоплює всіх громадян України, так і спеціалізованими законами, спрямованими на правове регулювання в сфері державної політики щодо дітей і молоді, до яких належить Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.).

Встановлені Конституцією України обов'язки молодих людей включають обов'язок захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, шанувати її державні символи; обов'язок отримати повну загальну середню освіту; обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом; обов'язок підтримувати громадський порядок та загальний мир; обов'язок неухильно додержуватися Конституції України та законів України; обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей; обов'язок не спричиняти шкоди природі, історико-культурним пам'яткам та відшкодовувати завдані збитки; обов'язок піклування батьків про дітей та дітей про

батьків; обов'язок поважати гідність інших осіб, зміцнювати дружбу між націями та народами України.

Фундаментальний обов'язок молоді людини захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, шанувати її державні символи деталізований у законах України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», «Про правовий режим надзвичайного стану», а також у порядку видання відповідних указів Президента і їх затвердження Верховною Радою України.

У цілому сучасний стан законодавчого забезпечення прав молоді в Україні характеризується цілісністю правового регулювання актуальних потреб суспільства в співдружності із суспільствами розвинених країн Європи й Америки, однак потребує розвитку як своєї специфічно молодіжної складової, так і увиразнення власної національної неповторності серед законодавчих баз інших країн, які відзначаються більшою самостійністю ухвалення законодавчих рішень у названих сферах.

Правова політика щодо реалізації прав молоді на сучасному етапі України залишається на стадії свого формування. Її головним завданням є необхідність створення нової концепції правової політики, яка має бути схвалена як система основних офіційних поглядів на її сутність і зміст, важливі складові та пріоритети соціального спрямування. Ціннісною базою концепції мають бути ідеали справедливості, рівності та свободи, а політико-правовим підґрунтям – конституційні ідеї, принципи та норми побудови демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, забезпечення легальності та законності в країні.

З іншого боку, важливим є широке інформування населення про правову політику держави і законодавство, яке полягає в здійсненні низки заходів, спрямованих на створення відповідних умов для набуття молодими громадянами достатніх обсягів правових знань і навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації молоддю своїх прав, свобод та покладених на громадян обов'язків.

Сучасна українська правова політика – це політика перехідного етапу розвитку. Її постійне розроблення, уточнення і доповнення здійснюється на підґрунті взаємодії всіх суб'єктів, що входять до політичної системи суспільства, відображаючи інтереси держави й громадянського суспільства. Це комплекс заходів, завдань, програм і настанов, які реалізуються у сфері правової діяльності за допомогою правових методів. Подальший розвиток українського суспільства потребує зміни ролей усіх зацікавлених сторін, зокрема, держава має переорієнтувати із директивності на сервісність, а молода людина в цих умовах набуває суб'єктності, що передбачає готовність і спроможність діяти самостійно та нести відповідальність за свої дії.

Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома взаємовиключними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, потуранням правовому безкультур'ю, крайнім проявом якого є правовий нігілізм, з іншого.

Проведений аналіз документальної бази і попередніх досліджень з проблем балансу інтересів різних суб'єктів правових відносин у реалізації прав молоді, дозволив сформулювати методологічний план вивчення балансу інтересів, що існують у теорії і практиці молодіжної політики держави. В цьому методологічному плані важливо застосовувати й розвивати підходи, що ґрунтуються на аналізі роздільно-сумісних відносин у сфері управління молодіжною галуззю й влади. Це необхідно тому, що в соціальних відносинах, які завжди є відносинами між людьми, взаємодіють різні (розділені) інтереси, а в самій взаємодії реалізується прагнення до суспільних дій із метою задоволення вказаних інтересів. На практиці ці інтереси цілком адекватно можливо реалізовувати через втілення принципів державно-приватного партнерства.

Створення ефективної системи гарантій захисту прав молоді передбачає формування цілісної концепції змін у сфері взаємодії державних органів, бізнес-структур та громадських правозахисних організацій, здійснення цілеспрямованих заходів державної політики. Разом із тим, становленню такої системи сприяє розширення та зміцнення відповідних механізмів і практик, які застосовують громадські організації.

Показники недовіри української молоді, громадян України старшого віку до органів правоохоронної та судової систем, покликаних захищати права і свободи людини, сягнули критичного рівня, зокрема, при зіставленні із рівнем довіри до соціальних інституцій та громадських організацій.

Однією з ключових проблем у цьому плані є забезпечення права на правосуддя. Навіть після рішення суду добитися реалізації правосуддя може лише частина громадян. Це свідчить про низькій рівень довіри до судової системи в Україні, що спонукає громадян звертатися до відповідних міжнародних інституцій. На сьогодні Україна є однією з тих країн, громадяни якої найчастіше звертаються до Європейського Суду з прав людини (третє місце за кількістю скарг), при цьому його рішення також здебільшого не виконуються.

Оскільки Україна перебуває в процесі трансформування й умов окремих етапів розвитку будуть змінюватись, інституційна модернізація взаємовідносин суб'єктів права (владних структур і громадянського суспільства) має здійснюватися поетапно. У цьому зв'язку важливо підкреслити необхідність продовження досліджень перехідних моделей взаємовідносин та дати оцінку інституційній

ефективності взаємодії різних суб'єктів права в реалізації державної молодіжної політики й захисту прав дітей та молоді.

Таким чином, підвищення рівня правової культури молоді потребує розвитку методів реалізації державної молодіжної політики у цій сфері. До конкретних дійових способів цього розвитку належить розроблення проєктів державних цільових програм у галузі формування правової культури молоді та такими тематичними напрямками: «Правова культура молодіжної цифрової спільноти», «Оцінка молоддю правової культури посадових осіб», «Висока молодіжна правова культура» тощо. Проведення педагогічних, психологічних, соціологічних та інших досліджень правової культури молоді має стати системною основою обґрунтування і здійснення державної молодіжної політики в Україні. Видання методичних, інформаційно-просвітницьких матеріалів із правової культури молоді, проведення інформаційно-просвітницької роботи, міжнародної діяльності в сфері розвитку молодіжної правової культури є важливим напрямом підвищення рівня соціальної інтеграції молоді, формування її готовності та вміння діяти самостійно, нести відповідальність за свої дії, критично оцінювати і в правовий спосіб реагувати на процеси, що відбуваються в країні та за її межами. Залучення молоді до процесу розвитку правової культури має здійснюватися на всеукраїнському, обласному, місцевому та мікросоціальному рівнях у гармонійній взаємодії соціально-правових чинників реалізації державної молодіжної політики та діяльності інститутів громадянського суспільства.

Дослідження форм діяльності державних, громадських та бізнес-структур у сфері захисту і реалізації прав молоді дозволило з'ясувати як їхні ефективні набутки, так і ті особливості соціальних практик, які потребують змістовного розроблення ефективних форм забезпечення прав молодих людей. Головною особливістю застосування сучасних форм забезпечення прав молоді є недостатність аналізу їх результативності, представлення аналітичних оцінок у стратегічних і програмових документах щодо молоді. Причиною такої ситуації є відсутність повного циклу аналізу стану справ у сфері забезпечення реалізації прав молоді і впливу державної молодіжної політики на їх реалізацію. Окремі його компоненти перебувають часто в невизначеному стані, коли наукові дослідження залишаються невитребуваними державною політичною практикою і не пов'язані між собою логічним зв'язком з іншими складовими.

Загальна вразливість системи державного стратегічного планування, програмово-цільового управління і фінансування зумовлює розрив між планами та програмами різних рівнів, містить ризики їх невиконання. В Україні поодиноким є практика розроблення так званих «білих книг» як результату аналітичних досліджень, що становлять собою якісно підготовлений аналітичний

документ за доказовою методикою. Не існує аналітичних висновків і в щорічних доповідях Президенту про стан захисту прав і свобод молоді. Недостатнім виявилось залучення стейкхолдерів до визначення оптимальних альтернатив розвитку правозахисних програм та ініціатив. Навіть парламентські дискусії розгортаються навколо формулювань юридичних норм, а не концептуальних засад політики і форм забезпечення реалізації прав молоді. Таким чином, необхідним, на наш погляд, є здійснення таких рекомендацій:

1. Необхідність розроблення нової філософії української правової культури, яка б сфокусувала дискусії між владними структурами, науковцями і практиками не тільки і не стільки на міжнародних стандартах прав людини як ефективних механізмах і формах забезпечення реалізації прав молоді на рівні уряду та громадянського суспільства, а також на своєчасній імплементації норм міжнародного права в національному законодавстві.

2. Подальшого розвитку потребує вдосконалення форм безоплатної правової допомоги молоді за такими найважливішими напрямками:

- впровадження на рівні областей системи моніторингу правових потреб молоді, що дасть змогу планувати діяльність системи безоплатної правової допомоги відповідно до реальних проблем правового характеру, з якими стикаються молоді громадяни;

- проведення регулярних інформаційних кампаній та використання клієнтоорієнтованих веб-ресурсів системи безоплатної правової допомоги, що дозволить суспільству, зокрема, громадським об'єднанням, підвищити рівень своєї обізнаності і правової культури;

- створення незалежної клієнтоорієнтованої інноваційної та ефективної системи безоплатної правової допомоги, зокрема вдосконалення сервісів, які дозволяють отримувати безоплатну первинну правову допомогу дистанційно, особливо на депресивних територіях, у проблемних територіальних громадах і районах.

- підвищення обізнаності молоді про систему надання безоплатної правової допомоги.

3. Важливе значення має організація системи постійно діючого моніторингу в контексті забезпечення кращих можливостей для реалізації прав молодих людей на рівні територіальних громад. Форми такого моніторингу мають передбачати поєднання участі як державних інституцій, так і громадських об'єднань.

4. Особлива турбота про розвиток правової культури та підвищення якості реалізації прав і свобод державні і громадські суб'єкти правовідносин мають приділити сільській молоді, яка перебуває в умовах більших обмежень ресурсів правової допомоги й захисту її основних прав.

5. Потребує запровадження система проведення аналітичних оглядів стану виконання державними і громадськими інституціями Плану заходів з реалізації цілей і завдань ООН щодо Сталого розвитку України на період до 2030 р. в контексті реалізації прав і свобод сучасної української молоді;

6. Нагальною потребою правової практики є забезпечення реального доступу молоді до правосуддя як державного зобов'язання відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Це зобов'язання стосується не тільки формальних форм правосуддя, а й забезпечення правосуддя через неформальні його системи, що відповідає стандартам прав людини і може бути механізмом покращення виконання обов'язків з прав людини шляхом надання доступного правосуддя для осіб та громад, де формальне правосуддя не має свого здійснення через ускладнені місцеві умови чи особливості географічного охоплення.

2. Про наукові нароби в межах НДР

1. Boltivets S., Rejojo D. Psychophysiology of Communication and Its Impact on Human Information Processing and Self-Regulation: A Case Study in Ukraine. *Archives of Psychiatry and Behavioral Sciences*, Volume 2, Issue 1, 2019, PP: 13 – 21.

2. Болтівець С. Дитяче Сокільство у русі до майбутнього щастя свого народу. *Расевич Р.П. Суголося доби*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2019. С. 3 – 6.

3. Болтівець С. Психофізіологічні засоби хортингової рекреації самопочуття. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Хортинг – національний вид спорту України: досвід і перспективи»* / [ред. кол. : Пашко П. В. (голова) та ін.]. Київ: Паливода А. В., 2019. С. 109 – 110.

4. Болтівець С., Галушко О. «Університетська партія» Тараса Шевченка. *Вища школа*. 2019. № 3(176). С. 26 – 41.

5. Болтівець С., Галушко О. Законодавче забезпечення прав молоді на участь у розвитку держави. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Human rights protection: international and Ukrainian experience: materials of I International Scientific and Practical Conference* (Київ, 16 трав. 2019 р.). Київ: Генеральна прокуратура України, 2019. С.77 – 83.

6. Болтівець С. Методологія досліджень сучасної української молоді. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки: матеріали I Міжнародної наукової інтернет-конференції* (Дрогобич, 17 квітня 2019 року). Дрогобич: «Швидкодрук», 2019. С. 22 – 29. URL: <https://drive.google.com/file/d/1R5iXqh80hZli5glTeR8ZNPd79Ln6sbp/view>.

7. Boltivets S., Halushko O. Management of institutional support to activities of youths associations in Ukraine. *Problems of Management in the 21st Century*. Vol. 14, №1, 2019. PP: 9 – 20.

8. Boltivets S., Uralova L, Gonchar T, Chelyadyn Y, Gonchar O. Features of age dynamics of deviant behavior of children and teenagers with neurosis-like state of residual-organic genesis. *Problems of Psychology in the 21st Century*. Vol. 13, No. 1, 2019. PP: 7 – 17.

9. Болтівець С., Галушко О., Жуляев В. Стратегія державної молодіжної політики у сфері формування правової культури сучасної української молоді. *ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»*. URL: <https://dismp.gov.ua/strategiya-derzhavnoyi-molodizhnoyi-politiki-u-sferi-formuvannya-pravovoi-kulturi-suchasnoyi-ukrayinskoji-molodi-informacijni-materiali> (дата звернення: 23.08.2019).

10. Болтівець С. Життя є освіта. XIX Міжнародний «Тиждень освіти дорослих» в Україні. *Неформальна освіта: кращі практики і проєкти*: журнал / [гол. ред. Н. П. Павлик, відп. ред. К. А. Марчук]. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2019. Вип. 2. С. 43 – 46.

11. Болтівець С. І., Галушко О. В., Жуляев В. В., Жуляев В. М. Право дітей і молоді на ідентифікацію видів спорту українського народу: про минулі тенденції і хортіві перспективи. *Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції до 10-річчя заснування хортингу «Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива»* / [ред. кол.: Пашко П. В. (голова) та ін.]. Київ: Паливода А.В., 2019. С. 57 – 62.

12. Болтівець С. Доктор Аарон Бек: Україна – країна кохання моїх батьків. До 25-річчя Інституту Бека з когнітивно-поведінкової терапії (Філадельфія, США). *Психологія і суспільство*. 2019. № 1(75). С. 83 – 89.

13. Boltivets S., Chelyadyn Y., Gonchar T., Uralova L., Bashinskii O. Socio-psychological characteristics of patients with schizophrenia receiving compulsory inpatient and outpatient treatment and voluntary psychiatric patients. *Problems of Psychology in the 21st Century*. Vol. 13, No. 2, 2019. PP: 75 – 83.

14. Boltivets S. Science assessment: what is limitation measured? *Education Policy, Management and Quality*. 2019, Vol. 11, № 2. PP. 54 – 63.

15. Болтівець С. До питання створення національної довідкової служби енциклопедично-освітнього спрямування. *Енциклопедичний вісник України*. Випуск 11 (2019). С. 31–39.

16. Болтівець С. І., Галушко О. В. Київська родина Сікорських. *Матеріали XIX Міжнародного наукового семінара «Київ в житті і творчестві діячів науки і культури (XVIII – пер. пол. XX вв.)»*, 9 октября 2019 года / Под общей редакцией

Т. Н.Лебединской, В. П.Леонова. С.-Петербург-Нежин: ЧП Лысенко Н. М., 2019. С. 258 – 271.

17. Болтівець С. І., Галушко О. В. Права сучасної української молоді в інформаційному просторі України. *Український інформаційний простір*. 2019. № 2(4). С. 184 – 194. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/187517> (дата звернення: 19.06.2020 р.).

18. Болтівець С. І., Галушко О. В. «Море друзів». *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: І-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. Т. 21. С. 54

19. Болтівець С. Глобалістичні тенденції європейської інтеграції правової культури сучасної української молоді. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів* [електронний ресурс]: матеріали VIII щоріч. наук.-практ. конф. 19 грудня 2019 р. / за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 121 – 124.

20. Галушко О. В. Державна політика держав ЄС щодо дітей, на якій ґрунтується молодіжна політика. *Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації*: матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 15 листоп. 2017 р. // Верховна Рада України, комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму. Київ: Парлам. вид-во, 2017. С. 79 – 83.

21. Галушко О. В. Концептуальні засади інституційної підтримки діяльності громадських об'єднань у здійсненні соціальних і молодіжних проєктів. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки*: матеріали I Міжнародної наукової інтернет-конференції (Дрогобич, 17 квітня 2019 року). Дрогобич: «Швидкодрук», 2019. С. 41 – 45.

22. Болтівець С. Культура, освіта і наука в сімейній політиці України: XX Міжнародний «Тиждень освіти дорослих» в Україні. *Неформальна освіта: краді практики і проєкти: журнал* / [за ред. Н. П. Павлик]. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2020. Вип. 3. С. 24 – 26.

23. Болтівець С. Теоретико-методологічні засади формування правової культури молоді. *Актуальні питання науки*: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30 квітня 2020 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 75 – 77. URL: <https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/4181/1/Aktual%sa%b9ni%20pytannya%20nauky.pdf>.

24. Болтівець С. Публічне управління сферою молодіжної політики у правознавчому просторі універсальної бібліографічної бази «Скопус». *Трансформація системи публічного управління створенням здоров'язберезувального та безпечного простору України (модернізація, інновації, розвиток)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22 червня 2020 року) / за заг.

ред. О. І. Пархоменко-Куцевіл. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом. 2020. С.14 – 18.

25. Boltivets S., Bashynskiy O., Zahariichuk O. Socio-demographic characteristics of patients with schizophrenia, delusions of control, manifestations of selfdestructive behavior and social malfunctioning who hospitalized forcibly and voluntarily. *Problems of Psychology in the 21st Century*. Vol. 14, No. 1, 2020. PP: 27– 38.

26. Болтівець С. Психічне здоров'я і психологічна діяльність для його збереження. *Психологія і суспільство*. 2020. № 1(79). С. 104 – 113.

27. Болтівець С. Психогігієна як дисциплінарний напрям психологічної науки. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3(81). С. 33 – 52.

28. Болтівець, С. Витоки майбутнього розквіту Українського Дитячого Союзу. *Расевич Р.П. Долоні правди*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2020. С. 4 – 11.

29. Болтівець С. Молодіжне понадшкілля Української громади. *Расевич Р.П. Громадівське виховання молоді*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2020. С. 4 – 11.

30. Болтівець С. І., Галушко О. В. Ідея досконалості людини у взірцях ціложиттєвого лікарського вдосконалення (на прикладі Клінічного інституту для удосконалення лікарів, що вплинув на розвиток лікарського вдосконалення в Україні). *Матеріали XX Міжнародного наукового семінара «Санкт-Петербург и Украина как имагологическое развитие межкультурного взаимопонимания (XVIII – начало XX века)»*, октябрь 2020 года//Под общей редакцией Т. Н.Лебединской, В. П.Леонова. С.-Петербург – Нежин: ЧП Лысенко Н. М., 2020. С. 400 – 412.

31. Boltivets S., Korolchuk M., Korolchuk V., Chorny V. Vasilenko S. Analysis of employees' social and psychological component indicators in the structure of higher education institution image. *Propósitos y Representaciones. Journal of Educational Psychology*. Vol. 8. (2020).<http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/692>.

32. Boltivets S., Maintaining children's mental health in the risks of the 21st century. *Problems of Psychology in the 21st Century*, 2020, 14(2), 84-86. <https://doi.org/10.33225/ppc/20.14.84>.

33. Болтівець С. Нав'язливі стани. *Енциклопедія сучасної України*. Київ: І-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Т. 22. С. 291 – 292.

34. Болтівець С. Нарцисизм. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ:І-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Т.22. С. 291 – 292.

35. Болтівець С., Волочай С. Порівняльний аналіз методик визначення заподіяної моральної (психічної) шкоди. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská: zbornik vedeckých prác*. 2020. С. 17 – 25. URL: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/ostatne/2020-rocenka-ukrajinsko-slovenska.pdf?fbclid=IwAR0CvyeQ03bNxtBivIiR2rRfJU-wcFz5haOoO9iQTwUbuE2yROSMZt89uc>.

36. Болтівець С. Місія «Тижнів освіти дорослих» ЮНЕСКО у піднесенні цінностей культури, освіти і науки та розвитку громадянського суспільства. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská: zbornik vedeckých prác*. 2020. С. 43 – 57. URL: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/ostatne/2020-rocenka-ukrajinsko-slovenska.pdf?fbclid=IwAR0CvyeQ03bNxtBivIiR2rRfJU-wcFz5haOoO9iQTWoUbuE2yROSMZt89uc>.

37. Болтівець С. Ювенологія – наука про молодь. *Дивосвіт*. 2020. С. 28 – 30.

38. Жуляєв В. М. Побудова державної молодіжної політики на методології доказів. *Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Київ, 23 – 24 грудня 2020 р.). Київ: Інститут інноваційної освіти, 2020. С. 81 – 86.

39. Галушко О. В. Інструменти та методи оцінки рівня правової культури молоді як спосіб взаємозв'язку правової свідомості і правової поведінки. *Актуальні питання науки*: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30 квітня 2020 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 84 – 86.

40. Галушко О. В. Практика проведення днів молодіжних досліджень ХХ Міжнародного «Тижня освіти дорослих» в Україні. *Неформальна освіта: краєцї практики та проекти*: журнал / за ред. Н.П. Павлик. Житомир: Видавництво державного університету імені І. Франка, 2020. Вип. 3. С. 36 – 38.

41. Галушко О. В. Формування правової культури молоді: взаємозв'язок правової свідомості і правової поведінки. *Трансформація системи публічного управління створенням здоров'язбережувального та безпечного простору України (модернізація, інновації, розвиток)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22 червня 2020 року) / за заг. ред. О. І. Пархоменко-Куцевіл. Київ: Видавництво Персонал, 2020. С. 27 – 30.

42. Жуляєв В. М. Правова культура молоді людини і культура поваги до закону. *Актуальні проблеми розвитку держави і права: історико-правовий дискурс*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Ніжин, 4 грудня 2020 р.). Ніжин: 2020. С. 48 – 53.

43. Болтівець С., Флярковська О. Функції освітнього психолога у профілактиці залежностей сучасної молоді. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2021. № 2 (21), лютий. С. 12 – 20.

44. Болтівець С. Павлівська сесія триває: роковини семи десятиліть для психології в Україні. *Психологія і суспільство*. 2021. № 1(83). С. 132 – 149.

45. Boltivets S., Korolchuk M., Korolchuk V., Myronets S., Pozdnyshch Y. Comparative characteristics of stress-resistant and nonstress-resistant individual profiles. *Propósitos*

y Representaciones. *Journal of Educational Psychology*. Mar. 2021, Vol. 9, SPE(2), e1102. <https://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyg/article/view/1102/1359>.

46. Болтівець С. Сокільське орудництво Романа Расевича. *Расевич Р. П. Сокільська повість: книга перша*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2021. С.4 – 11.

47. Болтівець С. Своє рідне виховання Української молоді. *Расевич Р. П. Сокільська повість: книга друга*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2021. С.5 – 11.

48. Болтівець С. Сокільське гуртування заради життя. *Расевич Р. П. Сокільська повість: книга третя*. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2021. С. 5 – 13.

49. Boltivets S. Pavliv session continues: Anniversary of seven decades for psychology. *Problems of Psychology in the 21st Century*, 15(1), 4-6. <https://doi.org/10.33225/prp/21.15.04>.

50. Болтівець С., Галушко О. Ювенологія. Культура розуміння молодіжного творення себе в суспільному дискурсі: монографія. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 136 с.

51. Boltivets S., Halushko O., Vicen V., Janušek T. JUVENOLOGY. Culture of understanding youth self-creation in public culture. Podhájaska, Slovensko: Európsky inštitút d'alšieho vzdelávania, 2021. 128.

52. Болтівець С. І., Галушко О. В., Жуляев В. М. Наука про молодь – ювенологія. *Наука & Молодіжна політика: матеріали науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26 квітня 2021 р.)*//Заг. ред. І. В. Пеша. Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2021. 52 с.

53. Жуляев В. М. Правова культура молодих українських мігрантів. Priority directions of science and technology development. *Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Kyiv, Ukraine. 2021. **Рр.** 21 – 27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-priority-directions-of-science-and-technology-development-21-23-marta-2021-goda-kiev-ukraina-arhiv/>.

54. Болтівець С. І., Флярковська О. В. Профілактика узалежнень серед сучасної молоді: місія освітнього психолога. *Концептуалізація орієнтирів на створення стійкого благополуччя людини в здоров'язбережувальному просторі України: науково-просвітницький альманах*. 2021. С. 6 – 13.

55. Boltivets S., Gonchar T., Cheliadyn Y., Bashynskiy O., Uralova L. Age Dynamics of Deviant Behavior and Mental Pathology Among Patients with Residual-Organic Neurosis-Like Disorders. *Bahrain Medical Bulletin*. Vol.43.No.3. https://www.bahrainmedicalbulletin.com/SEPT_2021/BMB-21-88.pdf ; http://cel.webofknowledge.com/InboundService.do?app=wos&product=CEL&Func=Frame&SrcApp=Publons&SrcAuth=Publons_CEL&locale=ru-RU&SID=7B9S3IIP3DUdliFAaGa&customersID=Pub

lons_CEL&smartRedirect=yes&mode=FullRecord&IsProductCode=Yes&Init=Yes&action=retrieve&UT=WOS%3A000704864800018.

56. Boltivets S., Korolchuk M., Korolchuk V., Myronets S., Mostova I., Koval V. Competitive Properties of Trading Companies Managers. *Revista Geintec – Gestao Inovacao e Tecnologias*. Vol. 11. № 2 (2021). 941 – 954. <https://www.revistageintec.net/index.php/revista/article/view/1727>.

57. Болтівець С. Автентичність українознавства у науковій творчості Петра Кононенка. *Психологія і суспільство*. 2021. № 2(84). С. 78 – 96. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.078>.

58. Boltivets S., Okhremenko O. Psychology of Terrorism: Intimidation by Destroying One's Own Life in the Donetsk Basin. *Internal Security*. 2021; 13 (1): 61-76. DOI: 10.5604/01.3001.0015.2900; <https://internalsecurity.wspol.eu/resources/html/article/details?id=222161&language=en>.

59. Болтівець С. І., Галушко О. В., Жуляев В. М. Соціальне самоздійснення молоді у правовій культурі суспільства. *Соціальна робота та соціальна освіта*. № 2(7) (2021). С. 150 – 162. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/244644>.

60. Boltivets S., Korolchuk M., Korolchuk V., Ivanov Y., & Chorny V. Motivational Preconditions of Specialist Leadership Development in the Process of Training. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 21(14). URL: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v21i14.4821>.

61. Болтівець С., Горінов П., Драпушко Р., Жуляев В. Реалізація прав молоді в умовах децентралізації публічної влади в Україні. *Розвиток інститутів місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади в Україні*/2 грудня 2021 року, м.Вінниця//Упорядники: Пилипчук В. Г., Яременко О. І., Кононенко В. В., Конотопенко О. П., Лазор О. Я., Лапшин С. А., Назаренко М. О., Одобецька І. С. ВДПУ, НДІП НАПрН України, Вінниця, ТОВ «Друк» 2021. С. 71 – 77.

62. Boltivets S., Okhremenko O. Indirect witnesses of terrorist acts: Psychological consequences of intimidation. *Problems of Psychology in the 21st Century*, 2021, 15(2), 53-60. URL: <https://doi.org/10.33225/ppc/21.15.53>

63. Boltivets S., Karapetyan V., Kobylyanska I. Psychology of Yevhen Mileryan's work: between Ukraine and Armenia. *ԽԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅՎԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆՎԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ՀՄՄԱԼՄԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ*. *Ученые записки Армянского государственного педагогического университета им. Х.Абовяна*. Հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, № 2 (40), 2021, *Гуманитарные науки*. С.130 – 155.

64. Жуляев В. М. Політекономія волонтерства: ресурс молодіжної політики чи прихована тіньова економіка? *Topical issues of modern science, society and education*. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference.

SPC Sci-conf.com.ua. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 1626 – 1630. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/TOPICAL-ISSUES-OF-MODERN-SCIENCE-SOCIETY-AND-EDUCATION-28-30.11.21.pdf>.

65. Жуляев В. М. Правові колізії в українському молодіжному законодавстві. *Topical issues of modern science, society and education: The 1st International scientific and practical conference Proceedings of the conference*(Kharkiv, 08 - 10 Augusta 2021). Kharkiv: SPC “Sci-conf.com.ua”, 2021. Pp. 984-991. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/08/TOPICAL-ISSUES-OF-MODERN-SCIENCE-SOCIETY-AND-EDUCATION-8-10.08.21.pdf>.

66. Жуляев В. М. Теорії молоді – базова основа досліджень проблем молоді і молодіжної політики. *Priority directions of science and technology development. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*(Kyiv, January 24-26, 2021). Kyiv: SPC “Sci-conf.com.ua”, 2021. Pp.1052 – 1060. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/PRIORITY-DIRECTIONS-OF-SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-DEVELOPMENT-24-26.01.21.pdf>.

РЕСУРСИ І МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

УДК 364.044.26

Наталія ДЗЮБА,

кандидат соціологічних наук, завідувачка відділу науково-методичного та кадрового забезпечення роботи з молоддю
ORCID 0000-0003-4868-4950

Леся МУКОСЕЄВА,

молодший науковий співробітник
відділ науково-методичного
та кадрового забезпечення роботи з молоддю
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4636-5622>

Єгор МІНЕНКО,

молодший науковий співробітник відділу науково-методичного
та кадрового забезпечення роботи з молоддю
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7169-3252>

Стаття базується на результатах науково-дослідної роботи «Шляхи реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах», здійсненої протягом 2019 – 2021 рр. Узагальнені результати й окреслені загальні висновки щодо формування та реалізації молодіжної політики на рівні об'єднаних територіальних громад з фокусом на молодіжну роботу в громадах. Проведено всебічний аналіз об'єднаних територіальних громад з точки зору створення сприятливих соціальних, еко-

номічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для самореалізації молоді, аналіз діяльності державних та громадських структур, окремих осіб, що працюють з молоддю, сформованої системи взаємодії між ними, специфіки принципів і механізмів, аналіз ресурсів, у першу чергу матеріальних, що задіяні в процесі реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ.

Уточнимо, що цей аналіз проводився на основі результатів соціологічних досліджень «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» – експертного опитування фахівців різного рівня, які працюють із молоддю в об'єднаних територіальних громадах та «Аналіз інтернет-ресурсів ОТГ». Дослідження проводилися співробітниками відділу молодіжної роботи протягом 2019 – 2020 рр. з метою вивчення напрямків молодіжної роботи на рівні громади, ресурсного й кадрового забезпечення, проблем і викликів, з якими стикаються фахівці по роботі з молоддю. У результаті проведених досліджень та аналізу реалізації молодіжної політики та молодіжної роботи на рівні ОТГ, були зроблені наступні висновки:

- орієнтуватися на створення умов для самореалізації молоді та активного включення всіх молодих людей громади в її життя;
- враховувати та активно використовувати інформаційну складову молодіжної політики,
- розвивати взаємодію між органами місцевого самоврядування, громадським сектором та безпосередньо з молоддю.

Висновки і рекомендації можуть бути використані молодіжними працівниками для адвокатування окремого напрямку роботи з молоддю в громадах та їхніми керівниками для формування відповідних політик на рівні громади.

Ключові слова: молодіжна політика, ресурси для реалізації молодіжної політики, механізми реалізації молодіжної політики, молодь, молодіжна робота,

Вступ

Сучасний етап формування системи державної молодіжної політики характеризується пошуком оптимальних підходів до ефективної взаємодії між центром і регіонами. Процес досягнення такої взаємодії спрямований на активізацію формування та реалізації молодіжної політики саме на рівні об'єднаних територіальних громад. Створення ОТГ унаслідок передачі значних повноважень, ресурсів та відповідальності від центральних державних органів органам місцевого самоврядування є можливістю для вирішення нагальних питань на місцевому рівні, особливо у вирішенні проблем молоді, розвитку можливостей для молоді[1].

Політика держави, орієнтована на забезпечення сприятливих умов та можливостей для самореалізації молодих людей, реалізується в першу чергу на місцевому рівні – в об'єднаних територіальних громадах. Головна мета роботи з молоддю – це залучення самої молоді в суспільне життя громади, в процес

вирішення питань, проблем молодих людей ОТГ та допомога молодим людям знайти своє місце в житті, реалізуватися, розкрити свої можливості і таланти[2].

Питання формування та реалізації молодіжної політики, її ефективності досліджуються в роботах багатьох науковців, зокрема: О. Балакіревої, М. Головатого, С. Голуба, М. Гузенко, Н. Комарової, Р. Левіна, Н. Метьюлкіна, І. Пешої, Ю. Рубана, Б. Савченко, О. Яременка. Але артикуляція проблеми ефективності молодіжної політики, комплексний аналіз реального стану її формування та реалізації на рівні громади на сьогодні залишається практично нерозробленою. В цьому плані можна відмітити лише низку робіт українських науковців, а саме О. Балакіревої, Т. Бондар, Є. Бородіна, Ю. Галустян, Н. Комарової, Р. Левіна та І. Пешої.

Головними ресурсами реалізації молодіжної політики на рівні громади є активна участь молоді в житті об'єднаних територіальних громад та скоординована діяльність усіх суб'єктів, що працюють із молоддю і залучення до співпраці представників громадського сектору і бізнесу. В цьому контексті цікавими є роботи як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, що досліджують питання мотивації молоді, активізації її включеності в суспільне життя: К. Абульханової, Д. Аштон, О. Бородкіна, А. Брушлинського, Т. Зерчанінової, Б. Колле, Г. Лукса, Р. Макдональда, У. Нейгела, Є. Позднякової, Д. Рисмена, В. Самойлової, Г. Холла та багатьох інших.

У той же час, враховуючи незавершеність процесів реформування територіальної організації влади на засадах децентралізації, коли формування й діяльність ОТГ перебувають на етапі становлення та налагодження механізмів функціонування, особливо важливим є аналіз ситуації, що склалася на сьогодні в сфері реалізації молодіжної політики в ОТГ. Всебічний аналіз об'єднаних територіальних громад з точки зору створення сприятливих соціальних, економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для самореалізації молоді передбачає аналіз діяльності державних та громадських структур, окремих осіб, що працюють з молоддю, сформованої системи взаємодії між ними, специфіку принципів і механізмів, аналіз ресурсів, в першу чергу матеріальних, що задіяні в процесі реалізації молодіжної політики.

Мета дослідження: дослідити системи дієвих механізмів реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах з метою вдосконалення процесу її формування та реалізації.

Виконання науково-дослідної роботи передбачає виконання таких завдань:

1) вивчити умови формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах;

2) проаналізувати наявні ресурси, що використовуються для реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах;

3) з'ясувати ефективні механізми та принципи організації роботи з молоддю та її активізації в громадах;

4) визначити недоліки та невикористані можливості з метою вдосконалення процесу формування та реалізації молодіжної політики в ОТГ;

5) розробити модель реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ, що включає цілі, пріоритети, напрямки, конкретні технології для формування та реалізації обґрунтованої молодіжної політики на рівні громади.

Методи, які були використані в дослідженні:

– *теоретичні* – широкий спектр як загальнонаукових методів – аналізу і синтезу, індукції і дедукції, що дозволяє розглядати предмет аналізу частинами й послідовно відтворити цілісне уявлення, робити обґрунтовані висновки, а також порівняльний аналіз для узагальнення відповідного зарубіжного досвіду. Загальна методологія дослідження базується на наступних теоріях і парадигмах: теорії систем, структурно-функціональному підході, соціокультурному підході, теоріях мотивації, комунікації, соціалізації молоді та соціальної структури, а також на діяльній концепції;

– *емпіричні* – конкретно-соціологічні методи збору та обробки інформації, зокрема, експертні опитування (дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» проведене в рамках науково-дослідної роботи «Шляхи реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах». Методи збору інформації – експертне опитування: проводилося методом «сніжного кому», у форматі онлайн-анкетування. Вибірка дослідження склала 98 експертів – фахівців різного рівня, які працюють із молоддю в ОТГ. Обробка даних здійснювалася за допомогою програми SPSS Statistics. Терміни проведення: 13.12.2019 року – 23.02.2020 року); кількісний та якісний аналіз медіа-контенту для оцінки й аналізу умов формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах (дослідження «Аналіз інтернет-ресурсів ОТГ» передбачало контент аналіз та якісний аналіз наявних інтернет-ресурсів ОТГ – офіційні сайти об'єднаних територіальних громад, сторінки у Facebook, YouTube-ролики – з точки зору їх орієнтованості на молодь, її проблеми та потреби.).

Інституціоналізація молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах – складний процес творення легально-раціональної системи інститутів, як структурно виражених, таких, як, наприклад, органи представницької влади, так і таких, як громадська думка, яка, по-перше, регламентує ті чи інші норми, стереотипи, установки людей у процесі їх поведінки, функціонування

в суспільстві, та, яка, по-друге, формує ставлення та визначає, якими мають бути суб'єкти влади і суб'єкти громадської думки (тобто його виразники, населення). Цей процес включає як індивідуальний рівень, на якому творяться норми, так і системний, на якому формується структура. Молодіжна політика в Україні знаходиться в процесі активного інституційного розвитку – створення та структуризації мережі організацій з метою генерування, розподілу й використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів для досягнення своїх цілей на стійкій основі. Така мережа організацій може складатися з декількох організацій і їх взаємозв'язків, які працюють спільно для досягнення однієї або декількох конкретних цілей. Створення об'єднаних територіальних громад якраз і мало на меті підвищити ефективність владних структур на місцях, підвищити якість надання соціальних послуг та орієнтувати формування й реалізацію молодіжної політики на реальні потреби й запити молоді.

Розглядаючи процес формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах, доцільно проаналізувати, по-перше, ресурси реалізації молодіжної політики та, по-друге, механізми та принципи формування та реалізації молодіжної політики в громадах, враховуючи, що молодіжна політика – складний, динамічний та постійно змінюваний процес, на який впливають усі його суб'єкти.

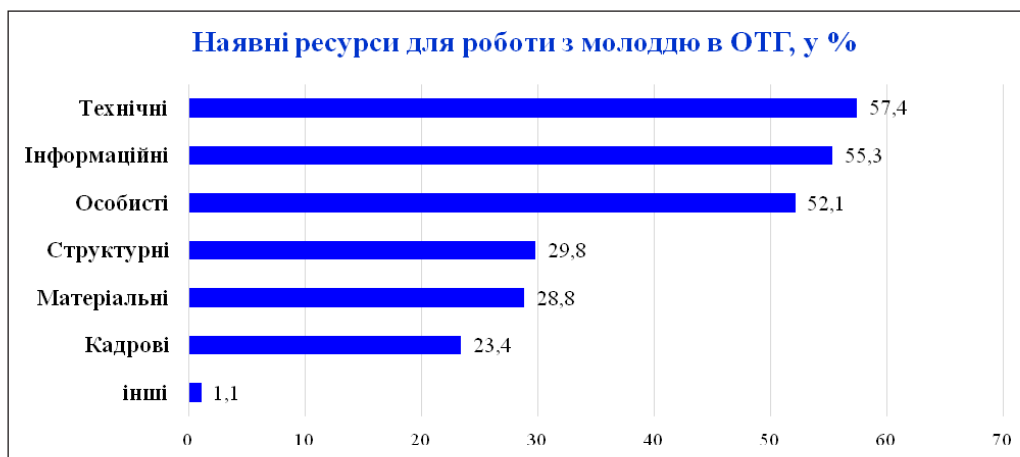
Однією з необхідних умов здійснення молодіжної роботи в громаді є її ресурсне забезпечення. За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах», більшість фахівців, які працюють з молоддю в об'єднаних територіальних громадах та взяли участь в експертному опитуванні, відмітили, що в їх розпорядженні є технічні (57,4% опитаних), інформаційні (55,3% опитаних) та особисті ресурси (52,1% опитаних). Тільки 28,8% опитаних фахівців зазначили, що мають у своєму розпорядженні матеріальні ресурси, ще 23% – кадрові ресурси (*діаграма 1*)

Так, 70% опитаних спеціалістів відмітили, що займаються пошуком саме матеріальних ресурсів, у тому числі фінансування для своєї роботи з молоддю. Іншою значною проблемою є потреба в кадрах – 52% опитаних вважають, що мають проблеми з кадровим забезпеченням молодіжної роботи в ОТГ.

Відсутність серед фахівців, які працюють з молоддю, значної потреби в структурних ресурсах – тільки 19,6% опитаних займаються їх пошуком у процесі організації та здійснення молодіжної роботи – може свідчити як про достатньо розвинену систему інститутів для здійснення молодіжної роботи та налагоджену міжсекторальну взаємодію, так і про орієнтацію фахівців,

Діаграма 1

Розподіл відповідей на запитання «Які ресурси для роботи з молоддю у Вашій ОТГ Ви маєте в своєму розпорядженні?», у %

Примітка: сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вибрати декілька варіантів відповідей.

Діаграма 2

Розподіл відповідей на запитання «Пошуком яких ресурсів Ви займаєтесь у процесі молодіжної роботи?», у %

Примітка: сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вибрати декілька варіантів відповідей.

які працюють з молоддю, в першу чергу на власні сили та особисті зв'язки, а також на налагоджені схеми взаємодії з окремими структурами в громадах.

Окремої уваги заслуговує питання наявності та затребуваності кадрових ресурсів серед фахівців, які працюють з молоддю в ОТГ, оскільки від кадрового потенціалу залежить успіх формування та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні. За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах», проведеного в межах цієї НДР, майже 23,4% спеціалістів, які працюють з молоддю в об'єднаних територіальних громадах, відмітили, що мають певні кадрові ресурси, такі, як кваліфіковані спеціалісти, волонтери, залучені фахівці у затребуваних сферах, тощо (*діаграма 1*). У той же час 52,2% опитаних спеціалістів займаються пошуком кадрових ресурсів (*діаграма 2*). З огляду на вищевикладене, однією з причин є недостатність заходів, які реалізуються в Україні для кадрового забезпечення молодіжної роботи та підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з молоддю. Хоча в Україні реалізуються навчальна тренінгова програма «Молодіжний працівник» базового рівня та спеціалізовані тренінги для фахівців, які працюють з молоддю, заснована на принципах неформальної освіти (підтримується Міністерством молоді та спорту й ПРООН) [3], курси для підвищення кваліфікації швейцарсько-українського проекту DESPRO на е-платформі «Спільнота практик місцевого самоврядування» [4; 5] тощо. З метою забезпечення органів місцевого самоврядування висококваліфікованими працівниками, здатними компетентно й відповідально виконувати управлінські функції, Національне агентство з питань державної служби розробило Порядок підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування [6].

За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» більше половини спеціалістів, які працюють з молоддю в об'єднаних територіальних громадах, відмітили, що мають певні інформаційні ресурси, такі, як обмін інформацією, доступ до інформаційної підтримки ЗМІ, інші види обміну та розповсюдження інформації, тощо (*діаграма 1*). В той же час 33,2% опитаних спеціалістів займаються пошуком інформаційних ресурсів (*Діаграма 2*).

У зв'язку з великою потребою молоді в різноманітній інформації необхідний постійний розвиток і вдосконалення представлених засобів її інформаційного забезпечення. Основою успіху в цьому стає комплексність, повнота, адекватність, достовірність і зв'язаність механізмів управління інформаційними потоками, прийняття відповідних управлінських рішень. Тому одне з головних завдань, що стоять перед органами влади місцевого рівня, полягає в

тому, щоб забезпечити захист прав молоді на отримання достовірної, якісної інформації, необхідної для її повноцінного становлення й розвитку.

За результатами дослідження «Аналіз інтернет-ресурсів ОТГ», проведеного в 2020 році, можна відмітити високий рівень технічного забезпечення офіційних сайтів об'єднаних територіальних громад. Так само можна зазначити й досить високий рівень залученості громадських організацій у життя громад, точніше досить високий рівень висвітлення роботи громадських організацій у громадах. В той же час наявність та робота просторів для молоді (молодіжних центрів/хабів) не відображена на офіційних сайтах ОТГ. Окремо слід зауважити, що пошук інформації для молоді по сайту не виглядає привабливим в основному через те, що інформації для молоді – інформації, адресатом якої є молода людина, – немає на сайтах об'єднаних територіальних громад. А користувач сайту повинен точно знати та чітко розуміти, що саме йому потрібно та що він може знайти. Бо молоді люди якраз і потребують допомоги у формуванні розуміння, що саме потрібно та що можна знайти.

Потребу в інформаційному забезпеченні певною мірою підтверджують опитування учасників базового тренінгу «Молодіжна робота» в 2019 році – серед основних перешкод молодіжної роботи 17,3% опитаних відмітили недостатню поінформованість – в першу чергу молоді – щодо роботи, яка проводиться для молоді, про свої можливості та права. Такий невисокий відсоток спеціалістів, які виділили як основну перешкоду недостатню поінформованість молоді, обумовлена тим, що молодіжні працівники в першу чергу відмічають як перешкоду в своїй роботі пасивність молоді (43%) та владу – адміністративні перешкоди й бюрократію (22%).

І якщо технічні характеристики офіційних сайтів об'єднаних територіальних громад мають привабливий вигляд і могли б забезпечити інформаційний аспект молодіжної роботи, однак вони не орієнтовані на молодь та її інформаційне забезпечення. Достатнє технічне цифрове забезпечення громад дозволяє проводити молодіжну роботу з використанням цифрових технологій. Наявні інформаційні ресурси в більшості ОТГ не використовуються повністю, часто відсутня інформація, яка могла б бути корисною для молодих людей. На офіційних сайтах проаналізованих громад сторінки для молоді немає, але деяка інформація, яка могла б бути корисною тією чи іншою мірою молодим людям, все-таки є.

Молодь зацікавлена в отриманні інформації про права та обов'язки, можливості реалізації своїх прав на охорону здоров'я, освіту, соціальне обслуговування, професійну орієнтацію, підготовку та працевлаштування, відпочинок, соціальну реабілітацію, допомогу в подоланні важких життєвих ситуацій, під-

тримку молодих сімей, молодіжних, дитячих громадських об'єднань та інших прав в області державної молодіжної політики.

В основному цифрова молодіжна робота реалізується в наданні інформаційних послуг молоді – інформуванні, навчанні, консультуванні тощо. Молоді важливо отримувати інформацію зручним для неї способом. Цьому сприяє прихід в наше життя різних гаджетів, які дозволяють виходити в інтернет практично з будь-якої точки та в будь-який зручний час. Тому органам державної влади необхідно створити доступний і зрозумілий для молоді інтернет-ресурс, або розділ на офіційному сайті з висвітлення реалізації державної молодіжної політики.

Для того, щоб формувати інформаційний простір громади, враховуючи потреби, проблеми молоді та можливості її розвитку і самореалізації, необхідно:

- чітко виділяти молодь як адресата інформаційних повідомлень, потоків;
- чітко структурувати інформацію для молоді;
- виділяти молодь через переадресацію як окремого адресата інформації, яка може бути цікавою та/чи корисною для всіх членів громади.

За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» проблеми молоді громад – відправна точка для молодіжної роботи. В основному спеціалісти, які працюють в ОТГ з молоддю, отримують інформацію про проблеми молоді від неї самої. Вони також беруть інформацію про проблеми молоді із соціальних мереж та інтернету (відмітили 46,9% опитаних та 20,4% опитаних, відповідно, від громадських молодіжних лідерів 35,7% та від спеціалістів, які безпосередньо працюють із молоддю 38,8%. Тільки 17,3% спеціалістів користуються даними соціологічних опитувань.

До основних інституційних механізмів молодіжної політики, що є в розпорядженні об'єднаних територіальних громад, доцільно віднести:

- організаційні (діяльність інститутів державного сектору (в тому числі й навчальних закладів та наукових установ), діяльність інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації тощо);
- формальні (вдосконалення регуляторного середовища тощо);
- неформальні (еволюція «неписаних правил», поширення або усунення інституційних дисфункцій, зміна поведінкових стереотипів, традицій, звичаїв, формування або корекція ставлення до молоді та форматів її розвитку).

Сьогодні триває процес формування інституційної структури для забезпечення формування та реалізації молодіжної політики. На національному рівні центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію молодіжної політики, є Міністерство молоді та спорту. Одна з його функцій – методична підтримка з урахуванням міжнародного досвіду

та кращих практик; а також забезпечення підвищення кваліфікації молодіжних працівників.

Регіональний рівень має відповідати за реалізацію молодіжної політики в рамках підходів, запропонованих на національному рівні, зокрема в межах Державної програми «Молодь України». На своєму рівні також можуть бути розроблені та ухвалені регіональні програми, орієнтовані на потреби молоді, з урахуванням місцевих особливостей. Інструментом реалізації молодіжної політики на регіональному рівні може виступити громадська рада як консультативно-дорадчий орган при обласній державній адміністрації, де може працювати комітет з питань молоді та яку представники місцевих громад використовуватимуть як платформу для обміну думок, напрацювань і досвіду.

Організаціями та установами, які можуть залучатися до реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, є центри зайнятості, заклади освіти, культури, спорту, дозвілля, державні й комунальні установи та центри надання адміністративних послуг, молодіжні центри, громадські об'єднання й міжнародні фонди, молодіжні громадські організації/лідери/ активісти та соціально-відповідальний бізнес.

На місцевому рівні роботу з молоддю деякі структурні підрозділи райдержадміністрацій об'єднують з освітою, культурою, охороною здоров'я, соціальним захистом, що позбавляє осіб, які не обліковуються підрозділами в силу законодавчої бази, але проживають на місцях, на отримання зазначених послуг. Зазвичай одна людина займається таким широким спектром питань, як реалізація молодіжної політики і питаннями освіти, соціальної підтримки, тощо. В низці районів один працівник закріплений за багатьма напрямками (питання молоді, НПВ, спорт, а подекуди й інші напрямки – охорона здоров'я, культура, оздоровлення дітей, сімейна та гендерна політика і т. і.).

Погана координація та обмежена відповідальність впливають на результативність роботи з молоддю, подекуди навіть більше, ніж робота окремих секторів – охорони здоров'я чи сектору освіти. Молоді люди зазвичай у повсякденному житті одночасно стикаються з декількома секторами державної структури. На них впливає не тільки сектор охорони здоров'я або сектор освіти – на результати в одному секторі впливають стратегії та програми в іншому – відтак секторам необхідно працювати разом при розробці стратегії та програм, щоб вплинути на результати, бажані для молоді. Для подолання труднощів, пов'язаних з виходом на роботу молодої людини, необхідно звернути увагу не тільки на ринок праці, а й на макроекономічну політику та інвестиційний клімат, а також на якість освіти та професійної підготовки. Інформаційні й освітні кампанії в сфері охорони здоров'я повинні залучати широке коло

секторів, щоб охопити максимальну кількість молодих людей. З огляду на вищевикладене, важливими є механізми й принципи формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах.

Залучення молоді до суспільного життя в різних його аспектах – економічному, культурному, соціальному реалізується в програмно-цільовому управлінні з боку суб'єктів молодіжної політики – як органів управління громад із залученням громадських організацій та активної спільноти через реалізацію проєктів, що орієнтовані на активізацію молоді у різних напрямках.

За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» більшість спеціалістів, які працюють з молоддю в об'єднаних територіальних громадах та взяли участь у дослідженні, займаються й організаційною роботою, і працюють з молоддю безпосередньо. Близько половини фахівців, які працюють з молоддю (46,9%), визначили формат своєї роботи як змішаний – і проєктна діяльність (організація, проведення заходів, що здійснюються протягом обмеженого, визначеного проміжку часу, і спрямованих на досягнення встановлених конкретних цілей та кінцевих результатів в конкретній ситуації), і планово-організаційна діяльність (забезпечення поточної роботи з молоддю, в тому числі законотворча, забезпечення та надання соціальних послуг тощо).

Діаграма 3

Розподіл відповідей на запитання «Пошуком яких ресурсів Ви займаєтесь в процесі молодіжної роботи?», у %

Проєктний підхід є одним з інструментів підвищення як якості роботи органів державної влади, так і ефективності державного управління в цілому. У вітчизняній практиці технологія проєктного управління давно набула широкого поширення на державному, обласному та регіональному рівнях, а також на рівні громад.

В основі проєктного підходу управління – система програм і проєктів. Програми та проєкти є основою державної бюджетної політики, орієнтованої на реалізацію найважливіших завдань розвитку. Процес розробки проєкту базується на поняттях і принципах програмно-цільового планування – в процесі взаємодії держави і недержавних структур відбувається вдосконалення механізму комунікації, налагодження прямого і зворотного зв'язку, підвищення рівня взаємної довіри, підвищення якості публічного характеру управління, розвиток в органів публічної влади можливості своєчасного реагування та ефективного задоволення суспільних потреб, а також вирішення суспільно значущих проблем.

Такі інструменти державної політики в сфері інтеграції молоді в суспільство дозволяють сформувати дієвий й ефективний механізм взаємодії влади і молоді на місцевому рівні, що, в свою чергу, сприяє успішності процесу громадянської соціалізації молодого покоління України. Побудова ефективної молодіжної політики, окрім інших механізмів, вирішується за допомогою застосування проєктного підходу, формування системи молодіжних проєктів на місцях, зрозумілих і затребуваних у молодіжному середовищі та суспільстві, орієнтованих на пряме залучення молодих людей до вирішення власних проблем і загальнодержавних завдань.

Особливо показовим з цієї точки зору є організація молодіжної роботи Міністерством молоді і спорту. Так, зокрема, конкурс найкращих практик молодіжної роботи 2018 р. був організований цим міністерством спільно з Програмою розвитку ООН в Україні. Під час підготовки попереднього конкурсу в 2017 р. вдалося сформулювати основні завдання заходу, які, на думку організаторів, не втратили актуальності й цього року: обмін успішним досвідом між молодіжними організаціями та молодіжними працівниками; публічне визнання досягнень та заохочення до подальших напрацювань у напрямі підвищення стандартів якості молодіжної роботи в Україні; сприяння суспільному та політичному визнанню молодіжної роботи в Україні [7].

Якщо проаналізувати ті практики, які були визнані кращими в молодіжній роботі, то слід відмітити, що половина проєктів у 2020 році були спрямовані на соціальні проблеми, починаючи із залучення молоді до управління громадою, лобювання вирішення нагальних потреб та задоволення інтересів молодих людей – формування Молодіжного парламенту чи Дитячої дорадчої ради при міському голові, а також екологічні та рекреаційні проєкти, молодіжні центри [8]. Важливу роль у популяризації соціальних проєктів грають ідеї практик, націлених саме на суспільну активізацію молоді. Такі практики дають можливість збільшити залученість активної частини молодих людей в управлін-

ня на місцевому рівні, розвинути почуття патріотизму й бажання проявляти особистий потенціал.

Молодіжна політика в Україні формується та реалізується, окрім застосування інших механізмів, також через підтримку, в тому числі й фінансову, молодіжних проєктів, які недержавні організації та окремі особи пропонують для участі в конкурсі для фінансування державою. Саме через підтримку молодіжних проєктів держава має можливість своєчасно реагувати на нагальні проблеми та потреби молоді, ефективно задовольняти суспільні запити в молодіжній сфері, а також сприяти вирішенню суспільно значущих проблем.

У той же час через фінансування, повне або часткове, молодіжних проєктів держава має можливість спонсорувати саме ті напрямки, які виділені нею як пріоритетні в молодіжній сфері, а на рівні громад органи управління можуть підтримувати ті проєкти, які сприяють реалізації молодіжної політики. Можливість на стадії оголошення конкурсного відбору проєктів виділити такі пріоритетні напрями дозволять акумулювати фінансові ресурси в ті сфери, які наразі потребують найбільшої уваги.

Питання молоді мають важливе значення в різних сферах життєдіяльності суспільства. Однією з найбільш цілісних моделей роботи з молоддю є молодіжна політика Європейського Союзу, яка тісно пов'язана з такими сферами, як наукові дослідження, освіта, професійна підготовка, доступ в інтернет й онлайн бізнес, з культурою, громадянством, спортом, охороною здоров'я тощо. Для успішної координації комісія Євросоюзу запропонувала використовувати міжсекторальний підхід (cross-sector approach) у вирішенні проблем молоді.

У цьому контексті йдеться не лише про взаємодію трьох секторів (державний, бізнес і громадський), а про міжвідомчу взаємодію та координацію. Підхід передбачає врахування інтересів молоді (mainstreaming youth concerns) в інших політиках, так званий «молодіжний вимір» (youth dimension). Причому інтереси та потреби молоді проявляються в досить різних сферах суспільства, вони вмонтовані в економіку, культуру, політику, й часто досить складно виокремити їх. Через це й молодіжна політика виявляється по своїй природі міжсекторальною, коли для задоволення проблем та потреб молоді повинні бути задіяні різні відомства та структури, які безпосередньо не опікуються виключно проблемами молоді.

Так само як і міжсекторальний підхід, принцип «основного потоку» («main stream») дуже мало співвідноситься з нашою практикою формування різних міжвідомчих комісій. Указаний принцип передбачає концентрацію зусиль державних структур на вирішення декількох актуальних проблем суспільства, але не локально – в межах одного сектору, а орієнтацію всіх секторів суспільства на

вирішення виділених проблем. Безумовно, вирішення певної конкретної проблеми тягне за собою інші проблеми, прямо не пов'язані, але такі, які опосередковано впливають на результативність поставлених завдань.

За результатами дослідження «Сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах» спеціалісти по роботі з молоддю у відповіді на питання «з ким – особами чи організаціями – Ви співпрацюєте в своїй роботі (наприклад, з правоохоронними органами, церквою, гуртком тощо)?» згадували в основному державні структури та громадські організації.

Практично всі фахівці, які працюють з молоддю та взяли участь у дослідженні в першу чергу згадували інститути державного сектору (96,9% опитаних) – центри позашкільної освіти, культури, спорту, державні структури (органи виконавчої влади, в тому числі відділи та служби, в межах яких реалізується молодіжна політика, заклади освіти (школи, ліцеї, вищі навчальні заклади). Співпрацюють з інститутами громадянського суспільства 48% опитаних фахівців – з молодіжними громадськими організаціями, громадськими організаціями, благодійними фондами та молодіжними радами.

Таблиця 1

<i>Особи чи організації, з якими співпрацюють у своїй роботі фахівці, котрі взяли участь в опитуванні</i>	<i>Кількість згадувань, у %</i>
Молодіжні громадські організації, громадські організації, благодійні організації	42.9
Центри позашкільної освіти, культури, спорту	36.7
Правоохоронні органи, в тому числі поліція, ювенальна поліція, міська варта	33.7
Державні структури (органи виконавчої влади, в тому числі відділи та служби, в межах яких реалізується молодіжна політика)	30.6
Заклади освіти (школи, ліцеї, вищі навчальні заклади)	18.4
Релігійні організації	14.3
Центри зайнятості та соціальні служби	11.2
Молодіжні центри	6.1
Молодіжні ради	5.1
Бізнес	5.1
Артисти, театральні студії тощо	4.1
Міжнародні організації	3.1

Примітка: сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вибрати декілька варіантів відповідей.

Як відмічала І. Пеша, в умовах децентралізації системи державного управління одним з основних принципів реалізації молодіжної політики країни має бути принцип обґрунтованості [9]. Науково-методологічне обґрунтування молодіжної політики передбачає використання наукових досліджень щодо виявлення актуальних проблем молоді, основних її потреб та мотивів, пошуку оптимальних ресурсів для формування та реалізації молодіжної політики, а також впровадження кращих практик.

Саме на рівні об'єднаних територіальних громад існує можливість формувати роботу з молоддю, яка базується на аналізі нагальних потреб та запитів, і можливості швидко оцінювати ефективність реалізованих заходів або наданих соціальних послуг, виявляти недоліки та невикористані можливості з метою вдосконалення даного процесу та швидко реагувати, пропонуючи варіанти нововведень, метою яких є створення або модернізація заходів чи соціальних послуг, яке має підвищити ефективність останніх.

Аналіз досвіду ефективності різних країн, виявив, по-перше, певний розрив між державною стратегією молодіжної політики та її реалізацією на місцях, по-друге, слабке наукове обґрунтування її реалізації, неактивне використання досліджень як проблем та потреб молоді, так і її ставлення до тих послуг, які надаються молодим людям державними органами. Така ситуація спостерігається і в Україні.

Проведення дослідження щодо проблем та потреб молоді є важливою складовою визначення пріоритетів діяльності органів влади та інших суб'єктів молодіжної політики. Знання нагальних потреб, проблем та запитів молодих людей допоможе спрямувати роботи державних органів і установ на задоволення потреб молоді та сприятиме в забезпеченні якісних, ефективних і доступних захисних та профілактичних заходів молоді громади, в тому числі сприяння в організації молодіжних центрів.

Основною метою проведення оцінки потреб молоді громад є визначення реальних потреб молодих людей, на задоволення яких повинна бути спрямована молодіжна робота місцевих органів влади та суб'єктів громадського суспільства. З точки зору планування реалізації будь-якого проєкту, заходу чи програми вивчення потреб цільових груп є ключовою складовою, від якої залежить ефект від задуманої діяльності та рівень задоволеності молодих людей. Особливо важливо подібні дослідження проводити в сільській місцевості, де від якості життя й умов для розвитку молоді залежить майбутнє громади та інтенсивність міграції.

Молодіжна політика будь-якої країни реалізується через механізми – конкретні заходи, які запроваджуються державою та суспільством для реалізації

головних принципів цієї політики. Залучення молоді та молодіжних організацій до формування та реалізації молодіжної політики найбільш ефективно з використанням інноваційних підходів. Серед таких форм соціальної роботи, в тому числі й молодіжної, є соціальне проєктування, яке є інноваційним засобом здійснення соціальної діяльності, а також досить ефективним механізмом [10], який, в тому числі, застосовується при реалізації молодіжної політики.

Взаємодія місцевої влади та молодіжних громадських об'єднань проявляється в першу чергу:

- у роботі над нормативно-правовою базою на місцевому рівні;
- у розробці соціальних програм;
- у реалізації проєктів з окремими установами органів державної влади та органами місцевого самоврядування; грантовими програмами для молоді, що надаються органами місцевого самоврядування.

Як зазначають О. Руденко та Н. Кожушко, «успішність реалізації державної молодіжної політики залежить від того, чи буде вдосконалено механізми цієї політики, які мають поєднувати правові та структурні аспекти як на рівні компетентних органів державної влади, так і на рівні органів місцевого самоврядування, які забезпечують управління, координацію в молодіжній сфері та реалізацію державної молодіжної політики загалом, а також громадські інституції, діяльність яких є важливою умовою залучення широких верств населення, насамперед молоді, до вирішення проблем громади, формування механізмів соціальної самоорганізації громадян, їх громадянської та правової свідомості й відповідальності»[11].

А. Тимченко та І. Костяна вважають, що один із напрямів формування ефективної молодіжної політики є поєднання двох основних складових – активної участі молоді і молодіжних громадських організацій в управлінні державою та спрямованій на створення сприятливого для молоді середовища державними органами влади [12]. Держава забезпечує нормативно-правове середовище участі молоді в управлінні та сприяє її активізації. Активізація молоді, включення її в процеси життя громади – один з ключових моментів молодіжної політики. Співпраця молоді з владою слугує виробленню дієвого механізму реалізації державної молодіжної політики. Така співпраця має надзвичайно багато аспектів.

Реалізація молодіжної політики на регіональному рівні буде відповідати вимогам ефективності, якщо:

- проведене теоретико-методологічне обґрунтування принципів реалізації МП;

- проаналізовані регіональні умови реалізації молодіжної політики, враховані особливості актуальних проблем, що стоять перед молоддю регіону;
- розроблена модель реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, що включає цілі, пріоритети, напрямки, конкретні технології та очікувані результати її здійснення;
- сформульована обґрунтована система критеріїв ефективності молодіжної політики й вироблена методологія їх оцінки;
- задана система механізмів реалізації МП, що забезпечують досягнення запланованих результатів.

Молодіжна політика має бути розроблена для того, аби включити молодь шляхом систематичної інтеграції її проблем та потреб у всі програми розвитку та проекти на всіх рівнях і в усіх секторах – як у державних, так і в громадських та приватних організаціях, а також використовувати її таланти та енергію, а також виклики, з якими стикається сучасна молодь. Така політика спрямована на інтеграцію програм для молоді й забезпечує загальний напрямок, що відповідає потребам країни. Також доцільно, щоб молодіжна політика спиралася на вже існуючі програми. Це доцільно ще й тому, що інші державні структури та організації вже працюють у різних сферах, вирішуючи проблеми та потреби, що стосуються молоді.

Можна виділити наступну систему параметрів ефективної моделі реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ: основні суб'єкти молодіжної політики; нормативно-правова база молодіжної політики; пріоритетні напрямки молодіжної політики, принципи її здійснення (т. е. зміст молодіжної політики); ресурсне забезпечення (фінансове, кадрове, інформаційне забезпечення).

Механізм реалізації молодіжної політики представляє собою певну, досить стійку систему взаємодії державних і громадських інститутів з широкого спектру питань у сфері здійснення молодіжної політики для задоволення актуальних потреб та проблем молоді. Технологія реалізації молодіжної політики на регіональному рівні визначена як система взаємодії.

Основними механізмами реалізації молодіжної політики є:

1. Законодавчо-правовий (політичний) механізм, пов'язаний з розробкою та прийняттям відповідної законодавчої й нормативно-методичної бази та законотворчою діяльністю в цілому.
2. Програмно-цільовий механізм представляє собою систему заходів із розробки конкретних цільових програм федерального, регіонального, місцевого значення в сфері молодіжної політики.
3. Організаційний механізм передбачає створення адекватної системи програмно-цільового управління процесами здійснення молодіжної політики,

структурного управління молодіжною політикою, вертикального і горизонтального управління державними та громадськими структурами.

4. Фінансовий (економічний) механізм представляє собою дієву систему фінансування молодіжної політики.

Актуальний для України етап реформування системи державної молодіжної політики характеризується пошуком оптимальних підходів до поділу відповідальності і повноважень між центром та регіонами. Процес децентралізації спрямований на досягнення такого балансу.

Ефективність реалізації молодіжної політики залежить від багатьох складових, таких, як правові та державно-владні складові як на рівні центральних органів влади, так і на рівні органів місцевого самоврядування, які забезпечують управління, координацію в молодіжній сфері та реалізацію молодіжної політики, а також громадські інституції, діяльність яких є важливою умовою залучення молоді до громадського життя, а також від того, які механізми взаємодії будуть задіяні.

З урахуванням проведеного аналізу вітчизняного та європейського підходів щодо формування та реалізації молодіжної політики, концептуальна модель державної молодіжної політики України представляється як цілісна система з великою кількістю внутрішніх зв'язків. Ця система взаємопов'язана з більш загальною системою, яку можна розглядати як відображення процесів взаємодії держави, громадянського суспільства і молоді загалом. Реалізація окресленої моделі державної молодіжної політики вимагає відповідного механізму. У цілому його можна уявити як процес соціального проектування управлінської діяльності на молодіжну сферу.

Механізм реалізації молодіжної політики повинен забезпечувати узгодження загальнонаціональних інтересів з інтересами громад, інших адміністративно-територіальних одиниць, а також колективних та особистих інтересів молоді.

Механізм реалізації молодіжної політики має складатися з такої сукупності дій:

- здійснення соціальної діагностики середовища, що включає аналіз становища молоді в об'єднаних територіальних громадах, її потреб, проблем та очікувань, оцінку наявних ресурсів в ОТГ для реалізації окремих проєктів в рамках молодіжної роботи;
- визначення цілей і пріоритетних напрямів молодіжної політики в ОТГ на основі соціальної діагностики середовища;
- розробка стратегічних і тактичних заходів щодо практичної реалізації молодіжної політики через організаційне, правове, фінансове, інформаційне за-

безпечення та соціальне проектування управління через залучення молоді до реалізації молодіжної політики;

Активізація співпраці держави та громадського простору в рамках молодіжної політики, має передбачати:

- артикуляцію конкретних нагальних потреб молоді;
- стимулювання громадської активності молоді;
- сприяння залученню молоді до процесу розробки та реалізації молодіжної політики;
- якісне покращення інформаційної складової молодіжної політики шляхом забезпечення багатовекторної взаємодії між різними суб'єктами молодіжної політики, використання різних засобів у ході поширення інформації, сприяння орієнтації інформації на конкретні категорії молоді.
- розробка критеріїв для оцінки ефективності державної молодіжної політики;
- моніторинг результатів реалізації державної молодіжної політики.

Модель державної молодіжної політики з урахуванням механізму її реалізації відображає сучасні світові тенденції роботи з молоддю з урахуванням можливостей та традицій нашої країни в контексті європейської інтеграції.

Ефективна модель молодіжної політики представляє собою інтеграцію уявлень про умови, цілі, пріоритетні напрямки, форми і механізми, а також критерії ефективності реалізації державної політики щодо молоді. Дієвість молодіжної політики в громадах визначається базовими параметрами моделі її реалізації: наявністю необхідної нормативно-правової бази молодіжної політики, чітко визначеними пріоритетними напрямками, що впливають з аналізу актуальних проблем молоді громад, системною організацією діяльності основних суб'єктів молодіжної політики, адекватністю її ресурсного забезпечення. Основними механізмами реалізації молодіжної політики на регіональному рівні є нормативно-правовий, програмно-цільовий, структурно-організаційний і фінансово-інвестиційний. Узгодженість та взаємозумовленість цих механізмів, системність їхньої дії забезпечують ефективність моделі реалізації державної молодіжної політики.

ВИСНОВКИ

Загальні тенденції молодіжної політики України, які можна виділити за результатами аналізу реалізації молодіжної політики на рівні об'єднаних територіальних громад, мають деякі негативні характеристики, а саме: існує низка «галузевих» проблем, що виникають у певних сферах життя молоді, що є спільними для всіх регіонів України – працевлаштування, формування здорового способу

життя тощо; існують комплексні (системні) проблеми, такі, як низький рівень активності молоді та низький рівень співпраці державних органів влади місцевого рівня з громадськістю в рамках розробки та впровадження молодіжної політики, а також низький рівень інформаційної підтримки реалізації політики; недоліки молодіжної політики в Україні в порівнянні з європейськими країнами, пов'язані з формальними підходами до розробки та реалізації молодіжної політики, а також відсутністю стратегічного підходу до розробки програм у цілому в даній сфері.

З урахуванням сучасної ситуації в Україні та підходів до роботи з молоддю в європейських країнах можна констатувати, що молодіжна політика в нашій державі має відповідати наступним вимогам:

- орієнтуватися на створення умов для самореалізації молоді, активного включення молодих людей у життя громад, участі молодих жителів громад у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції та законів України; бути адресованою всій сукупності молоді та не залежати від соціально-економічних характеристик тих чи інших її представників;

- враховувати та активно використовувати інформаційну складову молодіжної політики,

- враховувати та активно використовувати взаємодію між державою, громадським сектором та безпосередньо з молоддю як важливі аспекти молодіжної політики.

Такі вимоги відповідають принципам механізмів реалізації молодіжної політики в європейських країнах, і закладені в основу моделі реалізації молодіжної політики України в контексті європейського вибору.

Дослідження сучасного стану реалізації молодіжної політики в Україні на рівні ОТГ, дозволяє виділити такі пропозиції: до процесу формування та реалізації молодіжної політики більш активно залучати науковців, органи місцевого самоврядування та громадські організації, особливо неурядові молодіжні громадські організації, структури, які безпосередньо втілюють у життя молодіжну політику, спираючись на кращий досвід європейських країн.

В Україні існує трирівнева структура механізму реалізації молодіжної політики: законодавча база та загальні напрями її реалізації розробляються на рівні Кабінету Міністрів України; уряд, у свою чергу, делегує можливості її здійснення регіональним адміністраціям та місцевим органам влади; на рівні реалізації прийняття управлінських рішень, які стосуються молодіжної політики, залучаються молодіжні організації, які є основним інструментом участі молоді в процесах реалізації молодіжної політики. Але така структура потребує вдосконалення.

Особливо важливо на кожному рівні забезпечувати інформаційну підтримку процесу. Також необхідно оцінювати результативність механізму реалізації молодіжної політики, що можна здійснювати за допомогою моніторингу. Моніторинг процесів не лише дозволяє оцінити результативність/ефективність впровадження молодіжної політики, а й більш ефективно планувати/формуєвати складові реалізації молодіжної політики в майбутньому.

Для ефективної реалізації молодіжної політики важлива міжсекторна взаємодія, яка сформована як ефективно взаємодіюча система, що поєднує державно-владні інститути на рівні як компетентних органів державної влади, так й органів місцевого самоврядування, які повинні забезпечити управління, координацію зусиль у молодіжній сфері та реалізацію державної молодіжної політики, та включає інститути громадянського суспільства. Молодіжна політика спрямована на сталий розвиток суспільства, створення для молодих людей умов безпеки, стабільності, розвитку та підтримки, тому державні органи виконавчої влади мали організаційно-функціональну структуру, яка б виконувала координаційну функцію для вирішення проблем та задоволення потреб молоді.

За результатами дослідження сучасного стану реалізації молодіжної політики потребують поглибленого дослідження:

- інструменти аналізу й оцінки результативності й ефективності реалізації державної молодіжної політики;
- організаційні, правові й економічні механізми участі громадських інституцій у механізмах реалізації державної молодіжної політики;
- умови впровадження запропонованих європейських стандартів роботи з молоддю.

Соціальне проектування молодіжної політики передбачає науково обґрунтовані визначення варіантів планового розвитку соціальних процесів і явищ й цілеспрямовану зміну соціальних інститутів. Конкретні соціальні проекти, як елементи реалізаційного механізму молодіжної політики, мають плануватися їх ініціаторами як соціальні нововведення, метою яких є створення, модернізація або підтримання в зміненому середовищі матеріальних чи духовних цінностей, які мають просторово-часові й ресурсні кордони і вплив яких на людей визнається як позитивний за своїм соціальним значенням, що, власне, і є метою молодіжної політики України.

Список використаних джерел

1. Результати першого етапу децентралізації в Україні 2014–2019 роки. URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 20.01.2022 р.).

2. EU Strategy for Youth – Investing and Empowering 2009 URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1472634381175&uri=CELEX:52009SC0548> (дата звернення: 20.08.2021 р.).
3. Наказ від 19.09.2018 р. № 4334 «Про затвердження Порядку реалізації програми «Молодіжний працівник». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18/print> (дата звернення: 11.01.2022 р.).
4. Швейцарсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO). URL: <http://despro.org.ua> (дата звернення: 07.01.2022 р.).
5. Спільнота практик місцевого самоврядування : платформа проєкту DESPRO. URL: <http://udl.despro.org.ua> (дата звернення: 20.12.2021 р.).
6. Про затвердження Порядку підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Нацдержслужби України від 6 квітня 2012 № 65 // Офіц. вісн. України. 2012. № 37. С. 319.
7. 20. Каталог кращих практик молодіжної роботи в Україні 2018. URL: <http://youth-worker.org.ua/downloads/best-practices-2018/> (дата звернення: 20.12.2021 р.).
8. Каталог кращих практик молодіжної роботи в Україні 2018. URL: <https://youth-worker.org.ua/library/katalog-2020/> (дата звернення: 20.12.2021 р.).
9. Пеша І. В. Напрями та завдання молодіжної політики на рівні територіальної громади. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 3 (42). С. 98–103.
10. Холостова Е. А. Теория и практика социальной работы. М.: Инфра-М, 2002. 427 с.
11. Руденко О., Кожушко Н. Програмно-цільовий механізм реалізації державної молодіжної політики в контексті інноваційних перспектив транскордонного співробітництва. Глобальне управління та економіка. №1. С. 169.
12. Тимченко А. П., Костяна І. Ю. Роль молоді у державотворчих процесах України : дис. – Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, Національний авіаційний університет. 2017. Тернопіль: Вектор. Том 1. 356 с.

References

1. Rezultaty pershoho etapu detsentralizatsii v Ukraini 2014-2019 roky [Results of the first stage of decentralization in Ukraine 2014-2019] – Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/about> [in Ukrainian].
2. EU Strategy for Youth – Investing and Empowering 2009. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1472634381175&uri=CELEX:52009SC0548> [in Ukrainian].

3. Nakaz vid 19.09.2018 № 4334 Pro zatverdzhennia Poriadku realizatsii prohramy «Molodizhnyi pratsivnyk» [Order of 19.09.2018 № 4334 On approval of the Procedure for implementation of the program «Young Worker»] – Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18/print> [in Ukrainian].

4. Shveitsarsko-ukrainskyi proiekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini» (DESPRO) [Swiss-Ukrainian project «Support for Decentralization in Ukraine» (DESPRO)] – Retrieved from <http://despro.org.ua> [in Ukrainian].

5. Spilnota praktyk mistsevoho samovriaduvannia : platforma proiektu DESPRO [Local Government Practices Network: The DESPRO Project Platform] – Retrieved from <http://udl.despro.org.ua> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Poriadku pidvyshchennia rivnia profesiinoi kompetentnosti posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia : nakaz Natsionalnoi derzhsluzhby Ukrainy vid 06 kvitnia 2012 № 65 [On Approval of the Procedure of Raising the Level of Professional Competence of Local Government Officials : Order of the National Civil Service of Ukraine of Ukraine of June 06 quarter of 2012 ¹ 65]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Journal of Ukraine]. 2012. № 37. P. 319.

7. Kataloh krashchykh praktyk molodizhnoi roboty v Ukraini 2018 [Catalog of best practices of youth work in Ukraine 2018]. Retrieved from <http://youth-worker.org.ua/downloads/best-practices-2018/> [in Ukrainian].

8. Kataloh krashchykh praktyk molodizhnoi roboty v Ukraini 2020 [Catalog of best practices of youth work in Ukraine 2020]. Retrieved from <https://youth-worker.org.ua/library/katalog-2020/> [in Ukrainian].

9. Piesha I.V. (2019). Napriamy ta zavdannia molodizhnoi polityky na rivni terytorialnoi hromady [Tensions and objectives of youth policy at the territorial community level] Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia [Public administration and local self-government], 3 (42), P. 98–103.

10. Holostova E. A. (2002) Teoriya i praktika social'noj roboty [Theory and Practice of Social Work] M.: Infra-M.

11. Rudenko O., Kozhushko N. (2015) Prohramno-tsilovyi mekhanizm realizatsii derzhavnoi molodizhnoi polityky v konteksti innovatsiinykh perspektyv transkordonnoho spivrobotnytstva [Program-value-based mechanism of implementation of state youth policy in the context of innovative perspectives of transcordon cooperation] Hlobalne upravlinnia ta ekonomika. №. 1. P. 169–176.

12. Tymchenko A. P., Kostiana I. Yu. (2017) Rol molodi u derzhavotvorchykh protsesakh Ukrainy [The role of young people in the processes of statehood in Ukraine] Molodizhnyi naukovyi yurydychnyi forum: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii do Dnia nauky [Young Scientific and Legal Forum: Materials

of All-Ukrainian Scientific and Practical Conference to the Day of Science] Kyiv, Natsionalnyi aviatsiynyi universytet, Ternopil: Vektor. Vol 1. P. 356.

Nataliia DZIUBA, Lesia MUKOSEIEVA, Yehor MINENKO. Resources and mechanisms of formation and implementation of youth policies in united territorial communities.

This article is based on the results of the scientific work «Ways of implementing youth policy in the United Territorial Communities» carried out in 2019-2021. This article summarizes the results and general conclusions about the formation and implementation of youth policy at the level of united territorial communities with a focus on youth work in communities. A comprehensive analysis of united territorial communities in terms of creating favorable social, economic, political, organizational, and legal conditions and guarantees for self-fulfillment of young people, and an analysis of the activities of governmental and community structures was conducted, Individual persons working with youth, the formed system of interaction between them, specifics of principles and mechanisms, analysis of resources, first of all material ones, involved in the process of realization of youth policy at the level of united territorial communities.

The analysis was conducted on the basis of the results of the sociological research «Current State of Formation and Implementation of Youth Policy in Community Territorial Communities» – an expert survey of professionals of different levels, The survey was carried out by the «Analysis of Internet Resources of United Territorial Communities». The research was conducted by the Youth Work Department staff in 2019-2020 to study the areas of youth work at the community level, resource and staffing support, problems and challenges faced by youth workers.

As a result of the research and analysis of the implementation of youth policy and youth work at the level of community-based territorial communities, the following conclusions were made:

- Focus on creating conditions for the self-fulfillment of young people and the active involvement of all young people in community life;
- Take into account and actively use the informational component of youth policy;
- Develop cooperation between local self-government bodies, the community sector, and directly with young people.

The findings and recommendations can be used by youth workers to advocate for specific areas of work with young people in communities and by community leaders to formulate appropriate policies at the community level.

Key words: youth policy, resources for the implementation of youth policy, mechanisms for the implementation of youth policy, young people, youth work.

СУЧАСНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

УДК 613

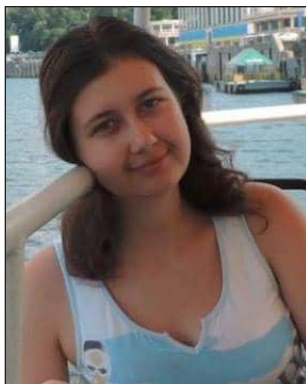

Тетяна АНДРІУЧЕНКО,

керівник НДР, молодший науковий співробітник
відділу досліджень дослідження
становища сімей, гітей та молоді
ДУ «ДІСМП»

Тетяна ЯБЛОНЬСКА,

головний науковий співробітник відділу дослідження
становища сімей, гітей та молоді ДУ «ДІСМП»,
доктор психологічних наук,
професор

Ольга ГАНЕНКО,

молодший науковий співробітник відділу
досліджень дослідження становища сімей,
гітей та молоді ДУ «ДІСМП»

У статті розглядається сучасна політика формування здорового способу життя молоді в Україні та Ісландії. Досліджено сучасний стан здоров'я молодого покоління України. Виявлено проблему низького рівня культури здоров'я в молодіжному середовищі, відсутності розуміння цінності здоров'я, особистої відповідальності за його збереження та зміцнення. Проаналізовано законодавче регулювання

державної політики щодо збереження здоров'я молоді та утвердження здорового способу життя. Розглянуто Ісландську модель профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, яка протягом двадцяти років показала дуже дієві результати.

Ключові слова: *молодь, здоровий спосіб життя, збереження здоров'я дітей та молоді, стан здоров'я молоді, законодавче регулювання державної політики щодо збереження здоров'я молоді, Ісландська модель профілактики.*

Актуальність теми: здоров'я та благополуччя населення є ключовим фактором економічного й соціального розвитку будь-якої держави. Молодь є запорукою, резервом та рушійною силою країни, її сьогоденням і майбутнім. Здоров'я молодих людей є найвищою цінністю суспільства.

Сучасний стан здоров'я української молоді та загальна демографічна ситуація в країні свідчать, що існує реальна потреба збереження здоров'я молоді та утвердження здорового способу життя в молодіжному середовищі. Тому так важливо знайти шляхи для підвищення усвідомлення молоддю цінності власного здоров'я, здорового способу життя.

Отже, один із векторів у вихованні молодого покоління має бути направлено на формування здорового способу життя та профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі. Така робота має бути науково обґрунтованою і зорієнтованою на усвідомлення молоддю цінності власного і громадського здоров'я як ресурсу життя окремої людини, так і країни в цілому.

Від так дана стаття спрямована на пошук інструментів, які допоможуть вирішити проблему збереження та зміцнення здоров'я української молоді шляхом формування культури здоров'я з урахуванням генетичних, фізіологічних, психологічних, інтелектуальних функцій, розвитку мотивації та усвідомлення молодими людьми цінності власного здоров'я.

Об'єктом дослідження є формування здорового способу життя молоді.

Предметом дослідження є здійснення аналізу сучасної політики формування здорового способу життя молоді в Україні та вивчення міжнародний досвіду профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі.

Метод дослідження. Для вирішення цих завдань були використані аналітичні методи, а також системний, стратегічний і програмно-цільовий підходи для вивчення процесів і явищ, що відбуваються у сфері здорового способу життя як в українському, так і міжнародному просторі. Дослідження передбачало використання методів логічного, порівняльного, статистичного аналізу, експертні оцінки тощо. Його гіпотеза полягала в обґрунтуванні та визначенні основних потреб і проблем здорового способу життя як ресурсу

життя молодого покоління, оскільки держава насамперед зацікавлена в якісному відтворенні демографічного потенціалу населення. Тому утвердження засад здорового способу життя є набагато ефективнішою й економічно доцільнішою стратегією, ніж збільшення витрат на лікування негативних наслідків нездорового способу життя, особливо в молодіжному середовищі.

Мета дослідження – дослідити сучасні тенденції формування здорового способу життя української молоді, проаналізувати державні підходи в цьому напрямі та вивчити міжнародний досвід профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі.

Постановка проблеми. Конституцією України визначено, що людина, її життя та здоров'я є найвищими соціальними цінностями держави. Формування здорового способу життя, виховання здорових, всебічно розвинутих та патріотично налаштованих молодих громадян має стати державним пріоритетом, стрижнем, який об'єднає громадян України в їхніх прагненнях до національного відродження, повноцінного входження в європейську і світову спільноти.

За даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2020 року як соціально-демографічна група молоді люди (14-34 роки) склали 25,3% від загальної чисельності всього населення України [1]. Загрозливим є той факт, що частка молоді в загальній чисельності населення нашої країни протягом останніх п'ять років щодалі знижується. Ситуація, що склалася, пов'язана насамперед зі станом здоров'я молоді, способом життя та соціально-небезпечними явищами, які поширені і поширюються в молодіжному середовищі.

Саме тому, сучасна політика формування здорового способу життя молоді має стати стратегічною складовою державної політики, адже сучасне молоде покоління повинно усвідомлено ставитися до власного здоров'я та його зміцнення, а також акцентувати свою увагу на зміні способу життя у бік здорової поведінки.

Метою статті є аналіз сучасної політики формування здорового способу життя молодих людей як чинника збереження та зміцнення здоров'я молоді в Україні та Ісландії.

Стан дослідження. Питання сучасної політики формування здорового способу життя молоді в Україні розглядаються в ряді наукових праць: так, державне управління охороною здоров'я та державну політику в цій сфері досить активно досліджували такі науковці, як: М. Білинська, Л. Жаліло, Д. Карамішев, В. Князевич, Н. Кризіна, В. Лобас, О. Мартинюк, Р. Моїсеєнко, В. Москаленко, З. Надюк, О. Поживілова, Я. Радиш, Н. Рингач, І. Солоненко, З.

Шкіряк-Нижник, О. Щепіна та Н. Ярош; аспекти освітньої політики та формування навичок здорового способу життя висвітлені в роботах: О. Шиян, Ю. Павлова, М. Іванова, П. Хобзей; концептуальні засади, ідеологію, принципи та особливості формування здорового способу життя досліджували: О. Балакірева, Г. Беленька, О. Вакуленко, Ю. Галустян, І. Ковчина, Р. Левін, Р. Моїсеєнко, Н. Петренко, О. Чернявська, О. Шиян, О. Яременко та інші. Також, серед українських дослідників, які вивчали зазначену тематику слід назвати Р. Сторожук, Є. Бородіна, Н. Романову, М. Кравченко та інших.

Теоретико-методологічні підходи щодо формування здорового способу життя молоді висвітлено в навчально-методичних рекомендаціях, які розроблені ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (кер. авт. колект. О. Вакуленко) [2]. Проблему збереження здоров'я молодого покоління України та законодавчі умови сприяння збереженню здоров'я української молоді проаналізовано в навчально-методичних рекомендації «Формування здорового способу життя молоді» Державного інституту сімейної та молодіжної політики (кер. авт. колект. Т. Андріuchenko) [3].

Протягом останніх років напрацьовано ряд нормативно-правових документів, спрямованих на збереження здоров'я та утвердження здорового способу життя населення України. Зокрема, Концепція розвитку системи громадського здоров'я (2016 р.) визначає систему громадського здоров'я як комплекс інструментів, процедур та заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного та працездатного віку й заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднання зусиль усього суспільства. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.) спрямована на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем для особи, суспільства та держави.

Одним з основних завдань Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.) є створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожного громадянина впродовж усього життя та досягнення адекватних стандартів якості життя та благополуччя, підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я. Концепції загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» (2011 р.) визначено пріоритет щодо формування міжсекторального підходу в проведенні профілактичних заходів для усунення негативного впливу соціальних детермінант здоров'я, створення умов для

збереження та зміцнення здоров'я населення, формування відповідального ставлення кожної людини до власного здоров'я. Для кожного регіону повинні бути науково обґрунтовані та розроблені заходи збереження та зміцнення здоров'я населення, що враховують соціально-економічний стан, регіональні культурно-етнічні та історичні традиції, медико-демографічну ситуацію, розвитку системи охорони здоров'я і вплив соціальних детермінант на стан здоров'я населення регіону.

Одним із пріоритетних завдань Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки» (2016 р.) визначено впровадження засад здорового способу життя серед молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я. Водночас, зважаючи на наявність потужного правового базису, окремого законодавчого акту або нормативно-правового документу, який стосується формування здорового способу життя молоді, на сьогодні в Україні не існує.

Виклад основних положень. Формування нормативно-правової бази забезпечення здорового способу життя населення України розпочалося в 1992 р., коли Верховна Рада прийняла Закон «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», яким було закладено основу розвитку системи охорони здоров'я країни. Метою його було визначено збереження та відновлення фізіологічних та психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини. Основні принципи формування системи охорони здоров'я в Україні:

- визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави;
- орієнтація на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги;
- попереджувально-профілактичний характер, комплексний підхід до охорони здоров'я [4].

Отже, сфера охорони здоров'я декларувалася як цілісна система, що здійснює координацію та діє ефективно на різних рівнях. А залучення офіційних положень ВООЗ у сферу охорони здоров'я України визначало прагнення держави до впровадження сучасних стандартів у медицині. Статтею 32 «Сприяння здоровому способу життя населення» передбачено діяльність держави в напрямі утвердження здорового способу життя населення засобами поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, орієнтованих на підвищення гігієнічної культури населення, тощо [5].

Таким чином, формування здорового способу життя населення України було виокремлено як один із напрямів державної політики в сфері охорони здоров'я. Кабінетом Міністрів України в 2016 році була затверджена Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020, одним із пріоритетних завдань якої визначено впровадження засад здорового способу життя серед молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я [6]. В листопаді 2016 року уряд схвалив Концепцію розвитку системи громадського здоров'я, якою передбачено створення в Україні єдиної системи профілактичної медицини. Система громадського здоров'я – основа профілактичної медицини, що втілює основні системні заходи в сфері охорони здоров'я та спрямована на збереження як популяційного, так й індивідуального здоров'я населення [7].

З метою створення сприятливих умов для зміцнення здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, забезпечення реалізації права особи на оздоровчу рухову активність, у 2016 році було схвалено Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Стратегія спрямована на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем особистості, суспільства та держави [8].

Концепція нової української школи (НУШ), схвалена в 2016 році, визначає одну з десяти ключових компетентностей НУШ – екологічна грамотність і здорове життя: уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [9].

В 2017 році затверджено Стратегію забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року та план заходів щодо її реалізації. Передбачалося що реалізація Стратегії згідно із затвердженим планом сприятиме удосконаленню державної політики у сфері протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції, запровадженню більш ефективної національної координації протидії цим захворюванням; удосконаленню системи підготовки кадрів з питань туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу, системи моніторингу та оцінки, планування і реалізації політики, заснованої на фактичних даних; забезпеченню активної та значимої участі організацій громадянського суспільства та представників уразливих до цих захворювань груп до реалізації політики сталої відповіді на них [10].

У 2017 році Міністерством молоді та спорту України було започатковано Всеукраїнську інформаційно-профілактичну акцію «Відповідальність починається з мене». Основні завдання якої є [11] :

- здійснення заходів щодо популяризації та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді, протидії поширенню в молодіжному середовищі соціально небезпечних захворювань, алкоголізму, наркоманії та тютюнопаління, зокрема виявлення фактів порушень чинного законодавства щодо незаконного продажу неповнолітнім алкогольних напоїв та тютюнових виробів, проведення інформаційно-просвітницької роботи серед торговельних закладів та населення щодо відповідальності за продаж алкоголю та тютюнових виробів неповнолітнім;

- залучення молоді до набуття знань, умінь, навичок та інших компетентностей поза системою освіти;

- створення та розміщення соціальної реклами з питань розвитку молоді;

- залучення молоді до волонтерської діяльності, участі в суспільному житті місцевих громад, зокрема заходів з благоустрою, формування дбайливого ставлення до довкілля;

- розвиток партнерських відносин органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства та органами місцевого самоврядування, приватними структурами, засобами масової інформації з метою виконання завдань акції.

Саме в підлітковому віці закладаються основи для здорового і продуктивного життя в зрілому віці, а також для зниження ймовірності проблем у наступні роки. Водночас це період ризику, коли можуть виникати проблеми зі здоров'ям з серйозними наслідками, або коли може проявитися поведінка, що матиме значні негативні ефекти для здоров'я в майбутньому [12].

Враховуючи особливості підліткового віку, Міністерством охорони здоров'я України ініційовано важливі зміни щодо прав підлітків у сфері охорони здоров'я: на сайті міністерства опубліковано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації прав підлітків у сфері охорони здоров'я», який передбачає запровадження в українську систему охорони здоров'я термін «підліток» і чітко окреслені права кожного підлітка (з 10 до 18 років) на медичне обслуговування, таємницю та інші не менш важливі та властиві для цього віку аспекти.

Формування здорового способу життя молоді є одним із важливих напрямів державної політики в молодіжній сфері. Так, 11 листопада на засіданні уряду була схвалена Національна стратегія державної молодіжної політики до 2030 року, де одним із пріоритетних напрямів є здоров'я: формування на-

вичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни [13].

Отже, аналіз основних законодавчих та нормативно-правових актів України з питань формування здорового способу життя як молоді, так і всього населення, демонструє комплексний підхід у нормативно-правовому забезпеченні формування здорового способу життя, що передбачає міжгалузеву співпрацю всіх структурних підрозділів виконавчої та законодавчої гілок влади в Україні із широким залученням громадського сектору.

Але для успішної боротьби з реальними загрозами здоров'ю молоді необхідно застосовувати системний підхід, спрямований на утвердження засад здорового способу життя, а не на лікування наслідків нездорового способу життя. Науковцями та практиками доведено, що ведення населенням здорового способу життя для збереження та зміцнення здоров'я нації є у п'ять разів ефективнішим, ніж лікувально-діагностичні процедури. За інформацією ВООЗ, співвідношення витрат і прибутків від виконання програм, спрямованих на формування здорового способу життя та збереження здоров'я, становить 1 до 8.

В Україні проблема підтримки здоров'я та формування здорового способу життя підростаючого покоління, відповідно до нормативно-правих актів та практики роботи в регіонах, є одним із пріоритетних напрямів діяльності. Втім досить часто має місце декларативний характер впровадження, невідповідність фінансування, неврахування регіональних можливостей і потреб. На державному рівні відповідальність за збереження здоров'я населення покладена на Міністерство охорони здоров'я України. Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України відповідають за формування, утвердження та пропаганду здорового способу життя серед дітей і молоді.

Аналізуючи стан здоров'я української молоді можемо стверджувати про низький рівень розвитку культури здоров'я та відсутність особистої відповідальності за його збереження й зміцнення. Так, за даними соціологічного опитування «Молодь України – 2018» [14]:

- 38,8% молоді (14–34 роки) курили одну або декілька цигарок за останніх 30 днів;
- 74,3% молоді (14–34 роки) вживали будь-які алкогольні напої хоча б один або декілька разів упродовж останніх 30 днів;
- 16,0% молоді (14–34 роки) вживали будь-які наркотики упродовж життя один або декілька разів. У Національному звіті щодо наркотичної ситуації в Україні у 2017 році було зафіксовано 251 випадок смертей пов'язаних зі

вживанням психоактивних речовин, з них 54 випадки (21,5%) молодих людей віком 15–29 років [15];

– 64,7% опитаної молоді (14–34 роки), які мали сексуальні контакти із непостійним статевим партнером, повідомили про використання презервативу під час статевих контактів із непостійним партнером. Серед молоді віком 14–19 років таких 70,1%, тоді як серед молоді 30–34 роки – 59,2%;

– 43,4% респондентів віком 14–34 повідомили про те, що займалися будь-якими фізичними вправами або будь-яким активним видом спорту хоча б 60 хвилин впродовж останніх семи днів.

Соціологічні дослідження засвідчують, що для України на сьогодні є збереження та зміцнення здоров'я молоді, що передбачає вдосконалення діючої нормативно законодавчої бази, яка регулює ці питання. Враховуючи необхідність дотримання основних принципів формування здорового способу життя, зокрема що стосується забезпечення міжгалузевої і багаторівневої роботи суб'єктів різного відомчого підпорядкування та сфер діяльності, доцільно говорити про необхідність впровадження моделі трирівневого підходу, яка буде спрямована на профілактику та формування культури здорового способу життя молоді в комплексі загальнонаціональних пріоритетів, регіональних та особистісних інтересів й передбачатиме:

1) нормативно-методичне забезпечення координованої та ефективної взаємодії на рівні держави всіх суб'єктів державного, громадського та приватного секторів;

2) створення умов для збереження здоров'я й дотримання здорового способу життя молоді на рівні громади;

3) формування особистісного відповідального підходу й поведінки молоді щодо збереження власного здоров'я та дотримання здорового способу життя.

Зазначимо, що соціальна політика багатьох країн світу спрямована на подолання негативних явищ саме через їх профілактику. З метою впровадження та пропаганди здорового способу життя уряди світових держав вкладають великі кошти в наукові розробки різноманітних програм і методик. Тому для України є важливим досвід розвинених країн щодо подолання шкідливих звичок молоді.

В цьому плані на сьогодні самим показовим і дієвим виявився досвід Ісландії. В 90-ті роки ця країна мала високі показники серед підлітків зі вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин порівняно з іншими європейськими країнами. Рівень вживання психоактивних речовин серед підлітків і молоді постійно зростав. У цьому сегменті ісландську молодь випереджала лише фінська та данська.

Саме тому, ісландський центр соціальних досліджень та аналізу (ІЦСДА) розробив модель профілактики вживання психоактивних речовин серед підлітків, який ґрунтувався на п'яти основних принципах. Кожен із цих принципів можна розглядати як унікальний вимір загального підходу, який визначає та надає рекомендації про те, як варто здійснювати процес втручання на рівні громади [16]:

– *принцип 1 – застосування підходу первинної профілактики, спрямованого на поліпшення соціального середовища.* В основу цього принципу покладено зниження відповідних факторів ризику та усунення основних причин ймовірності початку вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин серед підлітків;

– *принцип 2 – підсилення дії громади й допомоги школи як центру, розташованого в громаді/районі, для підтримки здоров'я, навчання й успішного життя дітей та підлітків.* Цей принцип використовує екологічний підхід, який враховує соціальний вплив сім'ї, школи, однолітків, громади та інших можливостей у кожному районі. Школи, насамперед, є важливим центром місцевих заходів, спрямованих на підтримку здоров'я, благополуччя та успіху дітей і підлітків. Така стратегія веде до зміцнення зв'язків між родинами, школами та громадою в цілому, що, в свою чергу, дає позитивний результат у боротьбі зі вживанням психоактивних речовин;

– *принцип 3 – залучення й розширення можливостей членів громади для прийняття та ухвалення практичних рішень використовуючи місцеві, якісні, доступні дані та аналітику.* В основу цього принципу покладено регулярний збір, обробка та розповсюдження якісних даних. Збір якісних даних здійснюється місцевою профілактичною командою, яка займається аналізом та аналітикою й точно описує існуючі ризики вживання психоактивних речовин в кожному конкретному районі або школі, визначає можливі пріоритети для втручання та інформування членів громади;

– *принцип 4 – залучення дослідників, політиків, практиків і членів громади до єдиної команди, яка має розв'язувати складні реальні проблеми.* Взаємодія та підтримка – основа цього принципу. Об'єднання в одну команду науковців, політиків, практиків та членів громади дає змогу вирішувати проблеми в певних областях/районах впродовж тривалого періоду. Працюючи разом вони діляться унікальним досвідом та навичками, які необхідні для вирішення місцевих проблем, пов'язаних із вживанням алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин серед молоді;

– *принцип 5 – зіставлення масштабу рішень з обсягом проблеми, включно з підкресленням важливості використання довгострокових інтервенцій та*

зусиль щодо залучення існуючих ресурсів громади. Даний принцип направлений на подолання проблем. Існує ряд соціальних чинників, які впливають на вживання психоактивних речовин серед молоді: нестабільна економічна ситуація, соціальна депривація, непорозуміння між батьками та дітьми, відсутність можливості змістовно проводити вільний час. Тому прийняття рішень, спрямованих на протидію та усунення цих факторів.

Схематично Ісландська модель профілактики шкідливих звичок зображена на *діаграмі 1*.

Діаграма 1

**Ісландська модель профілактики шкідливих звичок молоді
«Planet Youth» («Планета молоді»)**

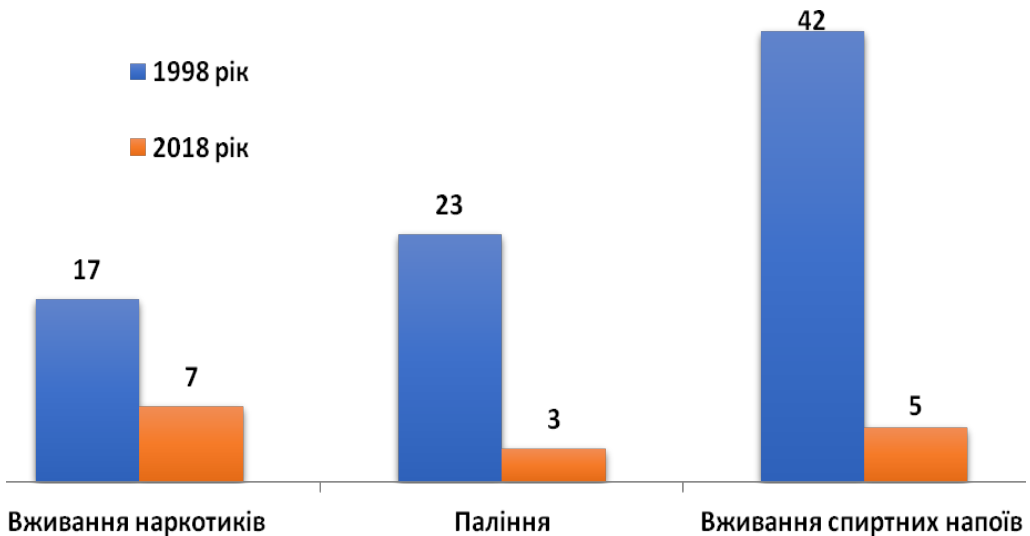

Отже, впроваджуючи керівні принципи Ісландія побудувала дієву та довгострокову стратегію профілактики вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин серед молоді. Так, за двадцять років реалізації Програми «Planet Youth» в Ісландії вживання наркотичних речовин серед молодих людей

знизилося з 17% до 7%, куріння – з 23% до 3%, вживання спиртних напоїв – із 42% до 5% (див. *діаграму 2*).

Діаграма 2

**Розповсюдженість шкідливих звичок серед молодих людей
в Ісландії у 1998 і 2016 роках, %**

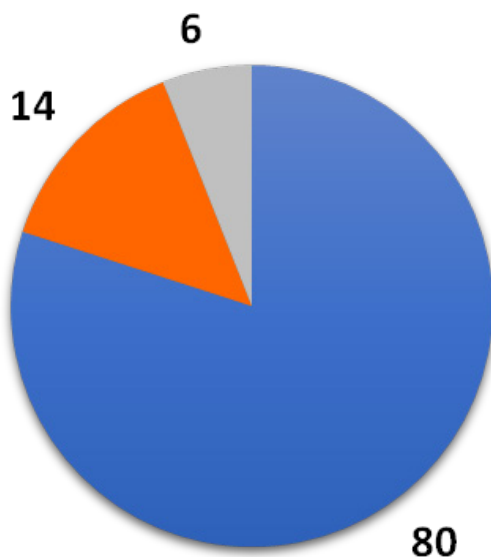
Ісландськими науковцями було досліджено, що в середньому близько 14% часу діти проводять у школі, 6% у колі сім'ї, а 80% часу надані самим собі [17] (див. *діаграма 3*). Тому всі сили були направлені на зміну умов, в яких знаходиться дитина, заповнити максимально її дозвілля цікавими й корисними заняттями та зменшити час, якій вона надана самій собі.

Велике значення в даній моделі відіграє сім'я. Ісландські батьки на добровільних засадах роблять багато для своїх дітей і підлітків. Саме батьки є тією рушійною силою, яка відбила в молоді потяг до вживання алкоголю, наркотиків і тютюнових виробів. Батьки займаються волонтерською діяльністю в спортивних клубах, музичних школах та інших місцях. Вони ходять разом із дітьми на тренування та їздять на змагання, організують для них походи й відпочинок на природі.

Ісландська держава всіляко допомагає та підтримує малозабезпечені сім'ї. Так, було введено в обіг віртуальну картку вільного часу (frístundakort). Кожна дитина віком від 6 до 18 років отримує на рік до 400 євро для участі в роботі гуртків за інтересами, на танці виділяють 700 євро, а на навчання му-

Діаграма 3

Розподіл часу, якій дитина витрачає упродовж дня, %

■ Надані самі собі ■ Проводять у школі ■ В колі сім'ї

зиці навіть 1000 євро. Повний перелік гуртків за інтересами опубліковано в інтернеті. Дитина разом із батьками вибирає з нього два-три, причому батьки можуть стежити за відвідуваністю гуртків через інтернет. Як правило, діти вважають за краще ходити на гуртки поруч з будинком, щоб заняття за інтересами одночасно ставали заняттями всередині громади.

Існує думка, що Ісландська модель сприяла зниженню вживання дітьми і молоддю алкоголю та наркотиків через те, що молодих людей змусили займатися спортом. Насправді, спорт не сприяє автоматичному зменшенню вживання негативних і психоактивних речовин. Проте ісландці підкреслюють, **що їхня мета** не виховувати рекордсменів у спорті, а перетворити ісландців у спортивну націю, яка веде здоровий спосіб життя. Саме тому, для підтримки молодіжного спорту Рейк'явік зробив дуже багато. У місті, яке має населення 122 тисячі мешканців, є величезна крита арена, 7 великих спортивних холів, 20 спортивних центрів, 236 стадіонів, 6 басейнів, 9 ковзанок тощо [18].

В Ісландії три рази на тиждень на тренування ходять навіть 6–7-річні діти. Одним із таких тренувань є заняття з плавання. Надалі кількість тренувань

збільшується до п'яти на тиждень, що позитивно впливає на молоде покоління.

Ісландська держава ретельно опікується дітьми. Відразу після школи автобус розвозить їх на тренування, а потім привозить назад до школи, щоб вони не загубилися по дорозі. Додому діти йдуть тільки тоді, коли їхні батьки вже повернулися з роботи. Саме пропаганда перебування в колі сім'ї якраз і допомогла Ісландії в найкоротші терміни депопуляризувати вживання алкоголю та наркотиків у молодіжному середовищі, бо підлітки фактично перестали збиратися в неформальні компанії.

Але, попри всі ці позитивні зміни, проблеми в ісландців, звісно також існують. Деякі підлітки 14–16 років відмовляються від занять спортом і відвідування гуртків та не хочуть бути разом зі своєю сім'єю. Як правило, такі підлітки відчують, що не можуть бути з іншими на рівних, а тому їхній протест виглядає як неналежна поведінка.

Яким же чином в Ісландії вдалося змусити батьків частіше займатися своїми дітьми? На це вплинуло укладання відповідних договорів. Договори укладається між учнями, їхніми батьками та школою, де чітко прописано, що батьки зобов'язуються зробити, щоб їхні діти не залишалися без нагляду, виконували свої шкільні обов'язки та чим-набудуть займатися після уроків. В Ісландії такий договір укладається на початку навчального року і без нього учнів не пускають навіть на поріг школи.

Після десятої години вечора ісландській молоді заборонено гуляти на вулиці. Саме тому батьки домовляються між собою та після десятої години вечора здійснюють огляд території навколо своїх і сусідських будинків заради виявлення підлітків, які перебувають на вулиці в таку пізню годину. Вечорами особливо важливо стежити за школярами 15–16 років, бо в цьому віці вживання алкоголю і наркотиків зростає. Ісландці підкреслюють, що для них «Planet Youth» – не просто проект або програма, а новий стиль життя й нова культура.

Висновки. Отже, для України досвід Ісландії є дуже показовим. Саме тому держава і громади повинні більше втручатися в життя молодих людей та пропонувати їм альтернативи. Задля того, щоб поліпшити ситуацію в країні, може бути створена, скажімо єдина інформаційна система про запропоновані дітям можливості проведення дозвілля.

До того ж, більшу ініціативу мають проявляти школи. Кожен навчальний заклад мусить знати про те, здоровий чи нездоровий спосіб життя ведуть їх учні, які види рухової активності вони вважають кращими, як ставляться до навчання та які їхні уявлення про майбутнє. Залежно від цього школи змо-

жуть ефективно спланувати свою роботу. Додамо, що в Ісландії вражає активність самих учнів у справі зменшення вживання алкоголю та наркотиків. У них є свої молодіжні зібрання в школах, різних районах міста і мерії столиці.

В Україні теж почали відкриватися молодіжні центри та хаби, але вони поки що не є такими активними в боротьбі зі шкідливими звичками. А деякі навчальні заклади навіть намагаються «зам'яти», а не викоринити факти вживання психоактивних речовин. Для них бездоганна репутація важливіша здоров'я дітей та профілактики ризикованої поведінки. Тому ця проблема також потребує розв'язання.

Розгляд законодавчих засад формування здорового способу життя молоді в Україні демонструє, що законодавство України в сфері здорового способу життя має багато напрацювань, проте немає окремого нормативного документу, який би регулював питання формування здорового способу життя та збереження здоров'я молоді.

Впровадження трирівневого підходу забезпечить створення умов для профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі та формування культури збереження й зміцнення здоров'я, що, в свою чергу, сприятиме покращенню демографічної ситуації в Україні, зменшенню ризиків розвитку неінфекційних та інфекційних хвороб, зниженню рівня смертності, збільшенню тривалості життя молодих українців. Оскільки здоров'я молоді є важливим чинником для національної безпеки України, впровадження такого стратегічного документа має бути здійсненна найближчим часом.

Tatiana ANDRIUCHENKO ., Tatiana YABLONSKA, Olga HANENKO. Modern policy of forming a healthy lifestyle of young people: Ukrainian and international experience.

The article considers the modern policy of forming a healthy lifestyle of young people in Ukraine and Iceland. The current state of health of the young generation of Ukraine has been studied. The problem of low level of health culture in the youth environment, lack of understanding of the value of health, personal responsibility for its preservation and strengthening. Legislative regulation of the state policy on preservation of health of youth and establishment of a healthy way of life is, analyzed. The Icelandic model of prevention of negative phenomena in the youth environment is, considered, which has shown very effective results for twenty years.

Key words: youth, healthy lifestyle, preservation of children's, and youth's health, state of youth's health, legislative regulation of state policy on preservation of youth's health, Icelandic model of prevention.

Тетяна АНДРИУЧЕНКО, Тетяна ЯБЛОНСКАЯ, Ольга ГАНЕНКО.
Современная политика формирования здорового образа жизни молодежи: украинский и международный опыт.

В статье рассматривается современная политика формирования здорового образа жизни молодежи в Украине и в Исландии. Исследовано состояние здоровья молодого поколения Украины. Выявлена проблема низкого уровня культуры здоровья в молодежной среде, отсутствия понимания ценности здоровья, личной ответственности за его сохранение и укрепление. Проанализировано законодательное регулирование государственной политики по сохранению здоровья молодежи и утверждение здорового образа жизни. Рассмотрена Исландская модель профилактики негативных явлений в молодежной среде, которая в течение двадцати лет показала очень действенные результаты.

Ключевые слова: молодежь, здоровый образ жизни, сохранение здоровья детей и молодежи, состояние здоровья молодежи, законодательное регулирование государственной политики сохранения здоровья молодежи, Исландская модель профилактики.

Перелік використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. *Демографічний щорічник Населення України за 2019 рік*. Київ, 2020. 181. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/zb_nas_2019.pdf.
2. URL: <https://dismp.gov.ua/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-molodivnavchalno-metodychni-rekomendatsii/>
3. URL: <https://dismp.gov.ua/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-navchalno-metodychni-rekomendatsii/>
4. Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801#12/page>
5. Там само.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148#2016#%D0%BF>.
7. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я» від 30 листопада 2016 року №1002-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799>.
8. Указ Президента України «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий

спосіб життя - здорова нація» від 9 лютого 2016 року №42/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>.

9. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 року № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249613934>.

10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 22 березня 2017 року № 248-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249913834>.

11. Наказ Мінмолодьспорту «Про затвердження Положення про всеукраїнську інформаційно-профілактичну акцію «Відповідальність починається з мене» від 09.08.2017 №3352. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1287#17>.

12. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1287#17>.

13. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prava-pidlitkiv-u-sferi-ohoroni-zdorovya-moz-ukrayini-iniciyuye-vazhlivizmini>.

14. «Молодь України – 2018». ТОВ «Перша рейтингова система». 2018 р.

15. Національний звіт щодо наркотичної ситуації в Україні за 2018 рік (за даними 2017 року). Київ, 2018. URL: https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/NACZIONALNYJ_ZVIT_2018.pdf.

16. Пять руководящих принципов URL: <https://planetyouth.org/the-5-guiding-principals/>.

17. Исландская модель профилактики вредных привычек или хорошо забытые советские наработки. URL: <http://www.infoport.live/glavnaya/islandskaya-model-profilaktiki-vrednyh-privyчек-ili-horoshho-zabytye-sovetskie-narabotki/>.

18. Исландская модель профилактики употребления психоактивных веществ. URL: <https://opleht.ee/russiansummary...>

References

1. State Statistics Service of Ukraine. Demographic Yearbook of the Population of Ukraine for 2019. Kyiv, 2020. 181. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/zb_nas_2019.pdf. [ukr.]

2. URL: <https://dismp.gov.ua/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-molodina-Navchalno-metodychni-rekomendatsii/> [ukr.]

3. URL: <https://dismp.gov.ua/formuvannia-zdorovoho-sposobu-zhyttia-Navchalno-metodychni-rekomendatsii/> [ukr.]

4. Law of Ukraine “On the basis of the legislation of Ukraine on health care”. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801#12/page>. [ukr.]

5. *There only.* [ukr.]
6. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State target social program” Youth of Ukraine “for 2016-2020 and amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine.”* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148#2016#%D0%BF>. [ukr.]
7. *Order of the Cabinet of Ministers “On approval of the Concept of development of the public health system” of November 30, 2016 №1002-r.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799>. [ukr.]
8. *Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for Physical Activity in Ukraine for the period up to 2025” Physical activity - a healthy lifestyle - a healthy nation “of February 9, 2016 №42 / 2016.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>. [ukr.]
9. *Order of the Cabinet of Ministers “On approval of the Concept of state implementation policies in the field of general secondary education reform “New Ukrainian School for the period up to 2029” of December 14, 2016 №988-r.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>. [ukr.]
10. *Order of the Cabinet of Ministers “On approval of the Strategy for ensuring a sustainable response to the epidemic of tuberculosis, including chemoresistant, and HIV / AIDS for the period up to 2020 and approval of the action plan for its implementation” of March 22, 2017 № 248-r.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249913834>. [ukr.]
11. *Order of the Ministry of Youth and Sports “On approval of the Regulations on the all-Ukrainian information and prevention campaign” Responsibility begins with me “from 09.08.2017 №3352.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1287#17>. [ukr.]
12. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1287#17>. [ukr.]
13. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prava-pidlitkiv-u-sferi-ohoroni-zdorovya-moz-ukrayini-iniciyuye-vazhlivizmini>. [ukr.]
14. *“Youth of Ukraine - 2018”. LLC “First rating system”. 2018 [ukr.]*
15. *National report on the drug situation in Ukraine for 2018 (according to 2017).* Kyiv, 2018. URL: https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/NACZIONALNYJ_ZVIT_2018.pdf. [ukr.]
16. *Five guidelines* URL: <https://planetyouth.org/the-5-guiding-principals/>. [engl.]
17. *The Icelandic model of prevention of bad habits or well-forgotten Soviet experiences.* URL: <http://www.infoport.live/glavnaya/islandskaya-model-profilaktiki-urednyh-privyчек-ili-horoshho-zabytye-sovetskie-narabotki/>. [engl.]
18. *Icelandic model of prevention of the use of psychoactive substances.* URL: <https://opleht.ee/russiansummary...> [engl.]

ЗАТВЕРДЖЕНО**Наказ Державного інституту сімейної та молодіжної політики
від 18 січня 2022 року № 07****Схвалено рішенням Вченої ради Державного інституту сімейної
та молодіжної політики 23 грудня 2021 року, протокол № 4/21**

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ СІМЕЙНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ» НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ

I. ВСТУП

1. Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (далі – Інститут) є державною бюджетною неприбутковою науково-дослідною установою, що належить до сфери управління Міністерства молоді та спорту України. Інститут є ліцензованим закладом післядипломної освіти (ліцензія МОН АГ № 582029 від 19.09.2011 р.) щодо надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади, які займаються реалізацією державної політики стосовно молоді, сім'ї та дітей. За підсумками державної атестації у 2021 році наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2021 р. № 1122 затверджено висновок про державну атестацію наукової установи, яким Інститут віднесено до II класифікаційної групи. Інститут спільно з Житомирським державним університетом імені Івана Франка є співзасновником вітчизняного науково-популярного та навчального журналу «Неформальна освіта: кращі практики і проекти».

2. Головний напрям діяльності установи – прикладні наукові дослідження, що охоплюють:

- розробку інформаційно-аналітичних, науково-методичних і навчально-методичних матеріалів;
- підготовку рекомендацій до проектів нормативно-правових актів;
- проведення соціологічних досліджень;
- розробку та впровадження інноваційних технологій і проектів;
- здійснення науково-методичного супроводу окремих соціальних програм, що реалізуються державними та громадськими організаціями;

– навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери, які працюють з сім'ями, дітьми та молоддю.

3. Стратегію розвитку Інституту на період до 2025 року (далі – Стратегія) спрямовано на покращення наукового забезпечення державної молодіжної та сімейної політики, в тому числі у сфері національно-патріотичного виховання, збільшення рівня довіри до результатів наукової діяльності Інституту та підвищення його іміджу шляхом якісного виконання дослідницької роботи, запровадження системних комунікацій, забезпечення його присутності в інформаційному просторі українського суспільства, формування пріоритетних напрямів співпраці з цільовими групами, популяризації сутності змісту й основних засад державної молодіжної та сімейної політики (в тому числі й молодіжної роботи), а також політики у сфері національно-патріотичного виховання.

4. Стратегію розроблено на основі визначених повноважень і завдань Інституту. Вона є одним із важливих елементів у реалізації законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про основні засади молодіжної політики», Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 579, Національної молодіжної стратегії до 2030 року, затвердженої Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021, Указу Президента України від 18 травня 2019 року № 289 «Стратегія національно-патріотичного виховання», Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 673. Інформаційною базою для підготовки Стратегії стали результати проведених досліджень (аналіз внутрішнього, зовнішнього середовища та визначення цільових груп).

5. Ефективність реалізації Стратегії має оцінюватися за допомогою регулярних моніторингових досліджень цільових аудиторій, а саме: визначення їхніх потреб у науково-методичній сфері молодіжної та сімейної політики і національно-патріотичного виховання, рівня задоволення отриманою інформацією, використання пріоритетних каналів комунікації тощо.

Ця Стратегія відображає деякі складові ефективних комунікацій:

- досягнення основних цілей і завдань діяльності Інституту;
- співпраця з партнерами;
- контроль успішності роботи;
- усвідомлення важливості науково-методичного забезпечення молодіжної та сімейної політики й національно-патріотичного виховання.

6. Стратегічні плани є цілком досяжними за умови послідовної та виваженої роботи, що поєднує кілька базових складових:

- орієнтація на сучасні запити молоді та пріоритети соціальної і молодіжної політики;
- розвиток фандрайзенгу;
- залучення нових науковців та підвищення компетенцій співробітників Інституту;
- розширення міжнародних зв'язків, в тому числі за рахунок участі в національних і міжнародних дослідницьких проєктах та конкурсах;
- проведення заходів і залучення зацікавлених науковців до участі в підготовці спільних публікацій;
- якісна організація науково-дослідної й адміністративної роботи;
- розвиток належного рівня матеріально-технічної бази.

II. АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів впливу (SWOT-аналіз) систем комунікацій Інституту було здійснено з метою виявлення сильних і слабких сторін задля розробки Стратегії, визначення спроможності її реалізації та можливостей для покращення комунікативно-інформаційної складової Інституту.

Сильні сторони (Strengths):	Слабкі сторони (Weaknesses):
<ul style="list-style-type: none"> – значна база накопиченої інформації; – взаємодія з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в питаннях, що належать до компетенції Інституту; – результати досліджень та аналітичної роботи дають змогу використовувати їх при підготовці стратегічних документів, проєктів нормативно-правових актів; – взаємодія з різними цільовими групами, в тому числі з такими, що потребують особливої уваги (молодь з числа дітей-сиріт; молоді люди, що перебувають у складних життєвих обставинах; молодь з числа учасників бойових дій; молоді споживачі наркотиків тощо); – досвід і можливості для здійснення прикладних наукових, соціологічних, соціальних досліджень як національного, так і місцевого рівнів; 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність системного висвітлення наукових і прикладних напрацювань; – слабе розуміння унікальності становища Інституту як науково-дослідної установи у соціальній сфері та відповідно низьке лобіювання його інтересів; – низький кваліфікаційний потенціал окремих науковців; – відсутність системної роботи з підвищення професійних компетенцій науковців; – недостатня публічна присутність Інституту в інформаційному просторі (слабкий PR, відсутнє лобіювання інтересів Інституту); – недостатній рівень фінансового забезпечення для втілення нових ефективних механізмів розвитку наукової діяльності та поширення досягнутих результатів;

<ul style="list-style-type: none"> – кадровий, науковий, освітній потенціал (потенціал окремих наукових співробітників); – наявність веб-сторінки, сторінки в соціальних мережах; – наявність курсів підвищення кваліфікації; – партнерські зв'язки з іншими організаціями, установами, окремими науковцями та експертами; – розробка та проведення навчання спеціалістів молодіжної та соціальної сфери з підготовкою відповідних навчальних і тренінгових програм; – широке коло наукових інтересів; – значний спектр послуг у сфері молодіжної та соціальної політики. 	<ul style="list-style-type: none"> – слабке застосування результатів НДР на практиці з причини слабкої уваги до них з боку державних інституцій; – труднощі у проведенні досліджень (опитування цільових, експертних груп); – малоефективна система зовнішніх та внутрішніх комунікацій; – низька активність співробітників Інституту в ЗМІ; – недостатня технічна база для комунікацій (створення сучасного контенту, моніторинг ЗМІ, просування наукових досліджень).
<p style="text-align: center;">Можливості (Opportunities):</p> <ul style="list-style-type: none"> – співробітництво з державними, громадськими, комерційними, іноземними та міжнародними організаціями; – присутність в інформаційному просторі, активне коментування та створення інфоприводів, формування позицій щодо різних аспектів молодіжної та сімейної політики; – впровадження розробок відповідно до сучасних запитів працівників молодіжної і соціальної сфери; – проведення круглих столів, презентацій, ZOOM-конференцій, тренінгів тощо; – системне інформування про результати наукової роботи; – гнучка адаптація під сучасні потреби та виклики молодіжної політики, де чітко визначена роль Інституту та його стратегія розвитку; – інтеграція до міжнародного наукового простору; – ребрендинг і брендбук; – видання науково-практичного журналу, навчально-методичних і навчально-практичних посібників тощо 	<p style="text-align: center;">Загрози (Threats):</p> <ul style="list-style-type: none"> – втрата кращих науковців при низькому рівні оплати праці та відсутності належних умов праці; – низька конкурентоспроможність порівняно з аналогічними установами; – часто змінювана ситуація щодо реформування галузі та підпорядкованості Інституту; – бажання опонентів дискредитувати діяльність Інституту; – негативний інформаційний фон; – низька престижність наукової праці.

III. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТРАТЕГІЇ

1. Мета Стратегії – розвиток наукового потенціалу Інституту відповідно до завдань і місії, технічних можливостей посилення комунікаційних процесів у напрямі задоволення запитів суспільства на отримання наукової, аналітичної та соціологічної інформації щодо сімей та молоді та національно-патріотичного виховання, підвищення рівня довіри до Інституту, зміцнення його іміджу.

2. Місія Інституту полягає в задоволенні потреб державних і громадських організацій, громадськості та безпосередньо молоді в об'єктивній, достовірній та неупередженій науковій, аналітичній та соціологічній інформації для прийняття обґрунтованих рішень, проведення досліджень і відкритих обговорень.

3. Відповідно до мети та місії завданнями Стратегії є:

– збільшення потенціалу Інституту в створенні об'єктивної, достовірної та неупередженої наукової, аналітичної та соціологічної продукції;

– активізація зовнішніх комунікацій, налагодження ефективної інформаційної взаємодії між Інститутом, стейкхолдерами та цільовими групами, оптимізація комунікативних інформаційних потоків;

– залучення провідних експертів до процесів формування та реалізації державної молодіжної і сімейної політики та національно-патріотичного виховання;

– забезпечення суб'єктів галузі сімейної та молодіжної політики та сфери національно-патріотичного виховання обґрунтованими даними для формування ефективної державної політики в усіх сферах життя сімей та молоді;

– підвищення рівня компетенцій фахівців, які працюють з дітьми і молоддю та фахівців сфери національно-патріотичного виховання;

– інформаційне забезпечення реалізації сімейної та молодіжної політики, національно-патріотичного виховання;

– підготовка обґрунтованих рішень щодо напрямів і заходів сімейної та молодіжної політики, національно-патріотичного виховання;

– об'єднання активної й ініціативної молоді, залучення її до наукової діяльності;

– підвищення іміджу Інституту та Мінмолодьспорту;

– оптимізація внутрішніх комунікацій задля ефективної роботи Інституту в умовах динамічного розвитку інформаційно-цифрових технологій.

4. Підтримка позитивних тенденцій (сильних сторін) діяльності Інституту передбачає:

– розширення можливостей для проведення соціологічних і соціальних досліджень на національному, а особливо на регіональному рівнях, а також на рівні об'єднаних територіальних громад;

- активізацію співпраці з національними та міжнародними партнерами;
- створення системи мотивації кадрів для підвищення кваліфікації та самовдосконалення (участь у програмах навчання, тренінгах тощо);
- підтримку молодих науковців (рекоме́ндації для додаткового залучення фінансування для здійснення дослідницької діяльності);
- поширення та популяризацію наукових розробок через публікації у наукових та інших виданнях, науково-практичному журналі Інституту; виступи на конференціях, семінарах та інших публічних заходах;
- популяризацію наукових досліджень через власні ресурси (сайт Інституту, сторінки в соціальних мережах, науково-практичний журнал тощо);
- активну публічну участь у заходах з актуальних суспільних і наукових питань.

5. Загальні тенденції в розвитку науки, та, зокрема, наукових установ в Україні зумовлюють виклики, на які Інститут не може вплинути, однак намагається їх мінімізувати. До таких загроз можна віднести:

- нестабільність соціально-економічних і політичних умов;
- зміни нормативної бази, що регламентує процес науково-дослідної діяльності та молодіжної і сімейної політики;
- переорієнтація основних замовників на користь організацій та установ з дотичною спеціалізацією;
- низький престиж наукової діяльності в суспільстві;
- втрата кращих науковців при низькому рівні оплати праці та відсутності належних умов праці;
- зниження потенціалу наукового складу для забезпечення стабільно високих показників діяльності установи;
- низька конкурентоспроможність та відсутність кадрового резерву порівняно з аналогічними установами;
- відсутність практичного досвіду у молодих спеціалістів.

6. Із метою подолання внутрішніх загроз найбільш дієвими можуть бути наступні напрями й необхідні заходи:

- підвищення оплати праці наукових працівників за рахунок спільних проектів з державними, громадськими, комерційними та міжнародними організаціями тощо;
- впровадження розробок відповідно до сучасних запитів молодіжної та соціальної сфер;
- гнучка адаптація під сучасні потреби та виклики молодіжної політики;
- розширення співпраці з усіма зацікавленими організаціями та установами, органами влади тощо;

- інтеграція до міжнародного наукового простору;
- розширення спектру наукових напрямів;
- розробка нових навчальних програм, у тому числі з підготовки на підвищення кваліфікації працівників молодіжної та соціальної сфер.

7. Задля подолання зовнішніх загроз необхідно впроваджувати наступні заходи:

- сприяти позитивній динаміці розвитку науки та прагненню держави забезпечити її відповідність світовим стандартам і вимогам;
- збільшити зацікавленість партнерів, в тому числі міжнародних, у співпраці з Інститутом;
- формувати позитивний бренд Інституту як на національному, так і міжнародному рівнях;
- здійснювати ефективну взаємодію з органами влади.

IV. РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт розробити і впровадити 8 науково-дослідних тем, за такими напрямками:

- національно-патріотичне виховання;
- культура формування здорового способу життя молоді;
- молодіжна участь, у тому числі волонтерство, молодіжна мобільність; інституціоналізація молодіжної роботи;
- молода сім'я в сучасному українському суспільстві;
- ефективність впровадження молодіжної політики;
- сучасні форми саморозвитку та самореалізації української молоді, можливості для оптимального вибору професії та кар'єрного розвитку, провадження підприємницької діяльності та самозайнятості серед молоді,
- вплив епідемії COVID-19 на соціально-економічний та морально-психологічний стан молоді.

2. Здійснення моніторингу становища молоді шляхом проведення соціологічних опитувань; оцінки ефективності реалізації окремих напрямів практичної реалізації молодіжної політики на державному, регіональному та місцевому рівнях; вивчення найбільш ефективних практик молодіжної роботи, впровадження інструментів участі молоді у формуванні і реалізації молодіжної політики; визначення професійних потреб працівників молодіжної сфери та спеціалістів, які працюють з молоддю, і розробка відповідних методичних рекомендацій та навчальних програм.

3. Підготовка рекомендацій до проєктів нормативно-правових актів і законів задля нормативного забезпечення діяльності молодіжної галузі та

сфери національно-патріотичного виховання (інформація підготовлена Інститутом є підґрунтям проектування нормативних документів, що регулюють практичну діяльність фахівців).

4. Надання Етичною комісією з соціологічних досліджень Інституту висновків організаціям, установам щодо відповідності інструментарію досліджень морально-етичним нормам положень Гельсінської декларації прав людини, Конвенції Ради Європи про права людини та відповідним законам України.

5. Організація роботи Вченої ради Інституту із залученням спеціалістів інших установ з метою обговорення питань реалізації та шляхів формування державної сімейної і молодіжної політики.

6. Організація роботи Ради молодих вчених, що спрямовано на всебічне сприяння науковій, інноваційній та іншій творчій діяльності молодих вчених Інституту та інших установ задля збереження, розвитку й максимального використання інтелектуального потенціалу наукової молоді, виховання майбутніх наукових кадрів.

7. Консолідація інтелектуального потенціалу фахівців Інституту та професорсько-викладацького складу закладів освіти соціального профілю та інших установ і організацій.

8. Узагальнення світового досвіду у сферах державної сімейної і молодіжної політики.

V. РОЗВИТОК НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1. Інститут має Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції та ліцензію підвищення кваліфікації фахівців (безстрокова) сфери управління Мінмолодьспорту, що дає змогу підвищувати кваліфікацію фахівців, діяльність яких пов'язана з реалізацією сімейної та молодіжної політики працівників галузі.

2. Видання науково-практичного журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» з метою всебічного висвітлення діяльності Міністерства молоді та спорту України і галузі в цілому, питань методології та практики державної молодіжної та сімейної політики. Цільовою аудиторією журналу будуть працівники галузі, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, науковці, аспіранти, студенти тощо.

3. Видання, підготовка доповідей, інформаційно-аналітичних, науково-методичних і навчально-методичних матеріалів, посібників, підручників тощо з метою забезпечення суб'єктів галузі молодіжної політики та сфери національ-

но-патріотичного виховання обґрунтованими даними для формування ефективної державної політики в сферах молодіжної і сімейної політики та сфері національно-патріотичного виховання.

4. Здійснення науково-методичного супроводу базових, спеціалізованих і тренінгів для тренерів у рамках Програми «Молодіжний працівник».

5. Організація дистанційного навчання, проведення вебінарів, розробка і запис освітніх онлайн-курсів з подальшим впровадженням платформи онлайн-курсів для проведення навчання фахівців, діяльність яких пов'язана з реалізацією сімейної та молодіжної політики.

6. Імплементация в наукову спільноту політики академічної доброчесності та «нульової толерантності» до будь-яких проявів академічної недоброчесності.

7. Проведення політики відкритості та публічності при здійсненні науково-освітньої діяльності.

8. Організація та проведення наукових заходів (конференцій, «круглих столів», науково-практичних семінарів, презентацій тощо).

9. Розробка інформаційних, інформаційно-аналітичних та інших матеріалів, що висвітлюють питання сфер молодіжної і сімейної політики, сфери національно-патріотичного виховання з метою забезпечення інформаційного поля наукових заходів.

10. Подальший розвиток системи атестації наукових кадрів, зокрема, завдяки організації діяльності разових спеціалізованих учених рад.

VI. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Проведення соціологічних опитувань серед молоді та інших цільових груп (анкетування, фокус-групи, глибинні й експертні інтерв'ю тощо) у сферах молодіжної і соціальної політики та сфері національно-патріотичного виховання. Здійснення вторинного аналізу результатів і масивів соціологічних досліджень у сферах молодіжної і соціальної політики та сфері національно-патріотичного виховання.

2. Введення відомчої звітності у сфері молодіжної політики за погодженням з Державною службою статистики України.

3. Здійснення оцінки ефективності реалізації державної цільової соціальної програми «Молодь України» та інших національних, регіональних і місцевих програм.

4. Проведення моніторингу реалізації заходів/проектів у сферах молодіжної і соціальної політики та сфері національно-патріотичного виховання.

5. Розрахунок індексу участі молоді на базі соціологічних досліджень «Молодь України» та інших соціологічних досліджень.

6. Затвердження методології збору та розрахунку національних показників становища молоді в Україні й оновлення даних за попередні роки.

VII. БРЕНДІНГ

1. Створення електронного каталогу видань Інституту за попередні роки з можливістю використання фахівцями, діяльність яких пов'язана з реалізацією сімейної та молодіжної політики.

2. Створення, виготовлення рекламної та сувенірної продукції (листівки, банери, сумки, ручки тощо) з емблемою і назвою Інституту.

3. Виготовлення рекламної та соціальної відеопродукції, створення відеороликів, соціальної реклами тощо з метою збільшення відвідувачів сайту, сторінок у соціальних мережах.

4. Розробка комунікативної стратегії Інституту з метою реалізації інформаційної політики Інституту та підвищення іміджу Мінмолодьспорту й інших його структурних підрозділів, у тому числі Інституту.

5. Науково-методичний супровід створення молодіжних просторів у закладах освіти, молодіжних центрах (куточки молодіжної політики).

VIII. СПІВРОБІТНИЦТВО ІНСТИТУТУ

1. Постійне налагодження та зміцнення інтеграційних зв'язків Інституту із провідними науковими установами, організаціями та закладами освіти України та інших держав шляхом укладення відповідних угод.

2. Укладення та періодичне оновлення угод про спільну діяльність із провідними науковими установами, організаціями, закладами освіти та іншими установами, що працюють у сферах молодіжної і соціальної політики та сфері національно-патріотичного виховання.

3. Спільне видання з провідними науковими установами, організаціями, закладами освіти та іншими установами наукової продукції, зокрема коментарів до законодавства, монографій, енциклопедичної та довідкової літератури, підручників, навчальних посібників тощо.

4. Проведення спільно з провідними науковими установами, організаціями, закладами освіти наукових заходів (конференцій, круглих столів, науково-практичних семінарів, презентацій тощо).

5. Організація фахівцями Інституту власних спецкурсів, лекцій, майстер-класів тощо.

ІХ. РОЗШИРЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ

1. Виконання на договірних засадах науково-дослідних робіт у сферах молодіжної і соціальної політики та сфері національно-патріотичного виховання.

2. Розробка проєктів та проведення наукової експертизи проєктів нормативно-правових актів органів державної влади, місцевого самоврядування на підставі угод, укладених із ними.

3. Здійснення експертних і консультативних послуг, що надаються фахівцями Інституту для юридичних та фізичних осіб за господарськими договорами.

4. Розширення номенклатури надання експертних і консультативних послуг, що надаються фахівцями Інституту для юридичних та фізичних осіб за господарськими договорами.

5. Розробка та проведення в межах Інституту спецкурсів, лекцій, майстер-класів на платній основі.

6. Активізація участі Інституту у конкурсах на здобуття грантів для проведення наукових досліджень.

7. Рекламування послуг, що можуть бути надані Інститутом, у засобах масової інформації та інтернет-ресурсах.

8. Впровадження договірних засад у практику надання консультативних послуг з питань наукових досліджень, їх організації, наукового та бібліографічного обслуговування, рецензування наукової та навчально-методичної продукції.

9. Використання наукового потенціалу та приміщень Інституту у формах, дозволених чинним законодавством України.

Х. РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ТА ПОКРАЩЕННЯ ДОБРОБУТУ КАДРІВ, ПІДВИЩЕННЯ ПРЕСТИЖУ НАУКОВОЇ ПРАЦІ, МОДЕРНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО ПРОЦЕСУ

1. Розвиток системи матеріального та морального стимулювання наукових співробітників і працівників Інституту.

2. Стимулювання та заохочення публікаційної активності.

3. Підвищення ефективності кадрової політики, що має бути спрямована на забезпечення стимулювання постійного підвищення професійної майстерності, кар'єрного зростання науковців.

4. Забезпечення гендерної рівності, реалізація прав і можливостей.

5. Сприяння зростанню престижу наукової діяльності у сферах молодіжної і соціальної політики, а також у сфері національно-патріотичного виховання,

залученню до неї талановитої молоді та досвідчених науковців, міжнародним обмінам, стажуванню, а також фінансовій підтримці молодих науковців через отримання грантів, премій, стипендій державних, зарубіжних і міжнародних установ та організацій.

6. Укорінення традиції проведення конкурсу робіт молодих вчених імені Олександра Яременка.

7. Розширення практики нагородження відомчими відзнаками та державними нагородами вчених та співробітників Інституту.

8. Забезпечення можливостей для дистанційного режиму роботи співробітників Інституту.

9. Поширення використання онлайн-сервісів у проведенні засідань вчених рад, робочих нарад наукових та інших заходів.

XI. КОНТРОЛЬ І МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

1. Однією з умов успішної реалізації Стратегії є проведення системного моніторингу й оцінки з урахуванням об'єктивних показників прогресу.

2. Моніторинг реалізації Стратегії проводить структурний підрозділ Інституту, відповідальний за поширення інформації та комунікації.

3. Результати моніторингу можуть бути підставою для коригування інформаційних повідомлень і затвердження плану заходів з реалізації цієї Стратегії на наступний рік.

4. Моніторинг реалізації Стратегії проводиться раз на півроку.

XII. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

1. Ефективна реалізація Стратегії передбачає підвищення рівня довіри до Інституту, покращення його іміджу за рахунок підвищення поінформованості суспільства про діяльність Інституту та налагодження ефективної взаємодії з ключовими аудиторіями.

2. Ключові показники ефективності реалізації Стратегії:

– збільшення кількості нейтральних / позитивних згадувань / публікацій у друкованих та онлайн ЗМІ;

– сприяння відтворенню повідомлень Інституту в публікаціях ЗМІ;

– забезпечення присутності Інституту в інформаційному просторі шляхом організації інтерв'ю з керівництвом, надання коментарів фахівцями Інституту;

– збільшення кількості підписників цільової аудиторії віком від 14 до 35 років у соціальних мережах;

– запровадження регулярних публічних заходів для ЗМІ та користувачів;

- збільшення кількості наукових статей у фахових виданнях, публікацій на сторінці Інституту та в соціальних мережах;

- покращення публікаційної діяльності Інституту планується відповідно до контент-плану на місяць.

3. Ключові показники ефективності відслідковуються через:

- медіа-індекс: цитованість / тональність / помітність. Очікується нейтральна тональність, цитованість у співвідношенні 1:5, максимальна помітність;

- аналітику соціальних мереж (охоплення, відгуки, репости, коментарі, уподобання);

- динаміку підписантів на сторінках Інституту в соцмережах;

- індекси Google Analytics (кількісний аналіз поширення інформації з вебсайту за допомогою Google Analytics);

- індекси Google Scholar (цитовання, h-індекс, 10-індекс);

- індекси цитування у різних наукометричних базах з виходом на рівень у Scopus, Web of Science та ін.;

- кількісні показники залученості ЗМІ до висвітлення результатів наукової діяльності;

- кількісні показники залученості користувачів до заходів;

- кількість інтерв'ю керівництва, коментарів фахівців, оприлюднених у ЗМІ.

XIII. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

1. Організаційне забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься шляхом розроблення та прийняття в установленому порядку плану заходів, спрямованих на реалізацію її положень, та їх виконання, проведення моніторингу стану виконання.

2. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на утримання Інституту, грантів та інших джерел не заборонених законодавством.

3. Здійснення фінансової підтримки відповідно до законодавства надасть змогу забезпечити покращення показників наукової діяльності Інституту та реалізацію головних положень Стратегії.

**Міністерство молоді та спорту України
Державна установа**

**«ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ СІМЕЙНОЇ
ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ»**

Н А К А З

11.01.2022 р.

м. Київ

№ 03

**Про Всеукраїнський конкурс наукових робіт
імені Олександра Яременка**

«Актуальні проблеми молодіжної та сімейної політики»

Відповідно до статті 61 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та з метою виявлення і підтримки обдарованої студентської молоді, створення умов для її творчого зростання, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про Всеукраїнський конкурс наукових робіт імені Олександра Яременка «Актуальні проблеми молодіжної та сімейної політики», що додається.
2. Завідувачам відділів забезпечити організаційно-методичний супровід проведення конкурсу, поширення інформації про його організацію серед закладів вищої освіти, наукових установ, рад молодих вчених тощо.
3. Призначити відповідальною за підготовку та проведення конкурсу Рашковську І. В., завідувача відділом дослідження становища сім'ї, дітей та молоді.
4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на Горінова П. В., першого заступника директора з науково-дослідної роботи.

В. о. директора

Ростислав ДРАПУШКО

Проект наказу вносить:

Перший заступник директора
з науково-дослідної роботи

Павло ГОРІНОВ

Погоджено:

Перший заступник директора
з науково-дослідної роботи

Павло ГОРІНОВ

Заступник директора
з наукової роботи

Наталія ТІЛКІНА

Завідувачка відділу дослідження
становища сім'ї, дітей та молоді

Рашковська ІЛОНА

Завідувачка відділу новітніх технологій,
національно-патріотичного виховання
та лідерства

Оксана СІРА

Завідувачка відділу науково-методичного
та кадрового забезпечення роботи з молоддю

Наталія ДЗЮБА

Завідувач відділу науково-організаційного
забезпечення та видавничої діяльності

Костянтин ЗАХАРЕНКО

Завідувач відділу фінансового
та матеріально-технічного забезпечення –
головний бухгалтер

Олена БОГАЧОВА

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ ДУ «ДІСМП»
від 11 січня 2022 р. № 03

ПОЛОЖЕННЯ **про Всеукраїнський конкурс наукових робіт** **імені Олександра Яременка «Актуальні** **проблеми молодіжної та сімейної політики»**

I. Загальні положення

1. Це Положення визначає порядок організації та проведення Всеукраїнського конкурсу наукових робіт імені Олександра Яременка «Актуальні проблеми молодіжної та сімейної політики» (далі – Конкурс), завдання Конкурсу, вимоги до наукових робіт, подання та розгляд апеляцій, визначення та нагородження переможців і призерів, фінансування Конкурсу.

2. Конкурс проводиться щороку з метою створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу талановитої молоді, підтримки наукової та творчої роботи студентів, молодих вчених, стимулювання їх інтересу до дослідницької роботи, оволодіння ними інноваційними технологіями.

3. У Конкурсі можуть брати участь студенти (курсанти), які здобувають вищу освіту за освітнім ступенем бакалавра, магістра (далі – студенти) в закладах вищої освіти України незалежно від форм власності та підпорядкування, в тому числі іноземці та особи без громадянства, що навчаються в цих навчальних закладах, молоді вчені закладів вищої освіти та наукових установ віком до 35 років.

4. Засновником Конкурсу є Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (далі – Інститут).

5. У 2022 році Конкурс проводиться за підтримки та сприяння Міжнародної асоціації позашкільної освіти.

6. Контроль за організацією, проведенням та дотриманням вимог цього Положення здійснює Організаційний комітет.

7. Конкурс оголошується наказом Інституту.

8. Під час проведення Конкурсу обробка персональних даних здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

II. Завдання Конкурсу

Основними завданнями Конкурсу є:

- виявлення та розвиток обдарованих студентів, молодих вчених, сприяння реалізації їх здібностей;
- стимулювання творчого самовдосконалення студентської молоді;
- популяризація досягнень науки, техніки й інноваційних технологій;
- залучення провідних вчених, наукових, науково-педагогічних працівників до активної роботи з обдарованою студентською молоддю та молодими вченими.

III. Вимоги до наукових робіт

1. На Конкурс подаються самостійно підготовлені наукові роботи студентів, молодих вчених за напрямками (секціями). Наукові роботи повинні бути пошуковими за своїм характером, не мати нагород НАН України та органів державної влади, інших конкурсів.

2. Одна наукова робота може мати не більше двох авторів за наявності в них спільних з темою наукової роботи матеріалів та одного наукового керівника (за наявності). Якщо авторами наукової роботи є студенти з різних закладів вищої освіти, то можуть бути два наукові керівники з різних закладів вищої освіти.

3. Наукові роботи студентів, які є тематичним продовженням робіт, поданих на Конкурс у попередні роки, розглядаються за умови наявності в них більше 25% наукового матеріалу з попередньої роботи.

4. Наукові роботи оформлюються відповідно до таких вимог:

- текст друкується шрифтом Times New Roman, міжрядковий інтервал 1.5, кегль 14, аркуш формату А4, поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – по 20 мм;

- наукова робота повинна мати титульну сторінку (на ній зазначаються найменування закладу вищої освіти (наукової установи) прізвища, ініціали автора (авторів) та наукового керівника (в разі наявності), та назва роботи), зміст, вступ, розділи, висновки, список використаної літератури та анотацію, в якій зазначено актуальність, мету, завдання, використану методикою дослідження та загальну характеристику роботи;

- наукова робота обов'язково має містити посилання на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей, отриманих іншими особами;

- загальний обсяг роботи не повинен перевищувати 30 сторінок без урахування додатків та переліку літературних джерел;

– креслення та ілюстрації, що додаються до роботи, повинні бути скомпоновані на аркуші формату А3 або А4.

Наукові роботи подаються в друкованому вигляді та на електронних носіях.

5. Наукові роботи виконуються українською мовою.

6. Наукові напрями (секції) Конкурсу у 2022 році:

– національно-патріотичне виховання в Україні: стан та перспективи (керівник секції: Сіра О. В., завідувачка відділу новітніх технологій, національно-патріотичного виховання та лідерства Інституту, кандидат філософських наук);

– молодіжне підприємництво, зайнятість молоді (керівник секції: Сірий Є. В., старший науковий співробітник відділу наукового забезпечення соціального становлення молоді Інституту, доктор соціологічних наук, професор);

– молодіжна участь і молодіжна робота (керівник секції: Дзюба Н. В., завідувачка відділу науково-методичного та кадрового забезпечення роботи з молоддю Інституту, кандидат соціологічних наук);

– правова культура, формування правосвідомості сучасної української молоді (керівник секції: Горінов П. В., перший заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту, кандидат юридичних наук);

– формування культури здорового способу життя молоді (керівник секції: Яблонська Т. М., головний науковий співробітник відділу дослідження становища сім'ї, дітей та молоді Інституту, доктор психологічних наук, професор);

– молода сім'я в Україні: виклики сучасності та нові цінності (керівник секції: Мельничук Л. М., головний науковий співробітник відділу дослідження становища сім'ї, дітей та молоді Інституту, доктор наук з державного управління);

– розвиток молодіжного волонтерського руху (керівник секції: Комарова Н. М., учений секретар Інституту, кандидат економічних наук);

– вплив епідемії COVID-19 на сфери життя молоді (керівник секції: Рашковська І. В., завідувач відділу дослідження становища сім'ї, дітей та молоді Інституту, кандидат психологічних наук, доцент).

7. Наукові роботи, подані з порушенням вимог цього розділу, до участі в Конкурсі не допускаються.

IV. Проведення Конкурсу

1. Конкурс проводиться в два етапи:

перший етап – рецензування робіт;

другий етап – проведення підсумкової науково-практичної конференції.

2. Терміни організації Конкурсу:

– до 4 червня 2022 року (день народження О. Яременка) прийом наукових робіт;

– до 01 серпня їх рецензування;

– вересень 2022 року – проведення підсумкової науково-практичної конференції, визначення переможців і призерів.

3. Наукові роботи з кожного напрямку (секції) надсилаються до Інституту в паперовому варіанті за адресою: 01001, м. Київ, вул. Еспланадна, 17 та електронною поштою: mail@dismp.gov.ua (з поміткою «На конкурс наукових робіт»).

4. Для оцінки наукових робіт, надісланих на Конкурс в Інституті створюється конкурсна комісія, персональний склад якої затверджується наказом директора Інституту або особою, яка його заміщує. До складу конкурсної комісії можуть входити наукові, науково-педагогічні працівники Інституту, закладів вищої освіти, наукових установ, представники громадських організацій тощо (за згодою).

5. Протягом першого етапу Конкурсу конкурсна комісія розглядає подані наукові роботи та здійснює їх рецензування. Одна робота рецензується двома рецензентами. Наукові роботи не подаються на рецензування до закладів вищої освіти, наукових установ, в яких навчаються/працюють їх автори.

6. За результатами рецензування формується рейтинговий список наукових робіт (далі – рейтинговий список), який оприлюднюється.

7. Якщо під час рецензування наукової роботи буде виявлено ознаки академічного плагіату, конкурсна комісія окремо розглядає це питання і своїм рішенням:

– підтверджує факт академічного плагіату та знімає відповідну наукову роботу з Конкурсу з повідомленням учасника та керівництво відповідного закладу вищої освіти або наукової установи про цей факт;

– не підтверджує факт академічного плагіату і допускає відповідну наукову роботу до подальшої участі в Конкурсі.

8. Конкурсна комісія на своєму засіданні (за наявності не менше 2/3 її складу) на підставі рецензій приймає рішення щодо визначення наукових робіт, автори яких запрошуються на підсумкову науково-практичну конференцію. Рішення конкурсної комісії приймається більшістю від її затвердженого складу. За рівної кількості голосів членів конкурсної комісії голос голови є вирішальним.

9. Авторам відповідних наукових робіт конкурсна комісія надсилає запрошення (у тому числі на електронну пошту автора) для участі у підсумковій науково-практичній конференції (не пізніше ніж за два тижні до дати її проведення) для наукової доповіді та захисту роботи. Якщо претендент на нагородження не має можливості приїхати для участі у підсумковій науково-практичній конференції, допускається його участь із використанням телекомунікаційних засобів у режимі відеоконференції (онлайн).

За рішенням конкурсної комісії підсумкова науково-практична конференція також може бути проведена в режимі відеоконференції (онлайн).

10. Інформація про дату проведення підсумкової науково-практичної конференції, списки запрошених для участі в ній та їх наукові роботи, рецензії на всі наукові роботи, подані на Конкурс (без даних про рецензента), рейтинговий список не пізніше ніж за два тижні до проведення підсумкової науково-практичної конференції висвітлюються на веб-сайті Інституту.

11. Документація з проведення Конкурсу зберігається в Інституті протягом трьох років.

V. Подання та розгляд апеляцій

1. Для забезпечення об'єктивного проведення Конкурсу в Інституті створюється апеляційна комісія, чисельність і склад якої затверджуються наказом директора Інституту або особою, яка його заміщує.

2. Членами апеляційної комісії можуть призначатися представники Мінмолодьспорту, МОН, закладів вищої освіти, наукових установ (за згодою). Кількість представників Інституту в апеляційній комісії не повинна перевищувати 1/3 її складу.

3. Учасники Конкурсу можуть протягом п'яти календарних днів після оприлюднення рейтингового списку подати заяву в письмовій формі апеляційній комісії щодо необ'єктивної оцінки їх наукової роботи.

4. Апеляційна комісія протягом трьох робочих днів з дня надходження заяви ухвалює рішення, що фіксується в протоколі засідання апеляційної комісії Конкурсу, та надає його заявнику.

5. Забороняється втручання наукових керівників, батьків учасників та інших осіб у процедуру проведення Конкурсу та розгляду апеляцій.

VI. Визначення та нагородження переможців Конкурсу

1. Після проведення підсумкової науково-практичної конференції конкурсна комісія підбиває підсумки Конкурсу та приймає рішення про визначення його переможців. Їх загальна кількість не може перевищувати 25 % від

загальної кількості авторів наукових робіт, та нагородження їх дипломами: I ступеня – до 20%, II ступеня – до 30%, III ступеня – до 50%.

Автор наукової роботи, який не брав участі у підсумковій науково-практичній конференції, не може бути переможцем.

2. Дипломи переможців і призерів Конкурсу видає Інститут. У разі втрати диплом не поновлюється.

3. Наукові керівники робіт, нагороджених дипломами I–III ступенів, відзначаються подяками Інституту.

4. Конкурсна комісія для заохочення учасників може видавати їм сертифікати учасників Конкурсу та відзнаки в окремих номінаціях.

5. Перелік переможців і призерів, відзначених дипломами I–III ступенів, затверджується наказом Інституту.

VII. Фінансування Конкурсу

1. Витрати на проведення Конкурсу та на пересилання робіт до конкурсної комісії здійснюються за рахунок учасників або закладів за місцем навчання/роботи.

2. Матеріально-технічне забезпечення Конкурсу, витрати на рецензування робіт та проведення підсумкової науково-практичної конференції здійснюються за рахунок Інституту та інших джерел, не заборонених законодавством України.

3. Витрати на відрядження учасників Конкурсу для участі у науково-практичній конференції здійснюються за рахунок учасників або закладів вищої освіти, наукових установ, в яких вони навчаються або працюють.

**Перший заступник директора
з науково-дослідної роботи**

Павло ГОРІНОВ

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРІВ

До опублікування в науковому журналі «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» приймаються наукові праці, які ніколи не друкувалися раніше. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження, новизну та обґрунтування наукових висновків відповідно до мети статті (поставленого завдання). Публікація статей для авторів – **без оплати**. Стаття, подана без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.

Рукопис повинен складати 15–20 сторінок (разом з використаними джерелами та анотаціями) формату А-4, набір тексту – через 1,5 інтервала. Поля: всі – по 2 см, абзац – виступ на 1,27 см. Шрифт: Times New Roman, розмір – 14, виконані на комп'ютері в редакторі Word for Windows (*.doc, *.docx). Для набору формул, графіків і таблиць потрібно використовувати спеціальні програми, вмонтовані у Word for Windows. Скановані діаграми і графіки вставляти заборонено. Статті потрібно подавати в електронному варіанті (електронною поштою – вказати адресу). Для публікації в науковому журналі статті подаються українською або англійською мовами. У статті не повинно бути переносів слів. Останню сторінку статті обов'язково повинні підписати всі автори. Аспіранти і здобувачі мають подавати рекомендацію наукового керівника. Разом зі статтею повинен бути наданий і підписаний Ліцензійний договір на використання твору (форма розміщена на сайті журналу).

Кожна стаття повинна мати коди УДК. На її початку мають бути ПІБ автора (авторів), їхній науковий ступінь, посада, назва установи, де працюють, поштова та електронні адреси, номер ORCID, назва статті, ключові слова – **анотації та ключові слова двома мовами (українською та англійською)**.

Стаття повинна складатися з таких розділів:

- постановка проблеми;
- актуальність обраної теми;
- аналіз останніх досліджень і публікацій;
- постановка мети і завдань;
- новизна;
- методи дослідження;
- виклад основного матеріалу дослідження й отриманих результатів;
- висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

У кінці статті розташовують переліки посилань: використаних джерел, References*.

Обсяг анотації українською та англійською мовами повинен складати більше ніж 1800 знаків без пробілів (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018 р.). Кожна публікація не англійською мовою супроводжується **назвою**, анотацією **та**

ключовими словами англійською мовою. Кожна публікація не українською мовою супроводжується **назвою**, анотацією **та ключовими словами** українською мовою (проект – зміни наказу МОН).

Обов'язкові вимоги до анотацій, які повинні бути: інформативними (без загальних слів); структурованими (відображати послідовну логіку опису результатів у статті); змістовними (відображати основний зміст статті; описувати актуальність теми, основну мету дослідження; новизну, методи дослідження, містити конкретизацію авторського внеску (що *розроблено, запропоновано, обґрунтовано, здійснено, визначено, виявлено, впроваджено* тощо), висновок: підсумовувати найбільш значущі результати).

Авторська анотація має: містити пояснення, як було проведено дослідження (без методологічних деталей) не містити посилання та абрєвіатури.

При викладі розділу «Аналіз останніх досліджень і публікацій» автору необхідно додатково коротко описати 3–4 приклади, яким аспектам досліджуваного питання інші науковці (ПІБ мовою статті та англійською) присвячували роботи.

Графічний матеріал – таблиці, ілюстрації, схеми, діаграми, усі умовні позначення на них мають бути чіткими та виразними. Під назвою діаграми розміщують джерела посилань.

Таблиці повинні мати назву, їх «шапка» – точно відповідати змістові граф, усі комірки таблиці повинні бути заповнені. Джерела посилань розміщують під таблицею.

Здійснюючи посилання на матеріали журналу «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» необхідно використовувати таку транслітеровану назву журналу – *Derzhavna simeina ta molodizhna polityka: zakonodavstvo, metody ta praktyky*, та вказувати doi статті.

Список літератури має складатися з двох блоків: ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА і REFERENCES (ця вимога діє і для англійських статей):

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА подаються мовою оригіналу й оформлені відповідно до ДСТУ 7.1:2006 (див. форму 23, затверджену наказом ВАК України від 3 березня 2008 р. № 0147). За допомогою ресурсу VAK.in.ua (<http://vak.in.ua>) можна автоматично, швидко та уніфіковано оформити список використаних джерел;

ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. Стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зарєєстровано в Мін'юсті 3 лютого 2017 р. № 155/30023) МОН України спростило вимоги до оформлення списку використаних джерел. Зокрема, на вибір можна використо-

увати Національний стандарт України «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015» або один зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, які є загальноживаними в зарубіжній практиці оформлення наукових робіт. (повна інформація у папці APA стилі, яку я додаю).

1. REFERENCES – той же список літератури, транслітерований у романському алфавіті (рекомендації за міжнародним бібліографічним стандартом APA-2010, (є варіанти: 6_APA - style, APA-stil_vs_DSTU-2015 – знаходяться у папці APA стилі, яку я додаю) правила оформлення транслітерованого списку літератури References на сайті <http://www.dse.org.ua>, розділ для авторів).

Назви періодичних україномовних видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією (правила української транслітерації: постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55, Урядовий кур'єр 10.02. 2010, № 5), а в дужках – англійською мовою. Електронне посилання – <http://www.slovyk.ua/services/translit.php>.

Назви праць у списку літератури розміщують в порядку цитування в тексті.

Журнал «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики» (Derzhavna simeina ta molodizhna polityka: zakonodavstvo, metody ta praktyku) отримує DOI (цифровий ідентифікатор об'єкта) на всі статті з 2022 р.

Матеріали, що публікуються в журналі, підлягають конфіденційному рецензуванню, кожна стаття отримує не менше двох рецензій. За потреби може застосовуватися додаткове незалежне, конфіденційне рецензування.

Редакційна колегія журналу залишає за собою право рецензувати, редагувати, скорочувати (без змін позицій авторів) та здійснювати відбір статей. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень стаття може бути відхилена або направлена автору (авторам) на доопрацювання. Відхилені рукописи авторам не повертають. Рецензовані, доопрацьовані статті розглядає редакційна колегія журналу, рекомендує до друку Вчена рада Інституту.

Відповідальність за достовірність інформації, фактів та інших відомостей, посилань на нормативні акти, цитати, власні імена, а також правильність перекладу несуть автори публікації.

Матеріали, що публікуються в журналі, віддзеркалюють точку зору авторів, яка не завжди може збігатися з позицією редакційної колегії.

Термін подання статей до журналу:

1. До першого номеру – до 25 лютого.
2. До другого номеру – до 25 квітня.
3. До третього номеру – до 25 вересня.
4. До четвертого номеру – до 5 грудня.

До тексту статті обов'язково додається авторська довідка: ПІБ автора (авторів) повністю, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи автора, (співавтора) та посади, повна поштова адреса місця роботи (з індексом), чи повна поштова домашня адреса для отримання авторського примірника, електронна адреса, контактні номери телефонів авторів.

Правила оформлення списку літератури (references), транслітерованого у романському алфавіті (латиниця)

Для статей рекомендуємо такий варіант структури бібліографічних посилань у References: ПІБ авторів (транслітерація); назва статті у варіанті, що транслітерується, і переклад назви статті англійською мовою в квадратних дужках []; назва джерела (транслітерація) і переклад назви джерела англійською мовою []; вихідні дані з позначеннями англійською мовою або лише цифрові (останнє залежно від вживаного стандарту опису).

Детальний опис складання REFERENCES – транслітерованої літератури розміщено на сайті журналу <http://www.dse.org.ua>. На сайті <http://www.slovnuk.ua> можна безоплатно скористатися програмою транслітерації українського тексту в латиницю. На сайті <http://www.translit.ru> – транслітерація текстів російською мовою.

